

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

Kristina Jakutytė

LIETUVOS ŽYDŲ BENDRUOMENĖS ĮTAKOS DEMOKRATIJAI VERTINIMAS

Magistro darbas

Vilnius, 2008

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

LIETUVOS ŽYDŲ BENDRUOMENĖS ĮTAKOS DEMOKRATIJAI VERTINIMAS

Magistro darbas

Europos Sąjungos politika ir administravimas (ESAm7-01)

Magistro darbo autorė Kristina Jakutytė.....

Vadovas dr. Saulė Mačiukaitė-Žvinienė.....

TURINYS

1.	SANTRAUKA	4
2.	ĮVADAS	5
3.	NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ POZICIJA DEMOKRATIJOJE, PILIETINĖS VISUOMENĖS IR MAŽUMŲ PROBLEMIŠKUMO KONTEKSTE	9
3.1.	Demokratijos, pilietinės visuomenės ir mažumų konceptas	9
3.1.1.	Demokratijos samprata	9
3.1.2.	Pilietinės visuomenės samprata	16
3.1.3.	Mažumų samprata	20
3.2.	Nevyriausybinių organizacijų konceptas	23
3.3.	Lietuvos žydų bendruomenės genezė ir raida	27
4.	NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ ĮTAKOS DEMOKRATIJOJE VERTINIMAS: TAUTINIŲ MAŽUMŲ KONTEKSTAS	30
4.1.	Tyrimo metodologija: kokybinio metodo taikymas	30
4.1.1.	Kokybinis nevyriausybinių organizacijų analizės instrumentas	30
4.1.2.	Tyrimo imtis	32
4.2.	Lietuvos žydų bendruomenės, kaip nevyriausybinių organizacijų, įtakos demokratijai vertinimas: kokybinio tyrimo duomenys	34
4.2.1.	Lietuvos žydų bendruomenė	34
4.2.2.	Lietuvos žydų bendruomenė pilietinėje visuomenėje	41
4.2.3.	Lietuvos žydų bendruomenė ir demokratija	50
4.2.4.	Lietuvos žydų bendruomenė kaip mažumos nevyriausybinių organizacija	53
5.	IŠVADOS	62
6.	REKOMENDACIJOS	63
7.	LITERATŪRA	64
8.	PRIEDAI	67

1. SANTRAUKA

Kristina Jakutytė

Lietuvos žydų bendruomenės įtakos demokratijai vertinimas.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjama nevyriausybinių organizacijų įtaka demokratijai remiantis pilietinės visuomenės, mažumų ir Lietuvos žydų bendruomenės analize.

Atliktas nestructūrizuotas ir pusiau standartizuotas interviu. Kokybinio tyrimo duomenys apdorojami ir suskirstomi į 4 interpretuotinas kategorijas bei į 17 interpretuotinių subkategorijų pagal interviu metu užduotus klausimus. Atlikta Lietuvos žydų bendruomenės veiklos ir tikslų analizė nagrinėjant demokratijos, pilietinės visuomenės, nevyriausybinių organizacijų ir mažumų koncepcijas.

Iškeltos tyrimo hipotezės visiškai pasitvirtino. Nevyriausybinių organizacijų teigiama įtaka demokratijai suprantama, aktualizuojama tik pačių nevyriausybinių organizacijų ir jų narių. Nevyriausybiniams organizacijoms ypač aktualus valstybės, valstybės atstovų palaikymas, pagarba, tačiau iš valstybės pusės tai vyksta tik parodomuoju būdu, tik paviršutiniškai. Nevyriausybinių organizacijos sąlygoja pilietinės visuomenės galią, tuo atveju pastaroji stiprina mažumų lygiateisiškumą bei visuotinę toleranciją

SUMMARY

Kristina Jakutytė

Evaluation of The Jewish Community's of Lithuania influence to democracy.

Master's work

Influence of non-governmental organizations' to democracy with reference to social society, minorities and The Jewish Community of Lithuania are analyzed in this Master's work.

Non-structural and half-standardized interviews were done. For the processing of qualitative data were using 4 interpretative categories and 17 interpretative sub-categories, grouped by questions of interview questionnaire. Also analysis of The Jewish Community's of Lithuania work and purposes was done researching concepts of democracy, social society, non-governmental organizations and minorities.

Held hypotheses proved out absolutely. Positive influence of non-governmental organizations to democracy is understood and important only for non-governmental organizations and their members. Support, respect, regard of state and its representatives is especially relevant to non-governmental organizations, but it comes from the polity only passingly. Non-governmental organizations determines power of social society, in that case the latter strengthens equality of minorities and general tolerance.

2. ĮVADAS

Mokslininkai ir tyrėjai, įvairiai aiškindami bei charakterizuodami demokratijos sampratą akcentuoja, kad demokratija yra ir valstybės valdymo forma, ir pilietinis / socialinis procesas. Demokratija – tai viešoji erdvė, palaikanti pilietinės visuomenės vystymąsi harmonijos link, piliečių laisvę savarankiškam dalyvavimui organizacijų veikloje bei žmonių dalyvavimą valstybės valdyme (Juozaitis, 1996; Kohákas, 1997; Held, 2002; Linz, Stepan, 2002; Saward, 2003; Budge, 2006; Birch, 2007; Mickūnas, 2007).

Demokratijos ir pilietinės visuomenės veiksniai yra priklausomi vienas nuo kito, abipusiai vienas kitam naudingi ir reikalingi: demokratijai reikia vieningos, viena kryptimi žvelgiančios ir bendrų tikslų (savo bei valstybės gerovės labui) įgyvendinimo siekiančios visuomenės, tuo tarpu piliečiams, kad burtųsi į organizacijas ir siektų gerovės reikia demokratijos, kaip valstybės valdymo formos ar valdžios, palaikymo, dėmesio, pagarbos ir patvirtinimo, kad piliečių iniciatyva yra reikalinga. *Demokratijos* tvirtumo lygis valstybės ar socialiniu požiūriu priklauso nuo jos dialogo su visuomene. Sėkminga demokratija bus tuomet, kai piliečiai sudarys stiprią pilietinę visuomenę, remdamiesi tiek nevyriausybinių organizacijų naudinga veikla bei augimu, tiek sklandaus dialogo palaikymu, tiek piliečių lygiateisiškumu ar abipusiai naudingų sprendimų priėmimu. Tik atvira pokyčiams, nebaili permainingoms ir reformoms dėl piliečių gerovės, vertinanti liaudies nuomonę demokratija, kaip valstybės valdymo forma, pateisins demokratiją kaip pilietinį / socialinį procesą.

Vienas iš elementų stipriai demokratijai egzistuoti yra pilietinė visuomenė, kuri savo gyvavimą pagrindžia nevyriausybinių organizacijų veikla.

Pilietinė visuomenė – tai savanoriškas ir savarankiškas individų ar jų grupių jungimasis į organizacijas ar asociacijas, kuomet socialinės lygybės ir tolerancijos pagrindu akcentuojama vienybė ir vertybės, siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus visuomenės labui (Linz, Stepan, 1996; Havelas, 1997; Mathews, 1997; Sullivanas, 1997). Pilietinė visuomenė, siekdama saugiai atsverti valdžios galią, buriasi į nevyriausybines organizacijas (Barberis, 1997; Girnius, 1999).

Daugelis autorių *nevyriausybines organizacijas* apibrėžia maždaug vienodai – tai yra visavertės pilietinės visuomenės pagrindas; savanoriška piliečių narystė ir veikla (nepriklausomai nuo valdžios, partijų ir pan.) skleidžiant idėjas, puoselėjant vertybes ir užtikrinant žmogaus teises padeda gerinti gyvenimo sąlygas ir kuria visuomeninę toleranciją visų valstybės piliečių ar mažumų atžvilgiu (Šimašius, 2000; Vadapalas, 2001; Lazutka, 2006).

Lietuvoje, per maždaug 20 metų po nepriklausomybės atgavimo, dar iki pilietinės visuomenės brandos, nes neretai trūksta sąlygų demokratijai realizuoti, stokojama supratimo apie galimą

nevyriausybių organizacijų įtaką šalies vystymuisi, gyvenimo progresui ir pan. Ši situacija akcentuoja vieną darbo temos aktualumą lemiantį veiksnį, būtent *savalaikiškumą*.

Kiekviena Lietuvoje gyvenanti tautinė mažuma turi savo organizaciją. Pasak Gelumbaško (2004), Lietuvoje tautinėms bendruomenėms suteiktos plačios gimtosios kalbos vartojimo, švietimo, savo organizacijos išlaikymo, kultūrinių ryšių su tėvynainiais ir kultūrinio paveldo puoselėjimo, informacijos gimtąja kalba, kultūros teisės ir laisvės. Pagrindiniai valstybės principai kuriant ir įgyvendinant etninę politiką, yra demokratijos plėtra, atskirties prevencija, santarvė, įvairių tautinių grupių bei atskirų asmenų dialogas, integracijos, asimiliacijos ir protekcijos ugdymas. Demokratija, tolerancija, savitumas – pamatinės vakarietiškos civilizacijos vertybės (Valevičius, Kraniauskas, 2001; Gelumbaškas, 2004), tačiau Lietuvoje jos nepakankamai sparčiai ir kokybiškai realizuojamos. Tai lemia nagrinėjamos temos *praktinį aktualumą*.

Vakarų šalyse nevyriausybių organizacijų veikla smarkiai išsibėgėjusi: jos remia net kitų šalių organizacijas – vyksta tarptautinis bendradarbiavimas; piliečiams savaimė suprantamas reiškinys – priklausymas vienai ar kelioms nevyriausybinėms organizacijoms; iš to seka prielaida, kad tos šalys turi ir stiprias (bent jau nelabai „brokuotas“) demokratijas.

Nevyriausybė organizacija, kaip vertybė, turėtų būti suvokiama kiekvieno piliečio. Svarbiausias veiksnys, skatinantis piliečių motyvaciją jungtis į nevyriausybines organizacijas – kitų piliečių atsakas ir parama bei valstybės dėmesys. Kitu atveju skatinama demotivacija, dėl kurios nyksta piliečių ryžtas savanoriškam darbui.

Nevyriausybių organizacijų santykiai su valstybės administraciniais vienetais nėra peraugę į dialogą. Lietuvos atveju reikėtų pertvarkyti visą valstybės fondo skirstymą, kad nevyriausybines organizacijas gautų materialinę paramą.

Lietuvos žydų bendruomenė – Lietuvoje palyginus menkai nagrinėtas tyrimo objektas, ypač jos santykis su demokratija ir pilietine visuomene. Ši bendruomenė įdomi ne tik kaip sąsaja su istoriniu žydų tautos palikimu, bet ir kaip sėkmingai veikianti nevyriausybė organizacija, savanorystės pagrindu bendruomenės nariams suteikianti visapusišką pagalbą. Vadinasi, darbo temos aktualumą lemia ir *nepakankamas iširtumas*.

Nevyriausybines organizacijas ir demokratija (kaip valstybės valdymo forma ir pilietinis / socialinis procesas) turi žvelgti ta pačia kryptimi, jų dialogas bendrų tikslų įgyvendinimui gali tapti galinga jėga pilietinės visuomenės tobulėjimui. Sąmoningas pilietinės visuomenės formavimas, vystymas, egzistuojanti motyvacija ir turimi tikslai yra būtinos sąlygos sėkmingam demokratijos vystymuisi.

Darbo problemos mokslinė analizė ir sprendimas svarbūs socialiniu aspektu, atitinka Lietuvos gyventojų lūkesčius, ir tai įvardijama kaip dar vienas aktualumą nusakantis veiksnys, būtent – *visuomenės poreikiai*.

Mokslinio darbo aktualumas leidžia formuluoti keletą **probleminių klausimų**, susijusių su Lietuvos žydų bendruomene kaip nevyriausybine organizacija, darančia įtaką demokratijos vystymuisi pilietinės visuomenės ir mažumų aspektu:

- Ar mažumų pagrindu susikūrusios nevyriausybines organizacijos savo veikla skatina narių integraciją į pilietinę visuomenę?
- Ar tautinių mažumų egzistavimas ir jų įkurtos nevyriausybines organizacijos egzistuoja kaip problema pilietinėje visuomenėje ir demokratijoje?
- Kokiais pilietinei visuomenei ir demokratijai naudingais bruožais pasižymi nevyriausybine organizacija, ypač sukurta mažumų iniciatyva?
- Kokie yra esminiai trukdžiai demokratijos ir pilietinės visuomenės vystymuisi?

Tyrimo objektas: Lietuvos žydų bendruomenė.

Tyrimo dalykas: Lietuvos žydų bendruomenės įtaka šalies demokratijai.

Tyrimo hipotezės:

1. Nevyriausybinių organizacijų, susikūrusių tautinių mažumų pagrindu (konkrečiai – žydų), įtaka demokratijai yra teigiama, tačiau visuomenės bei valstybės požiūris į jas menkina šios įtakos naudą.
2. Jei visuomenėje būtų daugiau tolerancijos ir mažiau antisemitizmo, žydų mažumos nevyriausybinių organizacijų veikla taptų pavyzdžiu, kaip galima pakelti šalies demokratijos ir pilietinės visuomenės lygį.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos žydų bendruomenės pozityvios įtakos demokratijai ir pilietinei visuomenei sąlygas, atskleidžiant demokratijos ir pilietinės visuomenės svarbą mažumų poreikių atžvilgiu (realūs įvykiai).

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti demokratijos, pilietinės visuomenės, mažumų ir nevyriausybinių organizacijų konceptą.
2. Remiantis teorine demokratijos, pilietinės visuomenės, mažumų ir nevyriausybinių organizacijų analize, atlikti kokybinį nestruktūrizuotą ir pusiau standartizuotą interviu, atskleidžiant žydų bendruomenės realius faktus, susijusius su demokratijos ir pilietinės visuomenės aktualumu.

3. Ištirti Lietuvos žydų bendruomenės nuostatas demokratijos ir pilietinės visuomenės atžvilgiu.

Magistro darbe taikomi tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo metodai:

1. *Dokumentų, straipsnių, mokslinės literatūros* apie demokratiją, pilietinę visuomenę, mažumas ir nevyriausybinės organizacijas *teorinė analizė ir interpretacija*.

2. *Kokybinio tipo nestruktūrizuotas ir pusiau standartizuotas* interviu nevyriausybines organizacijos įtakos demokratijai ir sąsajoms su pilietine visuomene tirti.

Empiriniai duomenys apdoroti interpretuotinomis kategorijomis ir subkategorijomis bei *narrative* metodu.

Darbo struktūra

Magistro darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir 10 priedų.

I dalis *Nevyriausybinių organizacijų pozicija demokratijos, pilietinės visuomenės ir mažumų problemiško kontekste* (mokslinės literatūros analizė, susidedanti iš trijų skyrių ir trijų poskyrių).

II dalis *Nevyriausybinių organizacijų įtakos demokratijai vertinimas: tautinių mažumų kontekstas*. Tai tyrimų rezultatai bei jų analizė.

Literatūros sąrašas 48 pozicijos lietuvių ir anglų kalbomis, 16 internetinių prieigų.

3. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ POZICIJA DEMOKRATIJS, PILIETINĖS VISUOMENĖS IR MAŽUMŲ PROBLEMIŠKUMO KONTEKSTE

3.1. Demokratijos, pilietinės visuomenės ir mažumų konceptas

3.1.1. Demokratijos samprata

Demokratijos samprata yra be galo plati. Ji suvokiama kaip valstybės valdymo forma ir pilietinis / socialinis reiškiny, abipusiai darantis įtaką pilietinės visuomenės, nevyriausybinų organizacijų bei mažumų gerovės plėtros procesams. Demokratiją apibrėžia tolerancija, pagarba, daugiatautiškumas, daugiakultūriškumas, įvairovė, lygios teisės, kurie lemia demokratijoje vykstančius procesus.

Žodis *demokratija* kilęs iš graikų kalbos *dēmokratia* (gr. *dēmokratia* – liaudies valdžia). Tai susiję su archaine Graikija (XI–VI a. pr. Kr.). Homero laikais Graikijoje buvo gentinė–gimininė organizacija. Kiekvienai genčiai (filei) priklausydavo kelios giminės (fratrijos), o kiekvienai giminei – kelios šeimos. Graikai gyveno kaimuose, kurie Atėnuose buvo vadinami *demais* (gr. *dēmos*). Bendruomenėse pamažu rutuliojosi socialinė diferenciacija, išsiskyrė aristokratija (gr. *aristos* – geriausieji), kurie savo rankose sukaupe nemažą turtą, ypač per karus. Nors žemė ilgą laiką dar buvo bendruomenės nuosavybė, bet jau padalinta į sklypus, kuriuos valdė atskiros šeimos. Paprasti bendruomenininkai priklausė *demui* (čia žodis „demos“ reiškia nekilmingus žmones, liaudį).

VII a. pr. Kr. Atėnų polyje sparčiai plėtojantis ūkiui, didėjo turtinė diferenciacija. Smulkūs valstiečiai labai prasiskolino stambiems žemvaldžiams, laiku negrąžinusieji skolų prarasdavo laisvę. Dėl to Atėnų polyje kilo didžiulė įtampa, labai padidėjo prieštaravimai tarp valdžią turinčios diduomenės ir valstiečių, pirklių, amatininkų. Spręsti iškilusioms problemoms 594 m. pr. Kr. buvo paskirtas Solonas – politinė figūra, priimtina daugumai atėniečių. „Solonas, siekdamas sustabdyti valstiečių nuskurdimą ir pavertimą skoliniais vergais, stabilizuoti politinę padėtį, konsoliduoti visuomenę, įvesti daugiau teisingumo, įvykdė šias reformas: panaikino skolinę vergiją, žemės savininkams suteikė politines teises, padidino tautos susirinkimo (eklesijos) vaidmenį, suteikęs jai teisę rinkti aukštuosius pareigūnus (net patys neturtingiausi žemdirbiai nebuvo nušalinti nuo dalyvavimo eklesijos veikloje), įsteigė naują valstybės instituciją – bulę – vėliau tapusia Atėnų valstybės vyriausybe, įsteigė apeliacinę teismą (helieją) kriminalinėms byloms nagrinėti, prieinamą visiems piliečiams“ (Sireika, rankraštis, p. 24–25).

Taigi Solono įstatymai / konstitucija buvo kompromisinio pobūdžio, nes stengtasi patenkinti abi konfliktuojančias puses – diduomenę ir liaudį, kad būtų konsoliduota Atėnų bendruomenė. Airių

istorikas Dž. Burry (1965, p. 175) rašė, kad Solonas, atvėręs patiems neturtingiesiems duris į eklesiją ir į helieją, atrado *demokratijos* paslaptį.

Reformas, padėjusias pagrindą Atėnų demokratijai, įvykdė Solono šalininkas Kleistenis. Taigi Solono ir Kleistenio reformų pagrindu Atėnuose susidarė nauja politinė santvarka, kurią graikai pavadino *demokratija*, t. y. demo (liaudies, tautos) valdžia (502–500 m. pr. Kr.). Atėnų demokratija išbaigtas formas įgijo Periklio valdymo metais (443–429 m. pr. Kr.). Piliečiai naudojo žodžio, lygybės prieš įstatymą, valstybinių pareigų užėmimo teisėmis ir laisvėmis.

Atėnų demokratija buvo ne *atstovaujamoji*, o *tiesioginė*, nes patys piliečiai valdydavo valstybę, o ne jų rinkti atstovai kaip yra dabar. Atstovaujamoji demokratija įmanoma tik tokiose mažose valstybėse, kokios buvo graikų poliai. „Atėnų demokratija negali būti tiesiogiai lyginama su šiuolaikinėmis demokratijomis, kuriose kiekvieno individo teisės yra ginamos“ (Freeman, 2000, p. 235). Taip buvo padėti pagrindai demokratijai Europoje formuotis.

Žodis *demokratija* bendriausia prasme turi dvi pagrindines reikšmes: 1) valdžia, faktiškai ar formaliai kylanti iš visuomenės daugumos valios, 2) visuomeninių organizacijų, darbo kolektyvų tvarkymosi principas, pagrįstas narių savaveiksmiškumu, aktyviu dalyvavimu organizacijų veikloje ir vadovavime; vadovujančių organų renkumumas, pakeičiamumas, atsiskaitomumas kolektyvui (Tarptautinių žodžių žodynas, 1999, p. 98). Pirmoji reikšmė apibūdina šalies valdymo formos procesą, antroji – laisvą, įstatymiškai grįstą piliečių, organizacijų veiklą tikslams įgyvendinti. Visuomenėje žodis *demokratija* suprantamas įvairiai: asocijuojasi su šalies nepriklausomybe, valstybės valdymo forma, lygiomis piliečių teisėmis ir laisvėmis, tolerancija, galimybe savarankiškiems sprendimams bei niekieno nediktuojamam gyvenimo būdui.

Mokslininkai sociologai nevienodai aktualizuoja pagrindines sąvokas *demokratija* reikšmes, netapačiu sampratos turiniu jas užpildo, todėl įvairuoja ir pačios minėto žodžio definicijos.

Birch (2007, p. 110) *demokratijos* esmę grindžia pateikdamas amerikietiškaį požiūrį ir kaip modernybę naujai susikūrusioms, ar nepriklausomybę atgavusioms, demokratinėms valstybėms. Pasak minėto mokslininko, terminas *demokratija*, moderniaja prasme, mus pasiekė einant 19 a., kad apibūdintų įgaliotos vyriausybės sistemą, kurioje atstovai renkami laisvuose konkurencinguose rinkimuose ir dažniausiai tik vyrams suteikta teisė balsuoti. Apibūdinant 20 a. *demokratiją*, išskyla nesusipratimų: terminas vartojamas ne tik valdžios valdymo sistemai, bet ir kitiems socialiniams / pilietiniams santykiams apibūdinti. Taigi amerikiečiai teigia, kad jų šalis turi ne tik demokratinę politinių institucijų pagrindą, tačiau taip pat turi / yra demokratinė visuomenė. Šis Birch teiginys, kad ir jo požiūriu keliantis problemų dėl daugiareikšmės *demokratijos* esmės, atitinka anksčiau pateiktą *Tarptautinių žodžių žodyno* teoriją, jog *demokratija* gali būti ir kaip valdymo forma, ir kaip pilietinės visuomenės savireguliacijos galimybė.

Demokratija, Saward teigimu (2003, p. 14, 15–16) – galingas politinis ginklas, ir karai pateisino šį vardą. Visame pasaulyje demokratija atrodo lyg moderniosios politikos centrinė idėja ir praktika. *Demokratija* esąs nepaprastai turtingas, sugestyvus, žadinantis politinis terminas, ir tai iš dalies patvirtina faktą, kad demokratija yra toks stiprus politinis ginklas: 1) demokratija tai žmonių išrinkta valdžia; 2) demokratija, kalbine prasme, – liaudis (demos): žmonės patys priima sprendimus; 3) demokratija – politinė sistema, kurioje visa žmonių teigiamai / neigiamai priima ir turi teisę priimti pagrindinius, svarbiais visuomenės politikos klausimais, lemiamus sprendimus.

Saward *politinį ginklą* galima interpretuoti jo paties teikiamomis mintimis, išryškinančiomis žmonių galią rinkti valdžią, priimti sprendimus bei garsiai reikšti savo norus. *Politinis ginklas* – tai stiprios pilietinės visuomenės dvynys, kurio tikėjimas valstybe (ne jos atstovais), demokratijos idėja, atremia bet koki išpuolį ar planuojamą diktatą. Tai taip pat amerikietiškoji samprata, panaši į Birch socialinius / pilietinius santykius, tik tai labiau parodo visuomenės teises, laisves, jos svarbą bei dialogą su valstybe (kartais ir atstovais).

Linz, Stepan (1996, p. 3) taip pat mini susiformavusią rinkimų santvarką kaip perėjimą prie demokratijos. *Demokratinis perėjimas / perėjimas link demokratijos* (angl. *democratic transition*) baigiasi tuomet, kai pasiektas politinės darbo tvarkos pakankamas susitarimas dėl išrinktos vyriausybės; kuomet vyriausybė pripažįstama kaip laisvo ir visuotinio balsavimo rezultatas; kuomet ši vyriausybė *de facto* turi įgaliojimus kurti naujas politikas / strategijas / veiklos kryptis ir kuomet naujos demokratijos sukurtos vykdomoji, įstatymų leidžiamoji ir teisminė galios neturi dalintis savo valdžia / įtaka su kitais *de jure* organais.

Linz, Stepan pristato demokratiją kaip idealią valstybės valdymo formą, pabrėžia, kokia demokratija šalyse turėtų būti kaip teisinga, o ne kokia yra realybėje. Pasak Linz, Stepan (2002, p. 7, 10–11), *demokratija* tai gyvenimo valdymo forma polyje, kuriame piliečiai turi teises, kurios garantuoja jų saugumą.

Budge (2006, p. 198) plėtoja ir motyvuoja šią mintį teigdamas, jog demokratija yra sistema, kurioje visi piliečiai gali laisvai jungtis, laikinu ar ilgalaikiu pagrindu, kad 1) paremtų kandidatus ir / ar strategijas viešam, visuomeniniam priėmimui; 2) už juos balsuotų be darbo tvarkos prievartos, kuri garantuotų, kad didžiausias visuotinis palaikymas yra priimtinas; 3) įgyvendintų pripažintas alternatyvas. Šiame pateiktame „nebrokuotos“ demokratijos modelyje Budge, kaip ir Saward, pristato piliečių jungimąsi kaip svarbų elementą visoje demokratinės valstybės sistemoje. Taip būtų įgyvendinami abu *Tarptautinių žodžių žodyne* minimi apibrėžimai, tiesiantys kelią dialogui tarp valdančiųjų ir visuomenės.

Liaudies svarbą pažymi Held (2002, p. 15). Jis teigia, kad demokratija reiškia tokią valdymo formą, kai, kitaip negu monarchijose ar aristokratijoje, valdo liaudis. Demokratija laiduoja politinę bendruomenę, kurioje kokia nors forma egzistuoja žmonių *politinė lygybė*.

Aukščiau minėtų autorių suformuluotos *demokratijos* charakteristikos papildo viena kitą – Birch ir Saward, Linz, Stepan bei Budge, Held. Kai kurios savitai išsiskiria – pvz.: Lahayne, Koháko.

Lahayne (2000) demokratiją apibūdina remdamasis Izraelio valstybe ir išvardina keturis pagrindinius demokratijos principus: *individo svarba, įstatymas, lygybė* bei *kontrolė / kritika*. Individo svarba pasireiškia per įstatyminę tvarką, lygias teises ir kontrolę. Autoriaus teiginiai lyg ir prieštarauja vienas kitam: pirma, „stiprieji“ individai turi lygesnes teises ir įstatymai jiems labiau palankesni nei „silpniesiems“ individams. Antra, kontroliuoti įstatyminę tvarką bei nuosprendžius „silpniesiems“ beveik neįmanoma; liaudies valdžią, kaip demokratijos pradinį apibūdinimą, keičia atstovaujamoji demokratija, kuri „stipriesiems“ pasiekiamesnė nei „silpniesiems“. Trečia, piliečiai turi teisę kritikuoti valstybės tarnautojus ir juos kontroliuoti – teoriškai tai piliečių teisė, tačiau praktiškai ši kontrolė neįgyvendinama.

Kohákas (1997, p. 4) *demokratiją* įvardina kaip *brandumą, geranoriškumą* bei *idealizmą*. Šios savybės valstybiniu lygiu išugdomos tik per piliečius ir visuomenę. Įgyvendinant minėtas nuostatas išnyksta globalinis ir socialinis žmonijos susiskaldymas. Koháko demokratijos samprata atitinka socialinį / pilietinį demokratijos aspektą.

Ši teorija artima Mickūnui, kadangi iškelia laisvę, teisingumą ir gerą valią kaip svarbiausius žmogaus gyvenimo principus.

Mickūnas (2007, p. 15, 17) taip pat akcentuoja politinę visuomenę:

Individualių ar grupinių interesų valdoma visuomenė nėra laisva. Laisva gali būti tik politinė visuomenė, suteikianti viešąją erdvę privatesiems ir viešiesiems reikalams tvarkyti – politinė visuomenė.

Mickūnas viešąją erdvę prilygina *demokratijai*. Iš to seka – jei nėra viešosios erdvės (jei nėra demokratijos) arba ji supaprastinama į privačius ar socialinius interesus (demokratija palanki ne visų interesams), tai skatina „bendruomenės skilimą į daugybę individualių ar grupinių interesų, kuriuos patenkinti gali tik tie, kas įgyja galios“ (Mickūnas, 2007, p. 15, 17). Iš to kyla priešprieša anksčiau Lahayne išskirtam vienam svarbiausių elementų – individo svarbai. Priešingai – remiantis Mickūnu, demokratijos principą reikia išskleisti, tai prilygsta Held minėjai politinei lygybei. Kad būtų demokratija, reikia suprasti politinio viešumo etosą, o kai priimtoms normos žlunga – „galutinį žodį taria nemažanti galia“ (Mickūnas, 2007, p. 15, 17). Tad demokratija tolygi viešajai erdvei, kur pastaroji

neįmanoma be politinės lygybės. Politinės lygybės idėja buvo ypač akcentuojama po 1918 m. atgautos nepriklausomybės.

Demokratija lyg ir tapo antspaudu, užtikrinančiu laisvesnį žmonių gyvenimą. Pati svarbiausia ir pamatinė demokratijos laisvė – dalyvaujamoji demokratija – „piliečių dalyvavimas valstybės valdyme“ (Važgauskaitė, 2004). Tokia demokratija, vyriausybės dėka, turi garantuoti valstybės ekonominių vystymąsi ir užtikrinti šalies gyventojų poreikius; tačiau jei piliečių poreikiai nėra patenkinami, politinis sistemingumas išbalansuojamas – kyla liaudies nepasitikėjimas valstybiniais, vyriausybiniais organais.

1920-aisiais metais, pagal Laikinąją Lietuvos konstituciją, Lietuva buvo paskelbta demokratine valstybe. Tuo metu šis modernumo pliūpsnis, išaukštinęs piliečių teises ir laisves, atrodė lyg naujas ir patikimas ginklas, saugantis Lietuvą nuo „išorinių kaimyninių veiksnių“. Kiek tuo metu piliečiai turėjo realios galios – neaktualu, nes demokratija buvo nukreipta į „politikavimą“; juk anuomet *demokratija* lyg ir prilygo *nepriklausomai valstybei*, t.y. biurokratijos / valdžios didėjimas tarp „politikuojančiųjų“. Tuometinė demokratija, kaip reiškinys ir sąvoka, anaipol neprilygo graikiškajai (V a. pr. Kr.) *demokratijos* reikšmei. Kaip apibūdina Dahl (1994, p. 12) – *demos* – liaudis, *kratia* – valdžia ar autoritetas, taigi – *liaudies valdžia*. Pasak autoriaus, daugumos valdžios idėja bei praktika – demokratija – galėjo egzistuoti tik valstybėje (Dahl, 1994, p. 9). Pesimistinė abejonė, ar tuometinę Lietuvą galima laikyti „absoliučiai nepriklausoma“ valstybe... Optimistinis pamąstymas – „politikuojančiųjų“ noras išlaikyti demokratijos suteiktą teisę turėti galią ir laisvę, tuo pat metu vedė Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę.

Demokratijos samprata daug aiškiau pasireiškė Lietuvoje Atgimimo metais. Juozaitis (1996, p. 64) tam laikotarpiui demokratijos sąvoką apibūdina „pačia bendriausia prasme – tai savaveiksmės taikos būseną. Arba – platoniškoji idėja, įvairiausiais būdais ir pavidalais palaikanti tautos bei visuomenės kūrybišką vystymąsi, kūrybą ir taiką“. Juozaitis teigia (1996, p. 64), jog „politinė Atgimimo charakteristika nusipelnė demokratijos vardo. Jeigu kada reikės tą metą pavadinti vienu vardu, tai demokratijos vardas bus vienas iš rimčiausių pretendentų. Tuo metu atsiskleidė keli esminiai visuomenės sujudimo ir jos išsilaisvinimo principai, nuostatos. Tai: taikus stichiškas vystymasis, taikus institucinis įsitvirtinimas ir taiki konstitucinė kova“. Remiantis Juozaičiu (1996, p. 64, 66), Atgimimo metais demokratija „leido“ mitingus ir suvažiavimus, viešas diskusijas ir svarbiausia – pasireiškė viešas nepriklausomybės reikalavimas, dar labiau atskleidžiantis demokratijos pavidalą.

Taigi, minėtas *demokratijos* sampratas galima sąlyginai sugrupuoti (1 lent.).

1 lentelė. Demokratijos sąvoka ir charakteristika

Autorius	Demokratijos sąvoka	Demokratijos charakteristika
A. H. Birch, 2007	Demokratija – įgaliotos vyriausybės sistema, kurioje atstovai renkami laisvuose konkurencinguose rinkimuose.	20 a. terminas naudojamas ne tik valdžios valdymo sistemai apibūdinti, bet ir kitiems pilietiniams / socialiniams santykiams.
M. Saward, 2003	Demokratija – galingas politinis ginklas, moderniosios politikos centrinė idėja ir praktika.	Demokratija – tai žmonių išrinkta valdžia; tai politinė sistema, kur žmonės patys priima sprendimus.
Linz J., Stepan A., 1996	Demokratija – susiformavusi rinkimų santvarka. Valstybės valdymo forma.	Tai politinės darbo tvarkos pakankamas susitarimas dėl išrinktos vyriausybės; vyriausybė pripažįstama kaip laisvo ir visuotinio balsavimo rezultatas; ši vyriausybė <i>de facto</i> turi įgaliojimus kurti naujas politikas / strategijas / veiklos kryptis; naujos demokratijos „sukurtos“ vykdomoji, įstatymų leidžiamoji ir teisminė galios neturi dalintis savo valdžia / įtaka su kitais <i>de jure</i> organais.
I. Budge, 2006	Demokratija yra sistema, kurioje visi piliečiai gali laisvai jungtis laikinu ar ilgalaikiu pagrindu.	Piliečiai jungiasi, kad bendrai nuspręstų dalyvautų sprendimų priėmimo ir įgyvendintų patvirtintas alternatyvas.
D. Held, 2002	Demokratija – valdymo forma, kai valdo liaudis.	Demokratija laiduoja politinę bendruomenę.
H. Lahayne, 2000	Keturi svarbiausi demokratijos elementai: individas, įstatymas, lygybė bei kontrolė, kritika.	Teisinė valstybė yra demokratijos šerdis, o ji – Izraelio „išradimas“. Mat Izraelis buvo pirmoji valstybė pasaulio istorijoje, visiškai valdoma įstatymų. Svarbiausi keturi išvardyti principai, o ne tautos suverenumas.
E. Kohákas, 1997	Demokratija - tai brandumas, o ne smulkmeniškumas, geranoriškumas, o ne priekabiavimas, idealizmas, o ne gobšumas.	Per laisvę, teisingumą ir gerą valią žmonės nukreipiami į harmoningą gyvenimą.
A. Mickūnas, 2007	Demokratija – viešoji erdvė.	Demokratijos principą reikia išskleisti; be politinio viešumo nyksta viešoji erdvė.
A. Juozaitis, 1996	Pačia bendriausia prasme demokratija – savaveiksmės taikos būseną.	Tai platoniškoji idėja, įvairiausiais būdais ir pavidalais palaikanti tautos bei visuomenės kūrybišką vystymąsi, kūrybą ir taiką. Demokratija – taikus stichiškas vystymasis, taikus institucinis įsitvirtinimas ir taiki konstitucinė kova.

Priklausomai nuo pasirinktos charakteristikos sprendžiami skirtingi būdai ieškant dialogo tarp demokratijos kaip valstybės valdymo formos ir pilietinės / socialinės reikšmės.

Taigi *demokratija* reiškia „liaudies valdymą“, bet šia paraidine prasme dabar beveik nėra demokratijų, kadangi tauta niekur tiesiogiai nevaldo – visur valdo liaudies *atstovai*. Geriausiu atveju jie išrenkami laisvais ir lygiateisiais rinkimais. Teisinė valstybė yra demokratijos šerdis. Visų pirma įstatymų reikia apsaugoti silpniesiems. Stiprieji „savo teisėmis“ ir taip pasinaudoja, jie galėtų išsiversti ir be įstatymų. Silpnieji priklauso nuo teisės ir įstatymų. Kitas svarbus *demokratijos elementas* yra lygybės principas: prieš įstatymą visi lygūs, įstatymai galioja visiems. Europoje to pasiekta irgi tik per praėjusį amžių. Paskutinis svarbus demokratijos požymis: demokratinėje valstybėje galima kritikuoti valdytojus. Jų veiksmai turi būti kontroliuojami. Mūsų laikais dažniausiai įprasta, kad valdžios tarnautojus kas ketverius penkerius metus per rinkimus „kontroliuoja“ tauta. Virš tautos suvereniteto turi būti iškelta individo apsauga, teisinė mintis, lygybės principas ir kontrolė (Lahayne, 2000).

Lietuvos Konstitucijos 1 straipsnis skelbia, jog „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Pasak Mickūno (2007, p. 15, 17), „demokratija – ne tik rašytinė konstitucija ar valstybinių institucijų aibė, o sudėtingas principas“, tad šiandieninės *demokratijos* prasme ir terminu taip pat stengiamasi paaiškinti labiau pilietinės visuomenės gerovę, *demokratijos* santykį su ja.

Lietuva – demokratinė respublika, tačiau Lietuvos-demokratijos *brandumas, geranoriškumas* ir *idealizmas* giliai užsislėpę, o gal jų tik užuomazgos, o gal jų išvis nėra... Remiantis Šindeikiu (2007), iš britų savaitraščio „The Economist“ paskelbtų demokratijos indeksų (visiškos demokratijos, brokuotos demokratijos, hibridiniai režimai ir autoritariniai režimai) Lietuva pateko į „brokuotų demokratijų“ grupę. „The Economist“ teigimu, „mūsų regiono valstybių „aksominės revoliucijos“ išseko ir nepasiekė galutinio demokratijos įgyvendinimo tikslo“ (Šindeikis, 2007). Pasak Šindeikio (2007), visiška / teigiama *demokratija* pasiekama tuomet, kai realiai gyvuoja „politinės daugumos sudarytos vyriausybės valdžia, laisvi ir sąžiningi rinkimai, mažumų teisių apsauga ir pagarba žmogaus teisėms“. Remiantis autoriumi, *demokratijos* rėmuose taip pat būtina visų lygybė prieš įstatymą, nepriklausomi teismai, politinis pliuralizmas, politinės kultūros lygis, piliečių dalyvavimas politinėse partijose ir politinis aktyvumas (Šindeikis, 2007).

Lietuvai pelnytai priskirta *brokuota demokratija*. „Politiniai skandalai virsta gyvenimo norma, o tikrasis piliečių viešasis interesas vis rečiau tampa politikų veiklos programa ar net svarstymo tema. Lietuvoje taip ir nepavyko nubrėžti aiškaus brūkšnio tarp viešojo intereso, kuris yra susijęs su piliečių ekonominės ir socialinės gerovės siekiais, ir verslo bei politikos lydinio privačių interesų. Būtent šiame ydingame lydinyje gimsta tikrasis *demokratijos brokas*. Jis kuria prastą politinę kultūrą, leidžia statybas nacionaliniuose parkuose, didėjančią energetikos neskaidrumą, šešėlinį politinių partijų finansavimą,

leidžia interesų grupių verslo reikalus iškelti aukščiau visuomenės interesų, toleruoja menkus valdininkijos administracinius gebėjimus ir nenorą kurti piliečiams palankią socialinę ir kultūrinę aplinką“ (Šindeikis, 2007). Dėl šio vyriausybinių-pilietinio-demokratinio broko išryškėja piliečių būrimosi į bendruomenes bei nevyriausybinės organizacijos gyvavimo svarba. Remiantis Linz, Stepan, Mickūnu bei Koháku formuojama nauja *demokratijos* samprata, kuria bus remtasi šiame darbe: *demokratija* – tai valstybės valdymo forma, leidžianti sąžiningai veikti vyriausybei ir visoms jos sistemoms, piliečių aktyvumas skatina dialogą su atstovais, atsiranda abipusė pagarba.

Darbe vartojama *demokratijos*, o ne *demokratizacijos* samprata: pastarajam Birch (2007, p. 128–129) siūlo istorinį / socialinį paaiškinimą. 1999 m. įvyko ryškus padidėjimas, netgi padvigubėjimas šalių, tvirtinančių, jog turi demokratinus režimus; ir to tiesioginis padarinys buvo mokslininkų atgijęs dėmesys *demokratizacijos* procesui. Istorija rodo, kad lengviau yra įsteigti demokratines institucijas nei vystyti / plėtoti politines konvencijas ir praktikas, kurios reikalingos norint sukurti stabilią demokratinio valdymo sistemą. Pastaroji situacija reikalauja ne tik laisvos rinkimų sistemos, bet ir laisvos *mass-media* / žiniasklaidos, laisvės organizuojant politines partijas, nešališką teisingumą, rinkėjų pasiruošimą priimti rinkimų pralaimėjimą, valdančiojo elito pasiruošimą perduoti savo galią konkurentams, ir kariuomenės pasiryžimą nenaudoti savo galios, kad įsiterptų į demokratinį procesą. *Demokratizacija* tai procesas, reikalaujantis „atviro ginčo dėl teisės laimėti vyriausybę galią, ir tai reikalauja laisvų konkurentinių rinkimų, kurių rezultatas sąlygos, kas valdo“ (Linz, Stepan, 1996, p. 3).

Kadangi atliekant empirinį šio darbo tyrimą – nevyriausybinių organizacijos įtaką demokratijai Lietuvoje – būtina derinti abi *Tarptautinių žodžių žodyne* pateiktas *demokratijos* sampratas, todėl darbe vadovaujamesi Linz, Stepan, Mickūno ir Koháko teorijomis, o Birch minėtas problemiškas (19 ir 20 amžių demokratijos sampratos kaita, 1 lent.) leidžia vesti dialogą tarp demokratijos ir nevyriausybinių organizacijų.

3.1.2. Pilietinės visuomenės samprata

Nevyriausybinių organizacijos sudaro pilietinės visuomenės pagrindą. Atitinkamai pilietinės visuomenės jėga stiprina demokratiją. Pilietinė visuomenė – ne tik būrimasis į grupes spręsti problemas, bet ir tolerancijos bei lygių teisių pagrindas.

Visuomenė, plačiąja reikšme – žmonių gyvenimas kartu, kai tam tikromis santykių ir elgimosi taisyklėmis tas gyvenimas yra sutvarkytas kaip apibrėžtas vienumas (šeima, papročiai, teisė), siaurąja reikšme – valdymo ir pavaldumo santykių sureguliuavimo forma (kastinė, luominė, klasinė) (Halder,

2002, p. 233). Remiantis Halder (2002, p. 233), 19 a. visuomenės samprata ėgavo *pilietinės visuomenės* reikšmę, kuomet piliečių individualūs interesai „yra teisiškai sureguliuoti remiantis valstybės autoritetu (patys tiesiogiai nepriklauso valstybės sferai)“. Čia galima prisiminti Lahayne iškeltą individo svarbą kaip vieną demokratijos elementų, tačiau Halder (2002, p. 233) teigia, jog *pilietinė visuomenė* „niekuo neprisideda prie individualios žmogaus būties“. Tai siejosi su Mėkūno mintimi apie teisingą demokratiją, kuomet bendruomenė yra išskleista ir egzistuoja politinė lygybė. Tai pirmas įrodymas, kad *demokratija* ir *pilietinė visuomenė* viena nuo kitos yra priklausomos.

Pilietinė visuomenė – tai savarankiška, iš laisvų asmenų sudaryta, organizuota, bendrų demokratijos vertybių ir principų jungiama visuomenė (Lietuvos nevyriausybinų organizacijų plėtros koncepcija, 2007 12 06). Linz, Stepan (1996, p. 7, 8) teigimu, *pilietinė visuomenė* – ta valdymo formos arena, kurioje kuriasi organizacinės grupės, judėjimai ir individai, santykinai savavaldžiai nuo valstybės, bando akcentuoti vertybes bei reikšti vienybę, kurti asociacijas ir pasiekti užsibrėžtus tikslus. *Demokratizaciniuose* rėmuose pilietinė / politinė visuomenė yra ta arena, kurioje valstybinė santvarka išskirtinai pritaiko save varžytis dėl įstatyminės teisės valdyti per visuomenės galią ir valstybės aparatą (kyla grėsmė lygybei); todėl darbe naudojamas terminas *demokratija* – akcentuoti dialogą tarp pilietinės visuomenės ir valstybės aparato. Linz, Stepan idėjomis galima remtis interpretuojant Koncepcijos (2007 12 06) *pilietinės visuomenės* apibrėžimą. Todėl akivaizdu, kokia svarbi piliečių jėga ir galia demokratijos gerovei bei pozicijai. Iš šių charakteristikų galima formuoti demokratiją kaip valdymo formą ir pilietinį / socialinį organą.

Į *pilietinės visuomenės* sąvoką įeina daug panašių derinių. Gans (2003, p. 1) pateikia tokį amerikietišką pavyzdį: remiantis „Amerikietiška svajone“, Amerikos demokratija priklauso jos piliečiams; ir šiuo atveju Amerika gali būti vadinama *piliečių demokratija* (ang. *citizens' democracy*). Linz, Stepan *pilietinės visuomenės* sąvoka gali papildyti ir šį Gans terminą, todėl pasatarojo mintis tapatinama *pilietinės visuomenės* apibrėžimui. Šią analogiją pagrindžia bei pilietinės demokratijos terminą vartoja ir Sullivanas (1997, p. 1):

Svarbu, kad pilietinės demokratijos šalininkai suprastų, jog būtina ugdyti pasitikėjimą, gerą valią bei idealizmą savo visuomenėse (ir neleistina šių sąvokų nustumti į politikos šalikelę dėl jų tariamo naivumo).

Sullivanas *pasitikėjimas, gera valia* bei *idealizmas* beveik tapatūs Kohako (1 lent.) *brandumui, geranoriškumui* ir *idealizmui*. Pasak Sullivanas, tik šios pilietinės dorybės yra svarbiausios politinės ir socialinės jėgos šaltiniai. Piliečių ir tautų bendri tikslai, pasitikėjimas ir valia išskiriami kaip pagrindinės priemonės siekiant bendros veiklos, harmoningo gyvenimo, tikslų įgyvendinimo, šalių tarpusavio bendradarbiavimo bei tvirtos demokratijos (viešosios erdvės).

Pilietinę visuomenę Sullivanas (1997, p. 11, 12) apibūdina ir per pilietinės kultūros prizmę:

Šiandien pasidarė aiškiau, koks svarbus yra ryšys tarp pilietinės kultūros ir demokratinio gyvenimo tvėrmės. Jau seniai manoma, jog be tam tikros politinės ir socialinės lygybės demokratija negali laiduoti visiems piliečiams nei orumo, nei visuomeninės padėties.

Tai siejasi su Mickūno iškelta viešosios erdvės gyvavimo idėja. Pilietinės kultūros pagrindas stovi ant bendrų pilietinės visuomenės interesų bei siekių ir gali būti įgyvendinta per solidarumą, pasitikėjimą bei savitarpio pagalbą (Sullivanas, 1997). „Kai šios normos veiksmingai institucionalizuojamos, piliečiai, dalyvaudami visuomenės gyvenime, puikiai suvokia savo padėtį ir tikslus” (Sullivanas, 1997, p. 11, 12). Tad, remiantis Sullivanu, valstybė priklauso tautai, kurios jėga tapati vieningai piliečių nuomonei ir bendriems interesams, todėl jei silpna pilietinė visuomenė, silpna ir demokratija.

Mathews (1997, p. 24) išskiria visuomeninę politiką – *savarankišką piliečių, norinčių geriau tvarkyti savo ateitį, veiklą. Tai bendras piliečių darbas visuomenės labui*. Apibrėžimas tapatus Koháko aiškinimui, kas ir kokia turėtų būti *demokratija*, tad šis panašumas dar labiau įrodo, jog demokratija ir pilietinė visuomenė daro įtaką viena kitai ir yra abipusiai priklausomos.

Barberis (1997, p. 28) *pilietinę visuomenę* prilygina pilietinei erdvei:

Pilietinė visuomenė, arba pilietinė erdvė, užima tarpinę sritį tarp valdžios ir privataus sektoriaus. Šioje sferoje mes reiškiamės kaip „visuomeninės“ būtybės ir kartu su valdžia naudojames viešumu ir rūpinames visuotine nauda ir visuomenės gerove.

Barberis beveik tiesiogiai apibūdina pilietinę visuomenę kaip trečiąjį sektorių – nevyriausybinį organizacijų sritį. Teiginys, jog rūpinamasi kartu su valdžia, Lietuvos atveju, gali būti išreikštas tik teoriškai – Lietuvoje tarp valdžios ir viešojo sektoriaus (bei visos pilietinės visuomenės) stovi ministerijos, partijos ir ryšiai. Barberis tai pabrėžia teigdamas, jog „visuomeninės“ būtybės nepretenduoja į teisėtos prievartos monopolį“ (Barberis, 1997, p. 28). Teisėtos prievartos monopolis – per prievartą, dėl vaizdo siekiama nauda visuomenei (panašu į valdžios elgseną Lietuvoje). Pilietinė visuomenė veikia savanoriškai ir kaimyniškai bendradarbiaujant, ji yra laisva, ją sudaro „laisva valia susibūrę individai ir grupės“, siekiantys „bendrų tikslų ir sutartinių veiksmų“ (Barberis, 1997, p. 28). Taigi Barberis (1997) pilietinę visuomenę apibrėžia kaip valstybišką ir savanorišką, talpinančią fondus, mokyklas, bažnyčias, visuomenės interesų gynimo ir kitas savanoriškas pilietines asociacijas. Iš čia kyla ir demokratijos problemiškas, kuomet prarandamas dialogas tarp teisinės sferos, valstybės kaip valdymo formos ir socialinės / pilietinės srities:

Pilietinė visuomenė pagrindžia demokratiją kaip valdymo formą, kurioje ne politikai ir biurokratai, bet įgalioti žmonės naudoja teisėtą galią, kad materializuotų savo laisves (Barberis, 1997, p. 30).

Išsamų *pilietinės visuomenės* apibrėžimą pateikia Havelas (1997, p. 26–27):

Pilietinė visuomenė, socialinė santvarka, link kurios šiuolaikinės demokratinės visuomenės pamažu eina, ir yra būtent ta visuomenė, kuri suteikia individams ištisa pasirinkimo galimybių spektrą jų įvairialypiuose žemiškuose pasauliuose ir tuo pačiu tuose lygmenyse, kuriuose jie save identifikuoja.

Remiantis Havelu (1997), valstybė negali būti kuriama ideologijos, tautybės ar religijos pagrindu – tai apribotų žemiškąją būtį ir leistų išnykti pilietiniam principui. Vadinasi, „valstybė, besiremianti pilietine visuomene, gerbianti individus ir jų žemiškąjį pasaulį su visais jų užmojais bei įvairove, pačia savo esme yra taikinga ir humaniška valstybė“ (Havelas, 1997, p. 26–27). Pilietinė visuomenė suteikia teisę savirealizacijai ne tik individualiai, bet ir pasireiškiant įvairiose srityse bei sudarant galimybę atsiskleisti viešajai erdvei – „nebrokuotai“ demokratijai.

Prisimenant Barberio pilietinės visuomenės sampratą remiantis trečiuoju sektoriumi, galima paminėti ir Girniaus (1999, p. 587, 588) komentarą, parodantį sąryšį tarp *pilietinės visuomenės* ir nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO). Pasak jo, „pilietinė visuomenė – tai nevyriausybinių organizacijų tinklas, pakankamai tvirtas atsverti valdžios galią, bet neužkertantis jai kelio vykdyti savo esmines funkcijas – užtikrinti saugą ir tvarką bei derinti pagrindinius piliečių ir organizacijų interesus“. Piliečių organizacijas, kaip galimas NVO, mini ir Mathewas (1997, p. 24): „Piliečių organizacijos dažnai ir sėkmingai bendradarbiauja su vyriausybėmis. Tačiau paprastai jos atkakliai siekia kitokių, tradicinės sampratos neatitinkančių tarpusavio santykių su pareigūnais, kurie nori, jog piliečiai tik paklustų valdininkų jau priimtiems sprendimams. Dabar gi piliečių organizacijos mėgina iš anksto įtraukti pareigūnus į dialogą, kad įvardytų problemas ir aptartų, kaip jos turėtų būti svarstomos“.

Šias dvi teorijas galima interpretuoti ir per demokratijos „sugedimo“ lygį, demokratijos, kaip valstybės valdymo formos, „broką“. Idealiausia būtų, jei NVO pavyktų oponuoti valdžiai ir neleisti jai tvarkyti / administruoti visų įmanomų sričių; trumpiau tariant – jei priverstų atsisakyti biurokratinių, nenaudingų pozicijų. Valdžia, norėdama, kad NVO klestėtų, turėtų įsteigti atskirą organą, nepriklausomą nuo ministerijų ar savivaldybių. Akivaizdu, kad pilietinė visuomenė (kaip įtakingas elementas demokratijai) gali egzistuoti tik išnykus anarchijai (valdžioje ar visuomenėje) ir abejingumui aplink esantiems žmonėms.

Tampa aišku, kad *demokratijos* ir *pilietinės visuomenės* sąvokos glaudžiai susijusios, ir jų reikšmės vienaip ar kitaip papildo viena kitą. Tačiau svarbu ne tik terminų sąryšis, bet ir procesų vienybė, mezgamas dialogas, kad žodis *demokratija* išpildytų ir valstybės valdymo formą, ir socialinius / pilietinius procesus. Tai vienas iš būdų tiksliai išsiaiškinti, kokią įtaką demokratijai daro pilietinė visuomenė (nevyriausybinių organizacijos), tad šiuo tikslu Birch (1 lent.) minėtas sąvokos *demokratija*

prieštaringumas veikia naudingai. Darbe remiamasi Linz, Stepan, Sullivan, Barberio, Havelo, Mathews'o ir Girniaus idėjomis, kadangi pilietinė visuomenė (demokratija) – išskleista erdvė, kuri vienaip ar kitaip pabrėžia *laisvę*.

Kaip teigiama Lietuvos nevyriausybių organizacijų plėtros koncepcijoje (2007 12 06), „kad demokratija veiktų, reikalingas aktyvus ir savanoriškas piliečių dalyvavimas viešajame gyvenime. Valdžios institucijos pripažįsta nevyriausybių organizacijų vaidmenį užtikrinant demokratijos veikimą ir sudaro tinkamas sąlygas piliečiams ir jų organizacijoms įsitraukti į valstybei svarbių sprendimų planavimo ir priėmimo, jų vykdymo priežiūros ir tobulinimo procesus“.

3.1.3. Mažumų samprata

Kad pilietinė visuomenė būtų įgali stiprinti demokratiją, visų žmonių tarpe turi egzistuoti teisė į lygiateisiškumą, pilnavertiškumą, savitumą, daugiakultūrinį pripažinimą bei harmoningą gyvenimą. Mažumų bendruomenės yra ne tik būrimasis į grupes, bet ir organizacijos, palaikančios bei ginančios savo narių interesus.

Lietuvos įstatymuose ir tarptautinės teisės dokumentuose dažnai vartojamas terminas *tautinė mažuma*. Daugelyje jų nepateikiamas konkretus šio termino apibrėžimas. Visuotinai pripažinto termino *tautinė mažuma* ar *etninė mažuma* (kartais šios sąvokos vartojamos sinonimiškai) nėra. Europinėje tradicijoje su tautinės mažumos sąvoka siejami du dalykai: ryšys su gyvenamosios šalies teritorija ir šalies pilietybė (Potašenko, 2007). Potašenko (2007) remiasi vengrų sociologo Nicola Girosoli nuomone ir teigia, jog „reikėtų skirti dvi sąvokas: tautinė (mažuma su istorinėmis šaknimis) ir etninė (mažuma su aiškiai atpažįstama religine, kultūrine, kalbine tapatybe) mažuma. Šis skirtumas yra svarbus, nes tautinių mažumų teisės numato ir laisvus tarpkultūrinius ryšius su valstybe, iš kurios yra kilusi tam tikra mažuma“. Pasak Girosoli, tautinės mažumos sąvoka nurodo „grupę valstybės piliečių, kiekybiškai mažesnę už likusią šalies gyventojų dalį ir užimančią nedominuojančią poziciją. Ši grupė dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių buvo atskirta nuo savo gimtosios šalies, tačiau išsaugojo jos religinius, kalbinius bei kultūrinius bruožus, be to, nori išlikti kaip etninė visuma ir, gerbdama gyvenamosios šalies suverenitetą, siekia faktinės ir teisinės lygybės su dauguma“ (Potašenko, 2007).

Plasseraud (2006, p. 9–10) siūlo kelis *mažumos* apibrėžimus. „Kaip pradinis mažumos apibrėžimas pasitelkiamas tas, kurį Jungtinių Tautų Organizacijos dokumente XX amžiaus devinto dešimtmečio viduryje pateikė prancūzų ekspertas Jules'is Deschênes'as, pasak jo, siaurąja prasme, „kalbama apie grupę valstybės piliečių, sudarančių kiekybinę mažumą ir šioje valstybėje nedominuojančių, turinčių kitokias negu gyventojų dauguma etnines, religines arba kalbines savybes,

tarpusavyje solidarių, įkvėptų – nors ir neakivaizdžiai – kolektyvinės valios išlikti ir siekiančių faktinės ir juridinės lygybės su dauguma“. Arba: „A. Eide pasiūlytas apibrėžimas skamba taip: „... kiekviena suverenioje valstybėje gyvenanti asmenų grupė, sudaranti mažiau negu pusę šalies gyventojų, kurios nariai turi bendrų etninių, religinių arba kalbinių charakteristikų, išskiriančių juos iš likusių gyventojų“ (Plasseraud, 2006, p. 9-10).

Plasseraud (2006, p. 43, 44) išskiria ir kalbines bei tautines mažumas. Kalbinės mažumos – kalbančios ne daugumos kalba. Tautinė mažuma – bendruomenė, gyvenanti kitos valstybės viduje kaip nominali valstybė, kurios nariai jaučiasi „priklausą tautai, kuri nėra tos valstybės pagrindinė tauta“.

Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, yra daugiakultūrė valstybė. Joje nuo seno gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Nemažą Lietuvos kultūrinio paveldo dalį sudaro visų jos tautinių bendrijų kultūros paveldas (Gelumauskas, 2004). Pasak Gelumausko (2004), „2001 m. balandžio 6 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Lietuvoje priskaičiuojama 115 skirtingų tautybių gyventojų“. Šios mažumos skiriasi tarpusavyje narių skaičiumi, nevienodas ir jų pasiskirstymas Lietuvoje, nors dabar daugelis gyvena dideliuose ar mažuose miestuose (Potašenko, 2007). Lietuvoje tautinėms bendruomenėms suteiktos plačios gimtosios kalbos vartojimo, švietimo, kultūros teisės ir laisvės: teisė kurti ir išlaikyti savo organizacijas, teisė į kultūrinius ryšius su tėvynainiais ir kultūrinio paveldo puoselėjimą, teisė į švietimą ir informaciją gimtąja kalba. Lietuvos valstybė yra įsipareigojusi šias teises saugoti (Gelumauskas, 2004).

Pagrindiniai principai, kuriais vadovaujasi valstybė kurdama ir įgyvendindama etninę politiką – demokratijos plėtra, atskirties prevencija, santarvė ir įvairių tautinių grupių bei atskirų asmenų dialogas. Europos Sąjungoje valstybių bendrabūvis yra grindžiamas bendromis pamatinėmis vakarietiškos civilizacijos vertybėmis: demokratija, tolerancija, savitumu. Todėl viena iš prioritetinių Lietuvos užduočių – gilinti supratimą, pasitikėjimą ir nenutrūkstamą kultūrinį dialogą tarp lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų atstovų (Gelumauskas, 2004). Etninių, kultūrinių santykių išlaikymas tarp mažumos ir valstybės skatina teigiamą demokratijos plėtrą, tvirtina demokratines nuostatas, principus, stiprina piliečių toleranciją liaudžiai bei tiesia kelią ir rodo pavyzdį pilietinės visuomenės formavimuisi.

Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas skelbia, jog *Lietuvoje gyvenančių įvairių tautybių žmonių nueitas istorinis kelias glaudžiai susijęs su lietuvių tautos likimu ir sąlygoja bendrų tikslų tapatumą. Lietuvos Respublika visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises bei laisves, pripažįsta tautinį identišumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.* Šis įstatymas apibrėžia pagrindinius valstybės veikimo principus ir nuostatas skirtingų etninių grupių narių (ne lietuvių), kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai, atžvilgiu (Valevičius, Kraniauskas, 2001). Be Lietuvos įstatymų tautinių

mažumų teises gina ir saugo tarpvalstybinės bei tarptautinės sutartys. Lietuva viena iš pirmųjų Europoje pasirašė Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją, kuri išreiškė Europos Tarybos ir jos valstybių–narių susirūpinimą dėl pavojaus tautinių mažumų egzistavimui (Gelumbauskas, 2004).

Daugelio demokratiškos valstybių etninės politikos nuostata grindžiama siekiu visapusiškai įtraukti etnines mažumas į visuomenės gyvenimą, o tai gali būti įgyvendinta šių grupių integracijos, asimiliacijos ar protekcijos dėka. Galima teigti, kad dabar daugelio modernių valstybių praktika vadovaujasi etninių mažumų integracijos ideologema, išsaugojančia jų tapatumą ir skirtynes vieningoje politinėje erdvėje (Valevičius, Kraniauskas, 2001). Kalbant apie sąvokos reikšmę ir vartojimą, Valevičius ir Kraniauskas (2001) kalba apie visų mažumų sutapatinimą į vienį:

Etninės mažumos kaip atskiros politinės retorikos ir socialinių tyrinėjimų sąvokos vartojimas grindžiamas prielaida, kad ši socialinė kategorija ir jos sudėtiniai komponentai – individai ar sub-grupės - pasižymi bendru tapatumu, tam tikru socialinio identiteto modalumu.

Remiantis Valevičiumi ir Kraniausku (2001), ši socialinė kategorija apjungia mažumas ir suteikia joms pavadinimą / identitetą, kuris panaikina kultūrinius savitumus politinės galios dėka, kadangi politinėje erdvėje kultūriniai savitumai, nepriklausomai nuo mažumos identifikacijos, neturi įtakos politiniams procesams.

Mažumos savo kultūrinį, etninį identitetą formuoja skirtingai. Pačius bendriausius etniškumo konstravimo išteklius skirtingos etninės grupės lokalizuoja *kultūroje, kalboje ir kilmėje*. Kaip tik šių elementų dėka galima nustatyti asmens priklausomybę konkrečiai etninei grupei. Jei atsitinka taip, kad atskirai etninei grupei yra sunku kurti savo išskirtinumą pasitelkus paminėtus tris elementus ar jų derinius, bandoma ieškoti kitų identitetą formuojančių strategijų bei simbolių atspirties taškų (*individualus apsisprendimas, religija, šalis, kurioje gimstama*) (Valevičius, Kraniauskas, 2001).

Teoriškai įteisintas rūpinimasis mažumų gerbūviu (įstatymai, LR Konstitucija) pagrindžia demokratijos esmę. Tai parodo šalies moderniąją pusę, pasaulietinę poziciją, valstybės toleranciją visoms tautoms. Tačiau kuomet egzistuoja „brokuota“ demokratija, pasyvios pilietinės visuomenės apraiškos, mažumų gerbūvis taip pat pažeidžiamas. Lietuvoje nevyriausybių organizacijų veikla daugiau ar mažiau „veikia“, atkreipdama dėmesį į įvairiausias problemas bei sritis, tačiau kyla pavojus: ar netikslinga demokratija bei pilietinės visuomenės nebuvimas nenuslopins nevyriausybių organizacijų veiklos; ar nevyriausybinių organizacijų dar sparčiau ir tikslingiau ims veikti bei išlaikys demokratiją bent šioje srityje. Nevyriausybių organizacijų veikla mažumoms ypač svarbi, tai tarsi „mini“ pavyzdys, koks turėtų būti santykis tarp vyriausybės / valstybės ir piliečių.

2001 m. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno 4007 žydų, tai yra 0,12 % iš bendro gyventojų skaičiaus. Šiuo metu žydų tautybės gyventojų skaičius (nestatistiniais duomenimis)

gali siekti ir 5000. Lyginant, kiek Lietuvoje gyveno žydų prieš pirmąjį pasaulinį karą (apie 13 %), tarpukaryje (7–8 %) ir dabar, kyla poreikis nustatyti paralelę tarp seniau egzistavusios žydų pilietinės / socialinės padėties Lietuvoje ir šiuometinės pozicijos. Lietuvos žydų bendruomenę galima laikyti unikalia nevyriausybine organizacija–asociacija. Tai lemia kelios priežastys: 1) žydų gyvenimo istorinė raida Lietuvoje, 2) skaudi žydų istorinė patirtis holokausto metu, 3) gausus žydų kultūrinio paveldo palikimas Lietuvoje, 4) situacija su žydų nuosavybės turto gražinimu Lietuvoje, 5) asociacija jungia 27 organizacijas, 6) visuomenės požiūris į žydų tautybės žmones, stereotipai, 7) Lietuvos žydų bendruomenės bendradarbiavimas su užsienio rėmėjais, 8) Tarptautinės sionistinės moterų organizacijos WIZO padalinys Lietuvoje, 9) Lietuvos žydų bendruomenės realiai įgyvendinami tikslai padėti kiekvienam bendruomenės nariui (materialiai, psichologiškai, moraliai), 10) antisemitizmo apraiškos, 11) tolerancijos stoka žydų atžvilgiu.

Dėl šių išvardintų priežasčių darbe pasirinkta Lietuvos žydų bendruomenė, kaip nevyriausybinė organizacija, per kurios prizmę analizuojant demokratijos ir pilietinės visuomenės problemškumą įvardijama nevyriausybinių organizacijų įtaka šalies demokratijai.

Kad išliktų, mažumoms labiausiai trūksta valstybės garantijos, įrodančios, jog mažumų atstovai yra pilnaverčiai ir pilnateisiai tos šalies piliečiai. Kol šis lygis nepasiektas, kad gerai jaustųsi kitos šalies kontekste, mažumos turi pasirūpinti bendruomenių steigimu, kurių pagalba mažumos atstovai gali lengviau integruotis į visuomenę nepraradami savitumo, išsaugoti kalbą, kultūrą bei būti palaikomi bendruomenės ginant savus / bendrus interesus.

3.2. Nevyriausybinių organizacijų konceptas

Nevyriausybinių organizacijų kilmė priklauso Vakarų civilizacijai bei krikščioniškajai moralei. Vakarų pasaulyje nevyriausybines organizacijas bei filantropiją yra dažnas reiškinys, tad plėtojant vidinius bei tarptautinius santykius nevyriausybinių organizacijų vaidmuo vis stiprėjo. Nevyriausybines organizacijas turi savo vietą visuomenėje, o visuomenė šias organizacijas priima ir skatina kaip savaime suprantamą teigiamą reiškinį (Vadapalas, 2001, p. 7). Šiuo atveju visuomenės paskata ir teigiamas reiškinys labiau gajus Vakarų valstybėse.

Kalbant apie nevyriausybinių organizacijų termino prasmę, Vadapalas (2001, p. 10) išskiria nuorodą į „principinį atsiribojimą ne tik nuo valstybinių institucijų, bet ir nuo įmonių, politinių partijų, profesinių sąjungų ir religinių bendruomenių“. Jis taip pat pateikia (Vadapalas 2001, p. 10) M. Salomono kriterijus, suteikiančius nevyriausybinių organizacijų apibrėžtumą. Taigi *NVO*, pasak M. Salomono, yra:

- 1) institucionalizuotos;
- 2) privačios, t.y. institucine prasme atskirtos nuo vyriausybės (valdžios), net jei ir gauna jos paramą;
- 3) neskirstančios pelno, t.y. negali duoti nuosavybės grąžos;
- 4) savivaldžios, t.y. kontroliuojamos remiantis savo vidaus procedūromis, o ne valdomos iš išorės;
- 5) savanoriškos, t.y. neprivalomos” (Vadapalas 2001, p. 10).

Taigi, kai sakoma nevyriausybinė organizacija, turima galvoje nepolitinė, nereliginė ir ne pelno organizacija kartu paėmus (Vadapalas 2001, p. 10).

Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija (2007 12 06) *nevyriausybinių organizacijų* apibrėžia kaip:

Visuomenės naudai Lietuvoje veikiantį, savarankišką, nuo valdžios ir verslo nepriklausomą, pelno ir valdžios rinkimuose nesiekiantį, savanoriškumo pagrindu įsteigtą viešąjį juridinį asmenį.

Nevyriausybines organizacijas yra privačios organizacijos (asociacijos, federacijos, draugijos, institutai, grupės ir pan.), kurios nėra įkurtos vyriausybės arba tarpvyriausybinių susitarimų pagrindu, tačiau jos dėl savo veiklos efektyvumo vaidina gana svarbų vaidmenį tarptautiniuose santykiuose ir jų nariai turi savarankiškas (nepriklausomas) balsavimo teises (Vadapalas, 2001, p. 9).

Šimašius (2000) taikliai apibūdina nevyriausybinių organizacijų esmę iš tolerancijos ir žmogaus teisių užtikrinimo pusių. Teisė laisvai jungtis arba nesijungti į asociacijas yra laikoma viena iš svarbiausių žmogaus teisių, todėl ji įtvirtinta praktiškai kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje (Šimašius, 2000). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 35 straipsnis taip pat nustato šią esminę kiekvieno žmogaus teisę: „*Piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams. Niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiam nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai*“. Dar viena problemiška paralelė, kuomet demokratinė valstybė leidžia steigti organizacijoms, tačiau pati demokratija kaip garantas šioms organizacijoms plėtotis ne visuomet gali tai užtikrinti (finansinė parama, įsisenėjusi biurokratija, tušti pažadai ir pan.). Priklausomai nuo viešosios erdvės situacijos pasireiškia ir pilietinės visuomenės gyvavimas. Kadangi darbe apsibrėžta, jog demokratija tai valstybės kaip valdymo formos ir socialinės / pilietinės situacijos derinys, tad sutrikus viešajai erdvei, stringa pilietinės visuomenės iniciatyvumas, tuo pačiu stringa ir nevyriausybinių organizacijų veikla.

Lazutkos (2006) teigimu, „stiprioji labdaros ypatybė – jos lankstumas“. Valstybė visuomet nustato standartizuotas paramos taisykles, tad valstybinė parama nepasiekia kiekvieno išskirtinio atvejo – tam ir yra nevyriausybines organizacijos, filantropijos programos ar pavieniai filantropai (Lazutka,

2006). Visgi, tai tik teorinė mintis kaip demokratinėje valstybėje turėtų būti skirstoma parama iš valstybės pusės, nes iš praktinės pusės ir pačios nevyriausybinės organizacijos ne visuomet gauna valstybinę paramą (kaip anksčiau minėta, kol fondams daro įtaką politinės partijos ir jų atstovai, tol fondų lėšos skirstomos ne pagal paskirtį). Kaip teigia Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija (2007 12 06):

Demokratija gali būti gyvybinga tik tuomet, kai valdžia ne tik girdi savo piliečius, bet ir aktyviai bendradarbiauja su jiems atstovaujančiomis nevyriausybėmis organizacijomis, neformaliomis piliečių grupėmis bei yra piliečių kontroliuojama.

Taigi, nevyriausybines organizacijas ir valdžia turėtų dirbti kartu, kad pasiektų valstybės ir savo tautos gerovę. Ir nebūtinai tai turi būti materialinė parama – kiekvienos akcijos ar projekto metu valstybės atstovas galėtų bent pasveikinti dalyvaujančiuosius, išreikšti pagarbą ir moralinę paramą, kuri būtų toks pat, gal net didesnis, stimulus visuomenei imtis iniciatyvos, kaip ir materialinė parama.

Vadapalas (2001, p. 7) nurodo, kodėl nevyriausybines organizacijas greičiau ir efektyviau reaguoja bei sprendžia iškilusias problemas:

NVO neturi biurokratinės struktūros, kuri vilkina bet kokio sprendimo priėmimą, todėl jos gali visas iškilusias problemas spręsti kur kas greičiau. Be to, NVO neturi specialių politinių išipareigojimų, kurie paprastai varžo šių organizacijų efektyvaus veikimo teisę.

Nevyriausybines organizacijas veikia nesiekdamos pelno ar kitos materialinės naudos sau. Teiginį, kad nevyriausybines organizacijas sudaro pilietinės visuomenės pagrindą, galima pagrįsti tuo, kad nevyriausybines organizacijas skatina žmonės veikti dėl bendros idėjos, gerumo ir taip prisidėti prie demokratinės visuomenės, kurioje vyratų pagarba žmogui bei jo orumui, kūrimo (Vadapalas, 2001, p. 7).

Rodyklėje (1995) akcentuojama, kad nevyriausybines organizacijas – savarankiškai piliečių įkurtos organizacijos, kurių veikloje skleidžiamos idėjos, gerinamos vietinės gyvenimo sąlygos, teikiama pagalba žmonėms, reikalingiems ypatingos priežiūros. Nevyriausybines organizacijas yra savanoriškos, kuriasi piliečių iniciatyva, remiasi savanoriška naryste bei skatina savanorišką narių veiklą. Nevyriausybines organizacijas atstovauja visuomenės ar savo narių interesus (jei mažumos pagrindu įkurta organizacija), padeda gerinti gyvenimo sąlygas bei puoselėja vertybių išsaugojimą. Ši veikla daro įtaką viso pasaulio parlamentų ir vyriausybių sprendimams bei verčia juos ieškoti būdų kaip spręsti sudėtingas problemas. Taigi, remiantis Jablonskaite (2007), „pilietinių organizacijų gausa visuomenėje rodo piliečių gebėjimą burtis į įvairias interesų grupes, jų norą užsiimti kolektyvinėmis

veiklomis, neribojamomis neformalių giminystės ir draugystės saitų, pelno diktato ar valdžios prievolių“.

Taigi, piliečiai buriasi į atitinkamus kolektyvus savo kultūriniais, dvasiniais, sportiniais ir kitiems poreikiams tenkinti bei įgyvendinti. Tai viešosios erdvės modelis, kuomet tikslai siekiami ne vieno individo, o bendraminčių būrio. Būtent tokia nevyriausybinių organizacijų požymių bei veiklos specifika padeda efektyviai įgyvendinti joms duotas užduotis (Vadapalas 2001, p. 7). Dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje skatina piliečius imtis iniciatyvos, bendradarbiauti, prisiimti atsakomybę už bendruosius reikalus. Susitelkę į organizacijas gyventojai veiksmingiau gina bendruosius ir savo interesus bei išreiškia savo vertybes ir siekius (Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija, 2007 12 06).

Šiuo metu Lietuvoje yra užregistruota apie 20 tūkstančių nevyriausybinių organizacijų (NVO), ir kiekvienais metais šis skaičius didėja – kasmet įregistruojama apie 1000 organizacijų. Remiantis Lietuvos Nevyriausybinių Organizacijų Rodykle (1995, p. 1–2), kurioje pristatomos beveik 1000 NVO, teigiama, jog „atkurtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, patvirtintos visuotiniu referendumu 1992 metų spalio mėnesį, preambulėje konstatuojamas lietuvių tautos ryžtas siekti „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės“. Šis siekis „bus įmanomas tik išplėtojus nevyriausybinių organizacijų sektorių. Be tokio sektoriaus negalima pilietinė visuomenė. Tik esant organizuotai ir savarankiškai visuomenei gali būti įgyvendinta pamatinė Konstitucijos nuostata: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“ (Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija, 2007 12 06). Taigi, darbe pasirinktas demokratijos ir pilietinės visuomenės santykis; nevyriausybinių organizacijų padėtis nagrinėjama pasitelkiant mažumos pagrindu įkurtos nevyriausybines organizacijos patirtimi.

Lietuvoje iš beveik 20 tūkstančių organizacijų realiai veikia apie 2–3 tūkstančius. Priežastis ta, jog šiuo atveju gajus visuomenės nesidomėjimas ir nenoras dalyvauti savanoriškoje veikloje, kadangi aplink esantys tokio pat požiūrio žmonės demotyvuoja bet kokią piliečio iniciatyvą. Abejingumo, nihilizmo nuotaikos trukdo vystyti demokratijai, kenkia pačios visuomenės gyvenimui.

Aktyvinant nevyriausybinių organizacijų veiklos sektorių, skatinant NVO bendradarbiavimą su vyriausybe yra stiprinama demokratija bei pilietinė visuomenė. Tai taip pat garantuoja ir žmogaus lygių teisių apsaugą. Piliečių telkimas į nevyriausybines organizacijas, aktyvus dalyvavimas jų veikloje, tankus stiprių nevyriausybinių organizacijų tinklas yra esminė demokratijos išlikimo ir jos tolimesnės raidos sąlyga.

3.3. Lietuvos žydų bendruomenės genezė ir raida

Lietuvos ir Vilniaus istorijos be žydų praktiškai neįmanoma įsivaizduoti. Žydų gyvenimas Lietuvoje visuomet lydimas turtingos ir savitos kultūros, kuri atliko svarbų vaidmenį šalies istoriniuose procesuose. Žydai buvo integrali Lietuvos visuomenės dalis, aktyviai prisidėjusi prie mokslo, ekonomikos ir kultūros raidos (Lietuvos žydų bendruomenės įstatai). Todėl Lietuvos žydai užima išskirtinę vietą tautinių mažumų kontekste.

Iki nepriklausomybės atgavimo žydams buvo uždrausta kurti bendruomenę, todėl tik atgavus nepriklausomybę susikūrė Lietuvos žydų bendruomenė. Turėdami menkiausią galimybę susivienyti į vieną juridinį tašką, į bendruomenę, jie taip ir pasielgė – buvo sukurta bendruomenė tiek kultūros, tiek religijos principais. Lietuvos žydų bendruomenei šiuo metu priklauso 5000 žmonių; bendruomenė veikia pagal teisinę formą – asociaciją; ji jungia 27 žydų organizacijas visoje Lietuvoje (tai yra regioninės žydų bendruomenės ir skirtingos žydų organizacijos – sporto organizacija, jaunimo organizacija) ir visos jos įeina į Lietuvos žydų bendruomenės asociaciją (Lietuvos žydų bendruomenės įstatai).

Žydai Lietuvoje yra senbuviai, autochtonai. Esama duomenų, kad jau iki 14 amžiaus čia būta žydų; matyt, tai buvo atklydę prekeiviai. 15 amžiuje žydai jau tvirtai čia įsikūrė, įaugo į Lietuvą, išugdė turtingą kultūrą. Dauguma žydų ilgainiui apsigyveno miesteliuose (jidiš kalba – štetl), čia jie sudarė didelę, kartais ir didesniąją gyventojų dalį. Kiekviename miestelyje paprastai veikė sinagoga (dažnai – keletas), chederai (vėliau – mokykla), kapinės, ritualinė maudyklė (mikva). Plačiai bendraudami, žydai neasimiliavosi, išsaugojo tautinę savastį, identitetą, savą kultūrą (Žydai Lietuvoje, 1999-2000).

20 amžiaus pradžioje veikė daug kultūros, sporto, švietėjiškų klubų, meno kolektyvų, vaidinusių jidiš kalba, teatro studija, buvo apie 120 visuomeninių ir tiek pat mokyklinių bibliotekų. Vilniuje ėjo 6 dienraščiai ir 12 savaitraščių bei kitokio periodiškumo leidinių, veikė kelios teatrų trupės bei marionečių teatras „Maidim“, keletas chorų, simfoninis orkestras, muzikos institutas, jaunųjų rašytojų organizacija „Jung Vilne“, pasaulinis žydų literatų PEN klubo centras, istorijos etnografijos draugija ir daugybė kitų kultūros institucijų. Labai plati buvo Vilniaus žydų švietimo sistema – vaikų darželiai, vadinamosios liaudies mokyklos (pradinės), gimnazijos, mokytojų seminarijos (jidiš ir hebrajų kalbomis), amatų mokyklos, technikumai, įvairūs kursai ir kt. (Žydai Lietuvoje, 1999-2000).

Prieš antrąjį pasaulinį karą Lietuvos žydai buvo pasidaliję į daugybę skirtingų ideologijų partijų ir turėjo net savo ministrą tuometinėje Lietuvos vyriausybėje (Vinokuras, 2008). Tarpukario Lietuvoje buvo žinomos trys žydų skautų organizacijos: Hašomer-Hacair, įsikūrusi 1920 m., Berit Trumpeldor, pradėjusi veikti kiek vėliau, ir Brit Chašonaim. Lietuvos skautų kūrėjai ir organizatoriai pasuko

tautinės, o ne valstybinės organizacijos kūrimo kryptimi, atsiribodami nuo kitataučių įjungimo į savo organizaciją. Bendrai žydų skautų 1931 m. žiemą buvo 2 545, o lietuvių – 2 893. Visgi, 1932 m. prisijungimas įvyko, bet tik formalus – žydų skautai įvairiais būdais stengėsi kuo ilgiau išlikti nepriklausomi (Globys, 2005, p. 14, 18). Galiausiai, organizacinis situacijos neapibrėžtumas nereiškė priešiško santykių arba jų nebuvimo kasdieninėje skautiškoje veikloje (Globys, 2005, p. 16).

Lietuvos žydų bendruomenė yra labai pliuralistinė ir atvira. Lietuvos žydų bendruomenei labai svarbu, kad žmonės pažintų savo žydiškąją dalį, todėl durys atviros visiems žydų kilmės žmonėms. Nuo nepriklausomybės atgavimo link šių dienų pagrindiniai Lietuvos žydų bendruomenės tikslai yra šie (Lietuvos žydų bendruomenės įstatai, 2 skirsnis. LŽB veiklos tikslai): 1) svarbiausias tikslas – kiekvienas žydas, gyvenantis Lietuvoje, turi turėti normalias gyvenimo sąlygas, 2) įgyvendinti įvairiausias bendruomenės interesus (sportas, kultūra, religija ir t.t.), 3) užtvirtinti vienodas galimybes žydams ne žydų tautybės žmonių atžvilgiu, 4) vienas svarbesnių tikslų – žydiškos asmenybės ugdymas, 5) taip pat svarbus tikslas (sunkiai įgyvendinamas) – žydų paveldo gražinimas – tai leistų pasirūpinti aukščiau išvardintais tikslais, 6) kad Lietuvos žydų bendruomenė būtų nepriklausoma nuo užsienio žydų bendruomenių paramos ir tik kartu su jais galėtų padėti dar blogiau gyvenantiems žmonėms.

Remiantis anksčiau minėta *demokratijos* ir *pilietinės visuomenės* analize, pirmasis tikslas dėl normalių ir visapusiškų gyvenimo sąlygų apeliuoja į Koháko *demokratijos* prasmę kaip harmoningą gyvenimą, iš *pilietinės visuomenės* pusės prilygsta Mathews išreikštai minčiai, jog žmonių būrimasis į bendruomenę skatina darbą visuomenės labui. Šiuo atveju Lietuvos žydų bendruomenė veikia dėl bendruomenės narių gerovės. Jeigu valstybė galėtų rūpintis žmonėmis, nebūtinai žydais, taip kaip bendruomenė rūpinasi savo nariais (o valstybė tikrai turi ne ką mažesnes galimybes), būtų visai kita demokratinė situacija. Visgi, bendruomenė labai stipriai laikosi ant savanorystės pagrindo, savanorių žmonių. Taigi, normalios gyvenimo sąlygos priklauso ir nuo demokratijos lygio, kaip pilietinės / socialinės pozicijos ir valstybės valdymo formos, ir nuo pilietinės visuomenės kaip sampratos, jog pilietinė visuomenė gimsta iš nevyriausybinėse organizacijų iniciatyvos. Akivaizdu, jog bendri interesai ir siekiai yra galingi – tai apeliacija į visų piliečių iniciatyvą dėl savo gerovės.

Antrasis tikslas dėl bendruomenės narių interesų įgyvendinimo *demokratijos* aspektu įgalintas tik tuo, jog remiantis Koháku, per *laisvę* įgyvendinami žmogaus siekiai. Nepriklausomoje valstybėje individai, nepažeisdami įstatymų, yra absoliučiai laisvi įgyvendinti savo interesus. Lietuvos žydų bendruomenė šiuo punktu kreipia dėmesį ir organizuoja veiklą visų amžiaus grupių atstovams pagal poreikius. *Pilietinės visuomenės* atžvilgiu bendruomenės interesų įgyvendinimas tapatus anksčiau pateiktai Barberio minčiai, jog pilietinę visuomenę sudarantys laisva valia susibūrę individai ar grupės siekia bendrų interesų įgyvendinimo ir sutartinių veiksmų (Barberis, 1997).

Trečiu tikslu minimas noras turėti lygias teises su kitais Lietuvos piliečiais. Nors šiame darbe nesiremiama Lahayne samprotavimu apie demokratiją ir jos elementus, visgi šiuo atveju lygybės punktas gali būti minimas – demokratinėje valstybėje visi piliečiai įstatymiškai yra lygūs, tačiau, jei Lietuvos žydų bendruomenėje atsiranda toks tikslas kaip pasiekti lygybę, vadinasi – tam yra ir priešastys. Lietuvos žydų bendruomenės pagalba žmonėms dėl lygių teisių atsispindi ne tik dialoge su vyriausybe dėl paveldo grąžinimo, bet ir dėl antisemitinių įvykių, tolerancijos stokos visuomenės atžvilgiu – psichologinė ir moralinė pagalba bendruomenės nariams šiuo atveju gali būti svarbesnė nei materialinę reikšmę turintis įvykis. Pilietinė visuomenė šiuo atveju neatsiejama nuo demokratijos, tad minties papildymui tinka Havelo samprata apie lygias piliečių teises, minėta pilietinės visuomenės koncepte – valstybė bei pilietinė visuomenė turi remti viena kitą, gerbti piliečius, jų žemiškąjį pasaulį bei jų individualumą (Havelas, 1997).

Ketvirtas tikslas dėl žydiškos asmenybės ugdymo *demokratijos* ir *pilietinės visuomenės* atžvilgiu siejasi su antruoju tikslu dėl žmonių interesų patenkinimo. Iš esmės tai tas pats, kadangi Lietuvos žydų bendruomenė siekia išlaikyti narių žydiškumą per jiems organizuojamą veiklą ir atsižvelgiant į jų interesus. Tai yra religinės, kultūrinės, pramoginės, švietėjiškos programos, kurių metu ugdomas ir tautinis specifiškumas.

Penktas ir šeštas tikslai taip pat susiję tarpusavyje – jei žydų tautos atstovai atgautų savo paveldą, jiems neberekėtų paramos iš užsienio bendruomenių. Šiais punktais ir pasireiškia demokratijos netobulumas – viena vertus, konfliktas su valdžia dėl paveldo atgavimo (abipusis konfliktas ir abipusės vienokios ar kitokios klaidos), kita vertus – valstybės parama bendruomenei per maža, kad ji išgyventų, todėl būtini užsienio rėmėjai. Kaip jau anksčiau minėta, norint naudingesnės paramos iš valstybės reikia atsisakyti ministerijų bei kitų biurokratinių įstaigų kišimosi, tuo tarpu analizuojant paveldo grąžinimo problemą, remiantis A. Vinokuru (2008), „Lietuvos žydų bendruomenė yra vienintelė teisėta visko perėmėja ir vienintelis derybų partneris. Taip pastaruoju metu vietoje 15 organizacijų Lietuvos žydų bendruomenės sudėtyje atsirado 30 organizacijų. Iš to paties kiekio narių“. Ši tema nėra darbo akcentas, galima pridurti tik tiek, jog pakanka esamų 27 registruotų organizacijų, įeinančių į Lietuvos žydų bendruomenės sudėtį.

Lietuvos žydų bendruomenės tikslai pagrindžia tolerancijos svarbą, savitumo išsaugojimą, interesų atstovavimą bei lygiateisiškumą. Tai pilietinės visuomenės pagrindas, tai mažumų siekis gauti valstybės garantiją, tai turėtų būti pavyzdys kaip formuoti pilietinę visuomenę ir tvirtą demokratiją. Šie tikslai „eina“ už žmogaus teises, tuo tarpu valstybėje su „brokuota“ demokratijai įstatymas „eina“ prieš žmogų.

4. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ ĮTAKOS DEMOKRATIJAI VERTINIMAS: TAUTINIŲ MAŽUMŲ KONTEKSTAS

4.1. Tyrimo metodologija: kokybinio metodo taikymas

4.1.1. Kokybinis nevyriausybės organizacijos analizės instrumentas

Kokybiniai tyrimo metodai (angl. – *qualitative research techniques*), bendriausia sociologine prasme, reiškia tokį kokybinės analizės tyrimo ir jo rezultatų išraiškos pobūdį, kuriame pagrindinis akcentas daromas remiantis teorinės sociologijos, tradicinės filosofijos, logikos priemonėmis, taip pat apklausos, intuicijos, oficialių ir asmeninių dokumentų panaudojimo patirtimi, publicistinių ir meninių teiginių, išvadų ir rekomendacijų pagrindimo būdais (Tidikis, 2003, p. 355).

Remiantis Kardeliu (2002, p. 270–272), kokybinio tyrimu siekiama suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį. Kokybiniai tyrimai, nebūdami priklausomi nuo hipotezių, pasižymi lankstumu bei duomenų indukcine analize. Kokybinis tyrimas siejamas su atvejo tyrimu, gyvenimo istorija, stebėjimu, istoriniais, sąveikos, vizualiais ir kitokiais tekstais (objektais), kurie aprašo įprastinius ir probleminius individų gyvenimo momentus ir reikšmes (Luobikienė, 2006, p. 44). Atliekant kokybinį tyrimą, tam tikroje aplinkoje, galima remtis atitinkamu žmonių veiklos stebėjimu, oficialiu ar neoficialiu bendravimo būdu, formaliu ar neformaliu pokalbiu, nuomonėmis ar aiškinimais (Kardelis, 2002, p. 270). Tyrimas turi vykti natūralioje aplinkoje, kur duomenų rinkimo instrumentas yra pats tyrėjas (Luobikienė, 2002, p. 44).

Kokybinių tyrimų ypatybes išskiria ne vienas autorius. Remiantis Kardeliu (2002, p. 358), kokybinių tyrimų metodai ir teoriniai kriterijai yra lankstūs, negriežti imties ir trukmės reikalavimai, duomenų prieinamumas, situacijos įtaka, kokybiniai duomenys. Tidikis (2003), Luobikienė (2002) išskiria tyrimo atvirumą, tyrėją kaip pažinimo instrumentą.

Kokybiniai tyrimai leidžia praplėsti tiriamą problemą, nagrinėti ją platesniu aspektu; matyti reiškinio vystymosi dinamiką; gauti įvairiapusę informaciją; prisideda prie teorijos kūrimo; išaiškina unikalius faktus (Tidikis, 2003, p. 366); pateikia kur kas gilesnę ir platesnę informaciją; rezultatai gaunami teksto, kuris yra analizuojamas, forma (Degutis, 1999, p. 36).

Pasirinktas kokybinis tyrimas leidžia atskleisti dabartinę ir platesnę tiriamojo reiškinio situaciją bei gauti išsamią informaciją iš pirminio šaltinio, t.y. Lietuvos žydų bendruomenės nevyriausybės organizacijos.

Nestruktūrizuotas interviu. Tyrimui atlikti derinti *nestruktūrizuotas* ir *pusiau standartizuotas* interviu. Remiantis Tidikiu (2003, p. 466–467), nestruktūrizuoto interviu pateikiami „atviri“ klausimai arba tema, kuria prašoma pasisakyti ir pareikšti savo nuomonę. Nestruktūrizuoto interviu klausimai gali būti pateikiami pagal situaciją, pašnekovo individualumą ir specializacijos kryptį. Sėkmingas giluminis interviu vartojamas tikslinant tyrimo hipotezes, sudarant ir tikrinant interviu klausimų turinį ir galimus atsakymų variantus.

Pasirinktas ir pusiau standartizuotas interviu, kadangi ne visi interviu rezultatai atitinka nestruktūrizuoto interviu metodo aiškinamąjį pobūdį, tad šių interviu metodų derinys visapusiškai patikslins rezultatus.

Pusiau standartizuotas interviu. Remiantis Tidikiu (2003, p. 464), interviu yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu. Pasak Kardelio (2002, p. 194, 195), interviu yra viena iš apklausos rūšių, integruotų į stebėjimo metodų grupę. Nors konkretaus interviu stilius, jo strategija gali būti įvairi, tačiau bendra yra tai, kad interviu – tai abipusis sandėris tarp klausiančiojo ir atsakančiojo.

Interviu ne tik praplečia informacijos rinkimo galimybes ir duomenų tikslumą, bet ir leidžia labiau įsigilinti į tyrimo problemą (Guščinskienė, 2004, p. 60). Luobikienė (2006, p. 68) interviu apibūdina kaip „vieną svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime. Tai yra labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo) būdai“. Pasak Degučio (1999, p. 60), interviuotojui tenka ganėtinai svarbus vaidmuo, nuo jo kokybiško darbo ir objektyvumo labai priklauso ir tyrimo kokybė.

Tiriamąjį interviu paskirtis gali būti trejopa (Kardelis, 2002, p. 195–196):

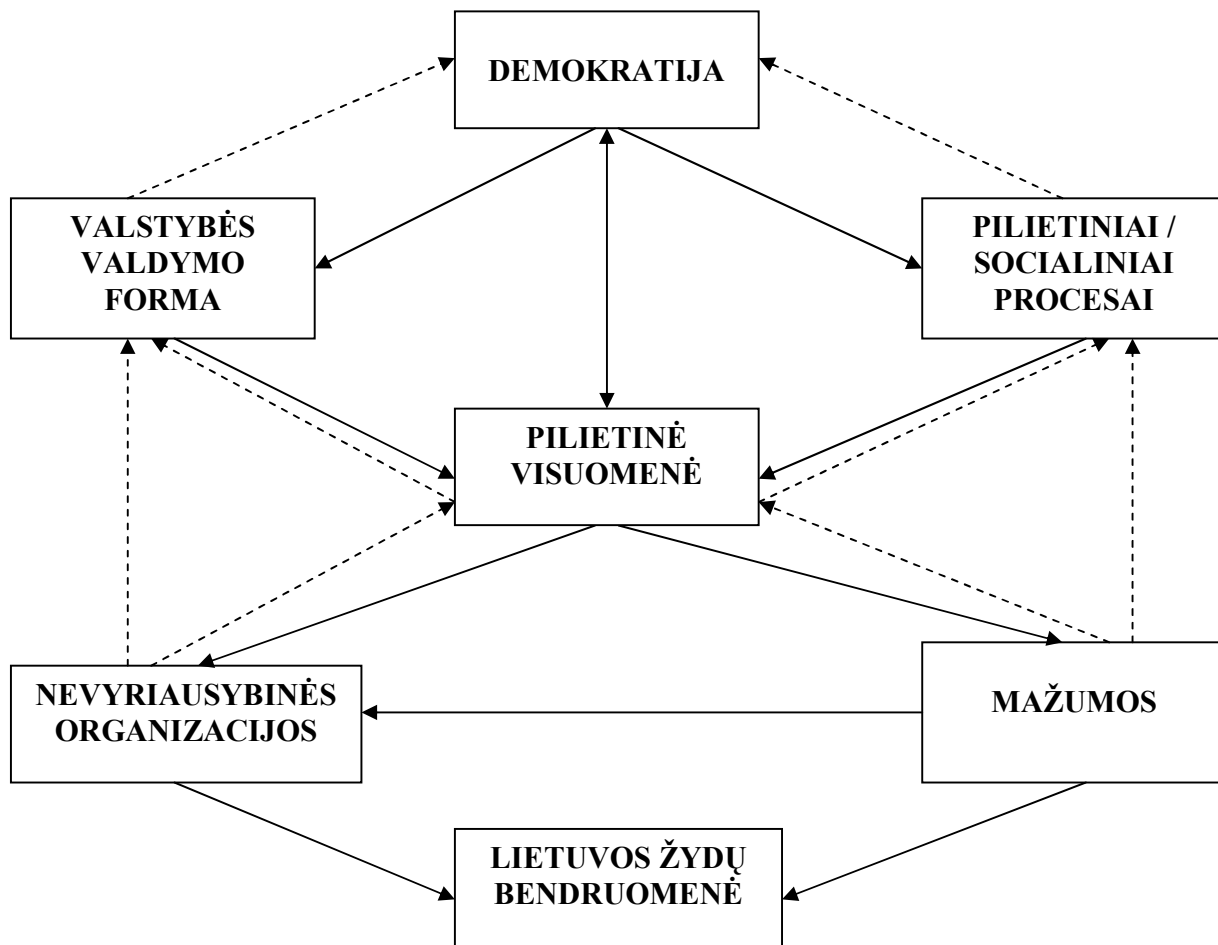
- 1) Tiesioginė ir pagrindinė priemonė reikiamai informacijai gauti.
- 2) Priemonė iškeltai hipotezei patikrinti.
- 3) Gali būti panaudotas kartu su kitais tyrimo metodais ir renkant informaciją, ir įvertinant kitus metodus.

Interviu metodas klasifikuojamas į kelias rūšis interviu: standartizuotas (struktūrizuotas) interviu, nestruktūrizuotas (laisvasis) giluminis interviu, laisvas pokalbis, pusiau standartizuotas interviu (Tidikis, 2003; Guščinskienė, 2004; Luobikienė, 2006).

Pusiau standartizuoto interviu metu galima lanksti interviu forma, kuomet iš anksto parengtas klausimynas gali būti derinamas prie respondento atsakymų, taip pat nuomonės patikslinimui ar naujai kilusių klausimų uždavimui. Taip pat apklausiant respondentus ir apdorojant jų atsakymus buvo naudojamas *narrative* metodas (analizė). *Narrative* reiškia pasakojimą. Ši analizė akcentuoja interviu metu papasakotą istoriją ar nuomonę; tai yra, tyrimo metu buvo atveju, kai respondentų buvo prašoma

išsakyti asmeninę nuomonę vienu ar kitu klausimu, prašoma remtis subjektyvia patirtimi ir prašoma papasakoti realias gyvenimiškas situacijas, susijusias su tyrimo nagrinėjamaisiais aspektais (šiuo atveju žydų mažumos pozicija demokratijos, pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų aspektu) bei ką jie šiuo požiūriu mano (Kvale, 2007, p. 112).

Lietuvos žydų bendruomenės, kaip nevyriausybinės organizacijos, įtakos vertinimo demokratijai analizei gilinti buvo sudaryta loginė matrica (1 paveikslas) – teorinių duomenų susiejimas su tyrimo rezultatais.

1 paveikslas. Teorinių duomenų susiejimas su tyrimo rezultatais

4.1.2. Tyrimo imtis

Kokybinis tyrimas atliktas 2008 metų rugsėjo–spalio mėnesiais su Lietuvos žydų bendruomenės nariais ir su bendruomene susijusiais žmonėmis (Lietuvos žydų bendruomenėje, Šiaulių apskrities žydų bendruomenėje, Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centre, VU JIDIŠ institute, Tolerancijos centre, Vilniaus Gaono žydų muziejuje).

Šiame tyrime, remiantis analizuojamomis sąvokomis (*demokratija, pilietinė visuomenė, mažumos, nevyriausybinė organizacija*) ir tyrimo objektu – Lietuvos žydų bendruomene, buvo sudarytas klausimynas (1 priedas) ir kokybinio nestruktūrizuoto ir pusiau standartizuoto interviu metu apklausti devyni Lietuvos žydų bendruomenės atstovai, atliekantys svarbias pareigas jos labui, besirūpinantys bendruomenės integracijos į šalies gyvenimą klausimais ir demokratijos, pilietinės visuomenės stiprinimo Lietuvoje aspektais (2 lent.). Klausimai grupuojami pagal 1) bendruomenės, 2) pilietinės visuomenės, 3) demokratijos, 4) nevyriausybinių organizacijų ir mažumų sampratas. Atsakymai buvo fiksuojami diktofonu, po to iššifruojami (2-10 priedai).

Kiekvienam respondentui priskirtas numeris (2 lent.), kuris empirinio tyrimo analizėje vartojamas vietoje respondento vardo ir pavardės. Atsakymai į klausimus suskirstyti pagal kategorijas ir subkategorijas. Duomenys interpretuojami ir apibendrinami. Tyrimo metu gauta išsami medžiaga suskirstyta į 4 interpretuotas kategorijas.

2 lentelė. Kokybinio tyrimo imties struktūra

Respondentai	Atstovybė / specializacija
1. Anna Avidan	Lietuvos žydų bendruomenės narė; tarptautinės sionistinės moterų organizacijos WIZO atstovė Lietuvoje
2. Junona Berznitski	Lietuvos žydų bendruomenės narė, programų koordinatore
3. Simonas Gurevičius	Lietuvos žydų bendruomenės vykduojantis direktorius
4. Rachelė Kostanian	Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams, organizacijos WIZO pirmininkė Lietuvoje
5. dr. Larisa Lempertienė	Lietuvos žydų bendruomenės narė
6. Prof. dr. Šarūnas Liekis	Vilniaus JIDIŠ institutas
7. Ieva Šadzevičienė	Tolerancijos centro vadovė
8. Borisas Šteinas	Šiaulių apskrities žydų bendruomenės pirmininkas
9. Martinas Žaltauskas	Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro direktorius

Tyrimo etapai:

Pirmame mokslinio darbo etape (2007 m. rugsėjo – 2008 m. sausio mėn.) buvo analizuojama mokslinė socialinė literatūra, atlikta mokslinės literatūros paieška apie demokratiją, pilietinę visuomenę, nevyriausybines organizacijas ir mažumas.

Antrajame etape (2008 m. vasario – 2008 m. balandžio mėn.) remiantis atlikta mokslinės literatūros analize buvo sukonkretizuotas empirinio tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai.

Trečiajame etape (2008 m. rugsėjo – 2008 m. spalio mėn.) atliktas kokybinio *tipo nestruktūrizuotas ir pusiau standartizuotas* interviu.

Ketvirtajame etape (2008 m. spalio – gruodžio mėn.) atlikta tyrimo duomenų analizė bei rezultatų interpretacija, patikrintos darbo hipotezės, parengtos išvados ir rekomendacijos.

4.2. Lietuvos žydų bendruomenės, kaip nevyriausybinių organizacijų, įtakos demokratijai vertinimas: kokybinio tyrimo duomenys

RESPONDENTŲ ASMENINĖ NUOMONĖ, PATIRTIS IR INDIVIDUALUS VERTINIMAS

4.2.1. Lietuvos žydų bendruomenė

Atsakymai į klausimą *Kokia veikla užsiimama Lietuvos žydų bendruomenėje kaip nevyriausybiniame organizacijoje ir kaip įgyvendinami užsibrėžti tikslai?* sugrupuoti į 4 subkategorijas ir pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. 1 kategorija. Lietuvos žydų bendruomenė

SUBKATEGORIJOS (Klausimai) / Kokio atsakymo tikėjosi magistro darbo autorė	KĄ ATSAKĖ	KATEGORIJOS (Kategorijos įvardijimas) / DAŽNIS (Kiek šiuo klausimu pasisakė respondentų)
1. klausimas. Kokios yra Jūsų mažumą atstovaujančios nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje? Apibūdinkite jų veiklą. / ○ Lietuvos žydų bendruomenė yra nevyriausybini organizacija ○ Lietuvos žydų bendruomenė nėra nevyriausybini organizacija ○ Tautinė organizacija ○ Religinė organizacija ○ Parama ○ Labdara	1. Lietuvos žydų bendruomenė yra nevyriausybini organizacija. Bendruomenėje veikia daug klubų, skirtų įvairaus amžiaus žmonėms. Bendruomenė užsiima socialine veikla, parama, daug dirbama su vaikais: vaikų klubai, stovyklos, užimtumo vakarėliai, mokoma kalbų, užsiimama švietėjiška veikla. Dirbama ir su studentais, kai kurie iš jų mokomi būti vaikų stovyklų vadovais. Pagal amžių yra vyresnio amžiaus žmonių klubas, kuris daugiausiai užsiima kultūrine veikla; yra senjorų klubas, kuriame dainuojama, žaidžiama šachmatais, važinėjama į svečius į kitus miestus, bendrai švenčiamos šventės. Taip pat yra socialinės paramos organizacija, kuri remia blogiau, skurdžiau gyvenančius žmones. 2. Prieš šešerius metus praktiškai bendruomenės veikloje dalyvavo vaikai ir pensininkai, o	Lietuvos žydų bendruomenė / 6

○ Socialinė pagalba ○ Materialinė pagalba ○ Dvasinė pagalba ○ Psichologinė pagalba ○ Kultūrinė veikla ○ Švietėjiška veikla ○ Religinė veikla ○ Pramoginė veikla ○ Turto paveldo gražinimas ○ Statybos žydų kapinių vietoje ○ Tarptautinė veikla ○ Savanoriška veikla ○ Nesavanoriška veikla ○ Organizuota veikla ○ Neorganizuota veikla ○ Daug pasiekusi organizacija ○ Mažai pasiekusi organizacija ○ Vienijanti visus Lietuvos žydus ○ Vienijanti tik dalį Lietuvos žydų	vidutinio amžiaus žmonės nebuvo įtraukti į gyvenimą, pastovus klubas neegzistavo, todėl prieš šešerius metus buvo įkurtas klubas „Gešer“ („Tiltas“). Šis klubas yra savanoriškas, kuris vienija vidutinio amžiaus žydų šeimas. Į užsiėmimus įeina pastovūs penktadieniniai susitikimai, kuomet švenčiamas šeštadienis, tuo pačiu būna ar kokia paskaita, ar intelektualinis žaidimas, ar susitikimas su koku įdomiu žmogumi. Kai vyksta žydiškos šventės yra organizuojamos specialios šventės, taip pat yra edukaciniai kursai, kelionės, labai platus veiklos spektras. Klubo veiklos kulminacija yra konferencija „Limmud“ („Mokymasis“). Ši konferencija rengiama vieną kartą metuose, į kurią suvažiuoja vidutinio amžiaus žmonės iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Paskutinį kartą dalyvavo 1200 žmonių, konferencija vyko tris dienas. Tokie klubai yra ir Lietuvos mažuosiuose miesteliuose, kuriuose yra žydų bendruomenės. Jie, nors ir mažiau aktyvūs, bet mes bendradarbiaujam, taip pat palaikom ryšius su Latvijos ir Estijos žydų bendruomenėmis. Klubo veiklą dažniausiai nulemia žmonių poreikiai. 3. Bendruomenėje šiuo metu yra 5000 žmonių; bendruomenė veikia pagal teisinę formą – asociaciją, ji jungia 27 žydų organizacijas visoje Lietuvoje, tai yra ir regioninės žydų bendruomenės, ir skirtingos žydų organizacijos. Kalbant apie bendruomenės veiklą, į bendruomenę įnešta daug ekonominių aspektų. Pirmas dalykas – tai susieta su marketingu: mes suskirstėm žmones pagal skirtingus interesus: sportas, kultūra, religija ir t. t., ir bendruomenė bando atidaryti kiekvieną iš tų durelių. Svarbiausia, kad žmonės rastų įėjimą į žydiškumą. Bet kokią veiklą stengiamės susieti su žydiškumu. Šiuo metu turime 14 socialinių programų (pietūs valgykloje, pietūs į namus, slauga namie, pagalba žiemos metu). Kol kas socialinę paramą teikiame savo bendruomenės nariams, tačiau neatmetame galimybės, kad jeigu kada nors galėsime, padėsime didesnei visuomenės daliai. Mes aptarnaujame globotinius 29 Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Mums svarbu padėti tiems žmonėms tiek morališkai, tiek finansiškai, tiek psichologiškai. 5. Nuo nepriklausomybės atkūrimo žydų bendruomenė egzistuoja kaip aktyvi nevyriausybinių organizacija, kuri nuo pat įstatymo apie tautines mažumas patvirtinimo turi visas absoliučiai lygias teises. Be to, kalbant apie žydų bendruomenę, yra jaučiamas pastovus	

	ir vyriausybės, ir vyriausybinių organizacijų dėmesys, nes per šią bendruomenę, kaip per tam tikrą veidrodį arba kaip per išbandymo medžiagą, tikrinamas kaip ir tolerancijos paveikslas Lietuvoje. 6. Lietuvos žydų bendruomenė tapo būtent interesų gynėja ir tokia institucija, kuri atspindi ir gina pliuralizmo, tolerancijos pozicijas Lietuvoje. Toje padėtyje jie atsidūrė net negalvodami apie tai, jie vykdė savo veiklą ir tiek. Daugybė problemų, su kuriomis jie dirba ir dėl kurių jie veda dialogą su kažkokiomis valstybinėmis institucijomis, užsienio reikalų ministerija ir pan., ar su vyriausybe, praktiškai visi klausimai vienaip ar kitaip susiję su tokios tolerancijos problemomis, susiję su kažkokiu interesų atstovavimu, ko mūsų visuomenėje visą laiką trūksta. 8. Mūsų bendruomenė įeina į Lietuvos žydų bendruomenės sudėtį. Pas mus bendruomenėje dabar yra 200 žmonių, ir kiek leidžia mūsų galimybės, mūsų užduotis yra propaguoti žydų kultūrą, tradicijas, religiją (kiek sugebame, tačiau labai mažai sugebame, kadangi užaugome ir pasenome toje santvarkoje, kuomet nieko nebuvo). Švenčiame visas žydiškas religines ir tradicines šventes. Mūsų žmonės noriai ir labai aktyviai dalyvauja. Turime turtingą biblioteką, kurioje yra apie 10 tūkst. egzempliorių knygų (ja naudojasi visi miesto visuomenės nariai, moksleiviai, studentai). Mūsų bendruomenės durys yra atviros visiems, ne tik žydams. Yra vaikų ir moterų dainų ir šokių ansamblis, Maccabi klubas, vaikų ir jaunimo klubas Ilan, moterų klubas. Bendruomenėje yra socialinė programa, kadangi pas mus iš tų 200 žmonių yra apie 70 pensininkų ir invalidų. Tiems žmonėms reikalingas dėmesys, moralinis palaikymas, kai kuriems finansinis palaikymas. Religinės bendruomenės pas mus nėra, bet jeigu žmonės pageidauja kokių nors religinių apeigų, tai mes jas pravedame. Darbui su jaunimu ir vaikais labai reikšmingos stovyklos. Turime vieną socialinį darbuotoją, kuris aptarnauja ligonius ir senyvo amžiaus žmones.	
2 klausimas. Kokie yra pagrindiniai Lietuvos žydų bendruomenės tikslai ir kaip jie įgyvendinami ? / ○ Materialiniai tikslai ○ Religiniai tikslai ○ Dvasiniai tikslai ○ Socialiniai tikslai	3. Yra keturi pagrindiniai tikslai: <i>pirma</i>, kiekvienas žydas, gyvenantis Lietuvoje, turi turėti normalias gyvenimo sąlygas. Tuo tikslu mes turime visą socialinį skyrių, kuriame iš 5000 žmonių, gyvenančių Lietuvoje, 1386 žmonės šiuo metu yra socialinio centro klientai (pagyvenę žmonės), ir dar apie šimtą žmonių sudaro vaikai, gyvenantys varganose šeimose;	Lietuvos žydų bendruomenė / 1

○ Kalbos išsaugojimas ○ Kultūros išsaugojimas ○ Tautiškumo išsaugojimas	reiškia trečdalis mūsų bendruomenės narių yra atsidūrę labai žemame socialiniame lygyje. <i>Antras</i> tikslas – žydiškos asmenybės ugdymas. Žydiškos asmenybės ugdymas vyksta per kultūrą, religiją, švietimą, ir t.t. Mes veikiamė sudarydami galimybę kiekvienai amžiaus grupei turėti savo vietą. Klubas Dubi (Mažas Meškiukas) – 3–6 metų vaikams. 7–15 metų vaikų klubas – Ilan (Medis) – mažas meškiukas lipa medžiu. Ilan yra juridiskai užregistruota kaip švietimo, labdaros organizacija. Tad kiekvienoje organizacijoje – žydiškos šventės ir penki užsiėmimai kiekvienai savaitei. Vienas arba du užsiėmimai yra žydiško neformalaus ugdymo pagrindu, kiti trys arba keturi apima anglų kalbos mokymąsi, kompiuterinius kursus, šokius ir pan. Tuo užsiima kiekviena organizacija. Tai yra tautiškumo ugdymas įvairiausiomis formomis. 15–18 metų jaunimo klubas Knafaim (Sparnai). Yra Lietuvos žydų studentų ir jaunimo sąjunga; vidutinio amžiaus žmonių klubas Gešer. Per 60 metų – senjorų klubas Abi men zet zich – jis veikia kiekvieną dieną (šachmatų klubai, kortų klubai, diskusijų klubai, filmų peržiūros, judaizmo užsiėmimai). <i>Trečias</i> tikslas – nuosavybės grąžinimas žydų bendruomenei. <i>Ketvirtas</i> tikslas – kad Lietuvos žydų bendruomenė būtų finansiškai nepriklausoma nuo užsienio žydų bendruomenių paramos.	
3 klausimas. Kuo išskirtinė Lietuvos žydų bendruomenė kaip nevyriausybinė organizacija ? / ○ Interesai ○ Istorija ○ Kultūra ○ Kalba ○ Tradicijos ○ Religija ○ Parama ○ Pagalba ○ Veikla	2. Per pastaruosius šešerius metus „Gešer“ klube darėme labai daug projektų, tad grupės dinamika yra tokia, kad žmonės keičiasi, ir tie žmonės, kurie prisijungia prie mūsų klubo, įtakoja mūsų veiklą. Darome tai, ko nori žmonės. Vyksta grupės dinamikos procesai, viską darome pagal poreikius. 3. Lietuvos žydų bendruomenė yra kaip tas skėtis, kuris vienija visas 27 žydų organizacijas. Visa mūsų veikla įgyvendinama savanorystės principu. Mūsų bendruomenėje yra įvestas nario mokestis. Mūsų bendruomenės modelis yra toks, kaip valstybės modelis su savo piliečiais. Ne mums bendruomenė priklauso, o mes bendruomenei. Šiuo metu mokestis yra vienodas visiems, jis net nesudaro procento mūsų biudžeto, bet visi yra bendruomenės nariai. Žydai išsiskiria tuo, kad visada stengiasi bent vienu žingsniu užbėgti į priekį nei bendras lygis. Šiuo metu mes tikrai džiaugiamės, kad mūsų bendruomenės nariai pagal vidurkį gyvena ilgiau, mūsų bendruomenės nariai gauna žymiai daugiau paslaugų nei yra vidurkis, tiek socialiniu, tiek ir kultūriniu požiūriais. Kalbant apie kultūrinę veiklą bendrame Lietuvos	Lietuvos žydų bendruomenė / 3

	kontekste, mes tikrai esame žingsniu į priekį. Tačiau mes negalime sustoti, nes viskas vystosi ir mes turime vystytis. Niekas kitas mumis nepasirūpins, jeigu mes patys savimi nepasirūpinsime. 6. Ji išsiskiria etniniu, religiniu principu, teoriškai ši organizacija turėtų vienyti visus Lietuvos žydus. Šios bendruomenės saviorganizacija ir saviidentifikacija atstovaujant savo interesus yra tikrai pagirtina ir pavyzdys visiems (kad ir kokį interesą jie atstovautų, ar religinį, ar mėgėjišką, hobi, nesvarbu ką); nes pagal statistiką pas mus interesai labai silpnai atstovaujami ir žmonės retai kada atstovauja interesams. Pas mus visuomenėje visi pasyvūs, niekas nenori nieko daryti, visi laukia, kol už juos kažkas kažką padarys.	
4 klausimas. Papasakokite apie WIZO veiklą ir tikslus. / ○ Labdara ○ Parama ○ Savanorystė ○ Saviorganizacija ○ Pagalba	1. Pagrindinė WIZO misija yra lėšų rinkimas, ir lėšų rinkimas būtent Izraelio vaikams – labdara, įvairių akcijų organizavimas. Tos lėšos skiriamos specialioms WIZO mokykloms, kuriose mokosi nepasiturinčių šeimų Izraelio vaikai. Kadangi pas mus tokią veiklą sudėtinga organizuoti (nes maža šalis) ir pačiai mūsų bendruomenei reikia paramos, todėl yra labai sunku kažką organizuoti ir siūsti lėšas dar kitur. 4. Tai yra pasaulinio masto organizacija, iš tiesų ji vadinasi WIZO (Women's International Zionist Organization), kuri buvo suformuota dar Pirmojo Pasaulinio karo metu Didžiojoje Britanijoje, ponios Rebecca Sieff buvo jos steigėja. Kai šios moterys, kurių vyrai tuo metu užėmė labai aukštus postus, nuvažiavo į Palestiną ir pamatė, kaip skurdžiai ir blogai gyvena žydų moterys (būsimame Izraelyje, Palestinos teritorijoje), jos įsteigė tokią organizaciją. Šios organizacijos centras dabar yra Izraelyje, ir jos filialai (tokia kiekviena organizacija) yra beveik kiekvienoje pasaulio šalyje. Tos organizacijos tikslas yra padėti Izraeliui. Visą amžių tikslas buvo kaip padėti Izraeliui. Pagalba pasireiškė pinigų rinkimu, nes Izraelis, arba Palestina, skurdžiai gyveno ir žmonėms reikėjo palaikymo, todėl tam buvo renkami ir siunčiami pinigai (WIZO rinkdavo pinigus). Ir dabar funkcija nepasikeitė, tiesiog praplėtė į edukaciją, mokslus, centrus, ir kai Lietuva tapo nepriklausoma valstybė, mes pradėjome dalyvauti tarptautiniuose kongresuose ir susipažinome su šios organizacijos atstovėmis. Ėmėme domėtis šios organizacijos veikla – didžiausia kryptis yra socialinė ir edukacinė. Organizacija palaiko	Lietuvos žydų bendruomenė / 2

	žydų istorijos, žydų religijos edukaciją, meną. O Izraeliui stengiasi padėti, ypač kai yra labai pavojinga situacija. Kai buvo antrasis karas su Libanu, tai WIZO moterys (Anglijos, Prancūzijos, Amerikos) surinko tris milijonus dolerių per dieną ir išsiuntė į Izraelį. Joms rekomenduojant mes irgi įsteigėme savo moterų organizaciją (pradžioje 4 moterys) ir susėdusios galvojome, ką galime daryti. 1990 m. pinigų nebuvo, todėl nusprendėme padėti vienišoms žydų šeimoms, invalidams, sergantiesiems. Tuo metu Lietuvoje buvo krizė, tad pradėjome šį socialinį darbą (WIZO moterys). Apėjome visus rajonus, susidarėme sąrašus, suvedėme kartotekas, po to pradėjome ieškoti lėšų, mus palaikė vienas kitas, taip pat verslo žmonės (tik tada pradėjo vystytis verslas), ir taip pradėjome. Po to mūsų organizacija išaugo iki 30–40 narių. Šiuo metu organizacija pusiau veikia pusiau neveikia.	

Tarpukario Lietuvoje buvo 150 tūkstančių žydų; nevyriausybinių organizacijų sektoriuje dalyvavo 65 tūkstančiai žydų. Aišku, kai kurie žmonės dalyvavo net 5 organizacijose, bet bendras skaičius vis tiek yra įspūdingas (lyginant su lenkais, rusais ar baltarusiais, iš kurių tik 2–3 tūkstančiai dalyvavo iš maždaug 80 tūkstančių). Žydų aktyvumas, organizuotumas, saviorganizacija, dalyvavimas institucijose keliasdešimt kartų viršesnis – tai yra labai aukštas rodiklis lyginant kitų mažumų kontekste. Žvelgiant į šiandieninę jų saviorganizaciją, ši tradicija tikriausiai išliko (interviu su Š. Liekiu, 7 priedas).

Taigi, Lietuvos žydų bendruomenei nepriklauso tik kelios Lietuvoje veikiančios žydų organizacijos: viena – dėl religinės pakraipos, kita – Kauno žydų religinė bendruomenė (jai priklauso tik 20 žmonių; ši bendruomenė mano, kad turto paveldas turėtų atitekti jai, o Lietuvos žydų bendruomenė – kad turtas turėtų būti gražintas visai Lietuvos žydų bendruomenei, net ir tiems žmonėms, kurie šiuo metu Lietuvoje nebegyvena). Tačiau tai yra daugiau techniniai dalykai, su abiem šiomis organizacijomis Lietuvos žydų bendruomenė dirba visais atvejais (interviu su S. Gurevičiumi, 4 priedas).

Susipažinus su Lietuvos žydų bendruomenės veikla matoma, kad ši organizacija įgyvendina visus nevyriausybinei organizacijai taikomus kriterijus, o gal net ir daugiau. Savarankiškumas ir savanorystė teikia galimybių pasirūpinti visomis amžiaus grupėmis. Socialinė veikla bei parama pagrindžia anksčiau minėtą Jablonskaitės (2007) mintį, kad kolektyvinė veikla, grįsta noru padėti kitiems, įprasmina nevyriausybinių organizaciją. 14 socialinių programų ir 29 Lietuvos miestai,

kuriuose žydų tautybės žmonės gauna paramą, atitinka bendruomenės išsiskelbtą pirmąjį tikslą, kad žmogus turi turėti normalias gyvenimo sąlygas.

Tolerancijos lygį Lietuvoje galima įvertinti per šios organizacijos prizmę. Kaip teigia anksčiau minėtas Havelas (1997), žmonių įvairovė ir pagarba vieni kitiems įteisina pilietinę visuomenę. Šiuo atveju, Lietuvos žydų bendruomenė, priešindamasi antitolerantiškiems įvykiams, puikiai gina ir atstovauja savus interesus, tai yra, ji gina kiekvieno savo nario interesus, ruošdama juos psichologiškai, suteikdama moralinę ir dvasinę pagalbą. Į Lietuvos žydų bendruomenės pirmąjį tikslą (suteikti normalias gyvenimo sąlygas; lygias gyvenimo teises kaip ir visų piliečių) įeina ir žmonių interesų atstovavimas bei gynimas (dėl turto gražinimo; dėl antisemitinio išpuolio; dėl to, kad žmogus liko vienas ir nebeturi artimųjų). 1386 žmonės yra socialinio centro klientai, 100 prastai gyvenančių vaikų taip pat gauna paramą. Kaip teigia S. Gurevičius (4 priedas), *mes turime atitinkamus kriterijus, kuriais remiamės suteikdami pagalbą: jei žmogus yra vienišas ir jo pajamos mažesnės nei tūkstantis litų per mėnesį, mes jau jam padėsime; jeigu jis gyvena su šeima ir vienam žmogui tenka 750 litų, mes jau jam padėsime – tai yra žymiai aukštesni skaičiai nei egzistuojantys valstybėje.*

Žydiškos asmenybės ugdymas apima visus bendruomenėje veikiančius klubus ir organizacijas. Tai dvejopa nauda: žmogus turi kuo užsiimti ir tais užsiėmimais turtina savo žinias bei pasaulėžiūrą.

Nuosavybės gražinimas žydų bendruomenei yra vienas aktualiausių klausimų. Tai jie įvardina kaip dar vieną bendruomenės tikslą. Pasak S. Gurevičiaus (4 priedas), *atgauto paveldo dėka organizacija pasirūpintų, kad žydų mokykloje mokytųsi daugiau vaikų (tiesiog nėra vietos), vaikų darželis yra vienas geriausių Vilniuje, tačiau jis įsikūręs 5 kambarių bute ir jį lanko tik 42 vaikai.*

Kadangi Lietuvos žydų bendruomenė gauna paramą iš užsienio organizacijų, neatmetama galimybė, kad jei kada galės, padės ne tik savo nariams, bet bendradarbiaudami su kitomis organizacijomis, padės dar didesnei daliai žmonių. Savanorystės ir saviorganizacijos principu tai padaryti įmanoma.

Lietuvos žydų bendruomenės modelis pagal santykį atitinka valstybės ir piliečių modelį. Organizacija išsiskiria savo dinamiškumu, atsižvelgia į narių poreikius, veikla sudomina ir pritraukia, kiek įmanoma, daugiau žmonių („Gešer“ klubo veikla prieš šešerius metus prasidėjo nuo trijų žmonių, dabar yra virš tūkstančio), esminis bruožas – visa veikla įgyvendinama savanorystės principu, o bendruomenės siekis padėti kiek galima daugiau žmonių skatina didesnę pažangą ir lygį valstybinės paramos atžvilgiu. Pratešiant šią mintį, organizacija savo interesų gynimu ir atstovavimu gali būti pavyzdys pilietinės visuomenės formavimuisi.

Kelios Lietuvos žydų bendruomenės moterys ne tik prisideda prie šios organizacijos veiklos, bet dar yra ir tarptautinės sionistinės moterų organizacijos WIZO atstovės Lietuvoje. Nors

organizacijos veikla tai intensyvėja, tai kartais prislopsta, tačiau ši savanorystė yra vedama geriausių norų padėti, paremti, tad šis skaidrus noras turėtų vyrauti kiekvienoje nevyriausybinėje organizacijoje.

Remiantis Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija (2007–12–06), kurioje teigiama, kad „siekdamos geriau dirbti visuomenės labai nevyriausybines organizacijos išplėtoja tarpusavio bendradarbiavimą, grįsdamos jį atvirumo, pasitikėjimo ir tolerancijos principais bei išplėtoja savanorišką veiklą“ galima teigti, kad Lietuvos žydų bendruomenė, kaip nevyriausybinių organizacija, tiksliai įgyvendina šį nurodymą arba pateisina savo, kaip nevyriausybines organizacijos, vardą.

4.2.2. Lietuvos žydų bendruomenė pilietinėje visuomenėje

Kadangi Lietuvos žydų bendruomenės, kaip nevyriausybines organizacijos, veiklos modelį galima prilyginti valstybės santykiui su piliečiais, vertėtų išsiaiškinti, kokia pilietinės visuomenės padėtis Lietuvoje ir ar galima / reikia šios nevyriausybines organizacijos veiklos modelį taikyti norint suformuoti ir pilietinę visuomenę. Taip pat atsižvelgiama, kiek empiriniu būdu gauta informacija atitinka teorinėje dalyje suformuotą pilietinės visuomenės sampratą. Tyrimo metu gauti teiginiai sugrupuoti į 5 subkategorijas pagal klausimus ir pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. 2 kategorija. Lietuvos žydų bendruomenė pilietinėje visuomenėje

SUBKATEGORIJS (Klausimai) / Kokio atsakymo tikėjosi magistro darbo autorė	KĄ ATSAKĖ	KATEGORIJS (Kategorijos įvardijimas) / DAŽNIS (Kiek šiuo klausimu pasisakė respondentų)
5 klausimas. Kas yra pilietinė visuomenė ? / ○ Vieningumas ○ Vienas kito palaikymas ○ Žmonių grupės ○ Bendra visuomenė ○ Nevyriausybines organizacijos ○ Patriotiškumas ○ Demokratijos pagrindas ○ Iniciatyvumas ○ Interesų gynimas ○ Dialogas su valstybe	1. Man ši pilietiškumo sąvoka nėra iki galo aiški, aš suprantu patriotiškumą. Apie pilietiškumą sunku kalbėti, nes aš esu „praradusi“ pilietybę. Vykstant gyventi į Izraelį (kad ir metams), teko atsisakyti Lietuvos pilietybės ir grįžus situacija yra gan sudėtinga: mes turime teisę susigrąžinti pilietybę, tačiau tuomet privalome atsisakyti Izraelio pilietybės, o emociškai tai nėra labai priimtina, nes pagal visą savo biografiją, jausmus ir gyvenimo istoriją aš jaučiuosi esanti dviejų šalių pilietė. Deja, Lietuvoje tai kol kas nėra suderinama. Todėl kalbant apie pilietiškumą aš galiu kalbėti apie meilę Lietuvai ir patriotizmą, tačiau su pilietybe, deja, tai faktiškai nesisieja. 5. Šiaip aš nesu tikra, kad išvis kažkurioje šalyje gali būti pilietinė visuomenė užbaigta ir daugiau	Pilietinė visuomenė / 3

	nebūtų kur judėti, nemanau taip. Nes kiekvienoje visuomenėje ir šalyje, kokia ji bebūtų demokratiška, mes rasime tam tikrų židinių, kur yra tolerancijos stoka ir tam tikrų mažųjų bendruomenių, žmonių grupių, kurių atžvilgiu tai dar nepasiekta. 6. Realiai pilietinė visuomenė nėra tapati nei patriotiškumui, nei piliečių visumai. Pilietinė visuomenė – tai žmonių gebėjimas laisvai asocijuotis vieniems su kitais tam, kad spręstų vienokias ar kitokias problemas, poreikius ir t.t.	
6 klausimas. Lietuva ir Izraelis – demokratinės valstybės. Ar šių šalių vienoda padėtis pilietinės visuomenės atžvilgiu ? / ○ Panašu ○ Skiriasi ○ Nelyginama ○ Nėra pilietinės visuomenės ○ Yra pilietinė visuomenė ○ Iniciatyvumas ○ Aktyvumas ○ Interesų gynimas ○ Valstybės pagrindas ○ Demokratijos pagrindas	1. Kalbant plačiau, mūsų bendruomenėje yra nemažai žmonių, kurie nėra Lietuvos piliečiai, bet būtent dėl tų istorinių aplinkybių, tačiau kas liečia jų patriotizmą, tai kartais lenkia ir „tikrų“ piliečių patriotiškumą. Kalbant apie Izraelį, kas liečia pačių žmonių nuostatas, jie galbūt atviriau reiškia savo pozicijas, labiau domisi politika ir yra aktyvesni. Nuo ko tai priklauso, ar nuo temperamento (kas nėra susiję su šalies istorija), ar nuo to, kad tai valstybei kaip demokratijai yra daugiau metų nei Lietuvoje ir tos tradicijos yra tvirtesnės, sunku pasakyti, bet kad ten žmonės aktyvesni tai tikrai. Sunku apibūdinti tuos skirtumus, nes ir vienur, ir kitur yra įvairių problemų. Skiriasi vėlgi žmonių aktyvumas dalyvaujant šalies gyvenime. Izraelyje žmonės aktyvesni. Izraelyje žmonės ir gyvena būtent atvesti kovos už savo teises, tad ten istoriškai labai stiprus tas jausmas, kad mes turime teises, bet daug kur buvome engiami ir dabar turime savo šalį, kurioje esame laisvi. Tad nuo mažens vaikams skiepijama ir mokykloje, ir šeimoje būtent tokia nuostata. Tai yra labai svarbu ir pasireiškia tuo, kad, pavyzdžiui, į kariuomenę vaikai ten nori eiti. Ten netgi prašoma pažymų, kad paimtų į sunkesnius padalinius. Svarbiausia, kad jie visi šito nori. Šis skirtumas tikrai svarus, nes niekur pasaulyje nesu mačiusi tokio požiūrio. 2. Lietuvos atžvilgiu situacija liūdna. Negaliu pasakyti, kad visiškai nėra pilietinės visuomenės, yra atskiri žmonės, kuriems tai rūpi, bet jie nedaro žingsnių į priekį, o žingsnį į priekį kaip tik daro tie, kurie neturėtų to daryti. Izraelis labai dažnai yra kritinėje situacijoje, surištas su terorizmu ir karu, ir tai įtakoja žmonių požiūrį į savo tėvynę – kai nuolat tyko pavojus, žmogus būna labiau susikaupęs. Bet vėlgi, pasaulis dabar pasidaręs labai mažas, mes visi esame labai susiję, ir žmonių tas patriotiškumas ir Lietuvoje, ir Izraelyje keičiasi, nes dauguma žmonių nori gyventi geresnėmis sąlygomis ir tie patys izraeliečiai išvažiuoja, ir tie patys lietuviai	Pilietinė visuomenė / 7

išvažiuoja. Man atrodo, kad žmonės pasidarė labai panašūs, ir situacija visame pasaulyje labai panaši. Izraelis daug tolerantiškesnis nei Lietuva šiuo požiūriu, nes Lietuva žinoma savo ksenofobija ir kito nepriėmimu. Izraelis susiformavo po 1948 metų, kai buvo įkurta valstybė. Nors pagrindas – žydai ir arabai, bet valstybė daugiatautė – suvažiavo žydai iš viso pasaulio ir tai duoda įvairovę, yra didesnis atvirumas kitam, nes tu daug kitų matai.

3. Vis dėlto Lietuvoje yra susiklostęs labai neigiamas stereotipas apie tai, kas yra žydai, antisemitizmas Lietuvoje yra tikrai nežemame lygyje, ir projektai, kurie būtų skirti lietuvių–žydų santykiams, kurie bendrai padėtų visuomenei, mums būtų labai naudingi, tačiau šiuo metu negalime jų įgyvendinti. Mes dedame daug pastangų, kad šviestume ir nežydišką jaunimą. Dėl antisemitizmo, kas trečias Lietuvos žmogus nenori, kad jo kaimynas būtų žydas. Iš kitos pusės, mes galime daryt, ką mes galime, svarbiausia, kad mes neverkšlentumėm, bet mes jau bent galime padaryti taip, kad mus gerbtų. Tai mes pirma ir padarykime, kad mūsų darbais mus gerbtų.

5. Visais atžvilgiais labai skirtinga šitų šalių specifiška, bet ir viena, ir kita šalis tik eina pilietinės visuomenės link. Izraelio nepriklausomybė egzistuoja nuo 1948 m., kai šita valstybė paskelbta kaip nepriklausoma. Ir nepaisant visų trūkumų, visų kliūčių ir visų stabdžių jai vystytis, niekada nebuvo atimta jos nepriklausomybė. Vienas dalykas, kad keletą tūkstančių amžių žydai neturėjo savo valstybės, bet nuo pat jos paskelbimo ji buvo nepriklausoma ir tai yra vertė ir vertybė, kuri iš tikrųjų nuo mažens diegiama ir suprantama kiekvienam šios šalies piliečiui. Kita situacija su Lietuva. Esant tai spaudai, kurią patyrė Lietuva ir Lietuvos visuomenė nuo skirtingų režimų skirtingais laikais ir dar gyvos kelios kartos, kurios patyrė tą spaudą ir paskui kažką „transliavo“ savo jaunai kartai (teigiama ar neigiama „transliacija“ tų buvusių vertybių atžvilgiu), nepaisant to, kas bebūtų transliuojama, vis tiek Lietuvos kelias yra kur kas skausmingesnis. Pavyzdžiui, Izraeliui teko kovoti už savo nepriklausomybę, bet tos kovos buvo sėkmingos, nė karto nebuvo prarasta ši nepriklausomybė, tiesiog kovota kariniu būdu. Lietuva buvo kitoje situacijoje, jos kova už nepriklausomybę pasireiškė kitais metodais (ne karu), bet ne visada buvo sėkminga. Tai irgi paliko skaudų pėdsaką ištisų kartų atmintyje, jų gyvybėje, todėl negalima laukti iš Lietuvos

visuomenės, kad ji dabar būtų absoliučiai pilietinė visuomenė. Žinoma, kai žmonių situacija yra sudėtinga, kai atimtos pagrindinės teisės, tai natūraliai žmonėse atsiranda tokių paieškų, kas gi yra kaltas, ir eiliniam žmogui sunku suvesti galus, daryti filosofinius išvedžiojimus ir iš tikrųjų matyti tikrus kaltininkus tikrai režimuose ir struktūrose, todėl jie natūraliai linkę tai matyti žmonių grupėse, žmonių bendruomenėse ir atskiruose žmonėse ieškoti tos kaltės. Nors protarpiais tai pasireiškia labai nemaloniai, bet tai yra pilnai suprantama, taip kad Lietuvai viskas dar prieš akis ir aš tikiuosi, kad Lietuvos nepriklausomybė daugiau niekada nebus pažeidžiama.

6. Žiūrint į bendrą Lietuvos situaciją – tai paprastas skaičius, kuris apibūdina pilietinę visuomenę, yra visų organizacijų skaičius. Lietuvoje realiai veikiančių, manau, yra tik kokie 2–3 tūkstančiai. Pavyzdžiui, Norvegijoje yra 4,5 mln. gyventojų ir šalyje yra apie 60 000 asociacijų, savanoriškų organizacijų, kur visi dalyvauja. Statistinis norvegas dalyvauja 4 organizacijose. Lyginant su Skandinavija, mūsų skaičiai yra labai niekingi. Tai parodo, kad yra masė žmonių, kurie niekur nedalyvauja, nieko nenori ir tai atsispindi mūsų kasdieniniame, socialiniame ir politiniame gyvenime (po to teigia, kad valdžia ignoruoja visų žmonių norus). Jeigu tie žmonės nesugeba artikuliuoti savo norų ir nespaudžia tos valdžios ir kažko nedaro, tai su kuo ta valdžia turės dialogą. Izraelyje karinė tarnyba yra lojalumo ženklas valstybei. Izraelyje visi tiki, kad, jeigu jie pralaimės karą, jie pralaimės vieną kartą. Pas mus visi yra kolaborantai iš pašaukimo, visi įpratę, kad, jeigu ir pralaimėsime, užeis kita valdžia, bet mes toliau kentėsime, toliau Marijai melsimės, į Šilo atlaidus važiuosime, mišias užpirkinėsime ir po 50 metų vėl bus gerai. Visuomenė nekelia klausimų „taip arba taip“. Kadangi Izraelyje visuomenė labiau orientuota į tą savipagalbą, saviorganizaciją, valstybė pati socialiai yra orientuota ir laukia atsako iš savo piliečių. Taip pat karinė tarnyba daug ką duoda, pavyzdžiui, jei Izraelyje važiuojant mašina tau nuleis padangą, tai ten iškart sustos dvi ar trys mašinos, ir tau padės susitvarkyti, tokių klausimų net nekyla. Pas mus, sustojus kelyje, pagalbos gali tekti ilgokai laukti. O ten toks principas, kad jeigu visiems gerai, tai ir tau bus gerai, o ne atvirkščiai. Vienas kito palaikymas ir bendravimas čia gali būti prilyginamas ir kaip vienas kito problemų sprendimui. Nereikia žiūrėti kas ten kažką padarys, aš paėmiau ir

	padariau, nes tu padarai, kad visiems būtų gerai, jeigu visiems gerai, tai ir tau gerai. Ten kitaip problemos formuluojamos. Pas mus nesupranta, kad, jeigu kitiems blogai, tai ir tau bus blogai. 7. Visų pirma, žmonių elgesys priklauso nuo išsilavinimo, nes žmonių bukumas, siauros pažiūros lemia žmonių prietaringumą (iš tėvų, senelių eina), o jei žmogus išsilavinęs, ir nesvarbu kokios jis tautybės, jis kitaip priima ir supranta pasaulį. Viskas priklauso nuo žmogaus vidinių pažiūrų, kaip jis supranta pasaulį. Dėl pilietinės visuomenės – ir taip, ir ne. Vieni žmonės yra labiau atviresni. Kalbant apie tuos pačius lietuvius, kurie gyvena užsienyje ir grįžta į Lietuvą, jie patys, pabuvę kitoje šalyje, visiškai kitaip vertins tautines mažumas Lietuvoje negu užsigyvenę ir manantys, kad tai tik jų Lietuva. Svarbu pajusti savą kailių, ką reiškia būti tautine mažuma. Antra, kartais patys tautinių mažumų atstovai nenori integruotis į visuomenę, jie visą laiką gyvenę Lietuvoje nesimoko lietuvių kalbos ir pan. (baltarusiai, lenkai), patys mažumų atstovai taip pat turėtų stengtis, kad įsilietų į Lietuvos visuomenę. 9. Ir teoriškai, ir praktiškai yra įvairiausių nuomonių. Jei mes kalbame apie nediktatūrinę šalį, o demokratine, tai demokratijos pagrindinė forma yra atstovaujamoji demokratija. Mes išrenkame savo atstovus, ir per juos jie įgyvendina mūsų norus, tikslus, nuomonę ir pan. Tai yra pagrindinis principas, kaip lengviausia valdyti šalį, bet pas mus to nepakanka, kadangi mes nelabai pasitikime mūsų išrinktais atstovais (jie vykdo savo politiką, siaurus interesus), visuomenė, kaip tokia, yra užmiršta, todėl atsiranda dalyvaujamoji demokratija, tokia forma, kada žmonės dalyvauja sprendimo priėmimo procese. Lietuvoje teisiškai tos formos yra sutvarkytos (viešojo administravimo įstatymas, Lietuvos vietos savivaldos įstatymas), kuriose teigiama visoms viešojo administravimo ir valstybinėms institucijoms, kad prieš priimant sprendimus reikia konsultuotis su vietos bendruomene, gyventojais, NVO ir pan. Tas konsultavimasis yra privalomas ir tie žmonės turėtų būti įgalinti dalyvauti sprendimo priėmimų procesuose – tai vadinama dalyvaujamoji demokratija. Bet klausimas – ar visuomenė yra pasiruošusi dalyvauti.	
7 klausimas. Ar visapusiška žmonių pagalba vieni kitiems ir vienybė gali būti tolygūs pilietinei visuomenei ? / ○ Vieningumas	1. Tai yra skirtingi dalykai. Žinoma, jie turėtų eiti išvien, bet yra įvairiai. 5. Kalbant apie Lietuvos žydų bendruomenę, kurioje yra vos 4000 žmonių, yra grynai dirbtina situacija, nes negalima lyginti, koks yra	Pilietinė visuomenė / 3

○ Įvairios grupės ○ Istorija ○ Kultūra ○ Mentalitetas ○ Religija ○ Daugiatautiškumas ○ Įvairios kultūros	palaikymo lygis tokioje mažoje bendruomenėje, kuri yra valstybės dalis ir visų piliečių, esančių valstybėje. Iš prigimties pilietinė visuomenė yra daugiakultūrinė, nes jeigu ji yra pilietinė visuomenė, ji inkorporuoja tuos elementus. Pavyzdžiui, Izraelio situacija – kaip tokia pilnavertė valstybė yra toli nuo idealo, nes joje irgi yra visokių pogrupių, kurie nelabai susikalba tarpusavyje ir yra nemažai įtampos (tai nepasireiškia muštynėmis ir tos įtakos nėra toks aukštas lygis), nors, pavyzdžiui, 1970-aisiais metais, 1960-ųjų pabaigoje ten buvo panaši situacija kaip neseniai Prancūzijoje, tik vėlgi nepasiekė tokio lygio. Kai imigrantai, repatriantai iš Arabų šalių irgi buvo labai nepasitenkinę savo teisėmis ir savo teisine situacija ir iš tikrųjų buvo toks maištas, labai smarkiai buvo jaučiamas jaunimo maištas. Tai ir yra ta situacija, kai yra viena tauta arba vienos tautos valstybės, kurių beveik pasaulyje nebeliko, net ir Izraelio mes dabar negalime laikyti vien žydų valstybe: pirma, dėl arabų gyvenimo (ir tai yra didžiulė bendruomenė), o antra, dėl to, kad ir žydai iš skirtingų šalių sudaro sub-bendruomenes, kurių kultūros labai skirtingos ir kurios jau nepasižymi tokiau didžiuliu palaikymu vienas kito. O Lietuvos žydų bendruomenės situacija yra iš nevilties. Jeigu tai būtų prieškarinio situacija, kai buvo labai daug žydų ir ši bendruomenė buvo labai gausi, tai irgi buvo visokių frakcijų, politinių nesutarimų ir, iš kitos pusės, buvo ir palaikymo sistemų, ir labdaros, o dabar tiesiog žmonės privalo laikytis vienas kito, kad ši bendruomenė visai neišnyktų ir čia yra situacija, kuri susiklostė nenatūraliai. 6. Dalis Lietuvos žydų neidentifikuoja savęs su bendruomene, kiti sociologine prasme yra žydai (ne religine), vieni save suvokia kaip tautybę, kiti tik kaip religinę grupę. Ta prasme įvairovė yra labai didelė ir tokio vieningo denominatoriaus, kuris sakytų kad čia visi vienodi, vieno tipo – nėra; yra pakankama įvairovė. Šiaip, bendros vieningos žydų pozicijos nėra, tai yra totalus stereotipas.	
8 klausimas. Ar Jūs ir Jūsų aplinkos žmonės jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi ? / ○ Mažuma ○ Jaučiasi ○ Nesijaučia ○ Antisemitizmas ○ Tolerancija	1. Taip, be abejo. 2. Taip, jaučiuosi. 3. Vienas egzistuojančių mitų visuomenėje – kad žydai yra labai turtingi. Norėčiau, kad taip būtų, deja, taip nėra. Yra daug žmonių, kurie susiduria su antisemitizmu. Tarkime, aš esu žydas ir noriu susigrąžinti man privačiai priklausiusį turtą, tai pas mus valstybėje yra tokių žmonių, kurie sako, kad iš pradžių jie	Pilietinė visuomenė / 9

○ Netolerancija ○ Turto paveldo gražinimas ○ Žydų kapinės ○ Pagarbos stoka ○ Valstybės pagalba ○ Valstybės nepagalba ○ Integracija ○ Integracijos stoka	viską padarys savo piliečiams, lietuviams, o po to tik žydams (Kavaliauskas, premjero patarėjas). Mūsų valstybėje jaučiamas nenoras bendradarbiauti, nėra suvokimo, kokį didelį turta turi valstybė turėdama ne šiaip istoriją apie žydus, bet turėdama gyvą žydų bendruomenę, kuri yra savotiškai unikali. 4. Jaučiuosi, kadangi mane labai užgauna, kas vyksta Lietuvoje (korupcija, vogimai, tiek daug netiesos, tiek daug melo, tiek daug netolerancijos, smurto – <i>skinheadai</i>, jiems leidžiama vaikščioti po miestą, kapinėse ramybės nėra). Mano protėviai čia atsikraustė kažkur 15 amžiuje. Kai žydus varė iš kai kurių šalių, tai jie ir atsikraustė į Lietuvą, kuri viduramžiais buvo visai tolerantiška, ir graikų būta čia, ir totorių, ir karaimų, ir lenkų, ir ukrainiečių. 5. Teisiniu atžvilgiu taip, be jokios abejonės, o toliau kiekvienas turi pasakyti dėl savęs. Aš ir mano visa šeima tokiais jaučiamės. Aš niekada nepatyrčiau kažkokių neigiamų savo ypatumų, kai kalbama apie teises, kuriomis galiu naudotis. 6. Žydai, be abejonės, jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės pilnaverčiais nariais. 7. Pavyzdžiui, Tolerancijos centro direktorius Markas Zingeris yra iš tų tikrųjų litvakų; tai jie yra žydai, bet jie yra ir lietuviai, ir net niekas per daug neabejoja, ir net jie patys gal nesijaučia, kad jie yra mažuma ir savęs neatrigoja nuo visuomenės ir šalies. 8. Mes jaučiamės pilietinės visuomenės pilnaverčiais nariais, valstybė mus tik kontroliuoja duotų lėšų ribose. Mūsų žmonės yra integruoti į bendrą visuomenę Lietuvoje, ir mums, kas liečia iš valdžios pusės, yra sudarytos visos sąlygos vystyti mūsų visuomeninę veiklą. Be to, palaikome glaudžius ryšius su visa apskritimi, kadangi mes esame Šiaulių apskrities žydų bendruomenė. 9. Manau, kad taip, nes tos tautos, kurios gyvena Lietuvoje, visos turi organizacijas. Yra kelios dešimtys tokių organizacijų, o jei didesnė bendruomenė, tai turi net keletą.	
9 klausimas. Kas lemia pilietinės visuomenės formavimąsi ? / ○ Demokratija ○ Nevyriausybinės organizacijos ○ Mažuma ○ Istorija ○ Kultūra	1. Manau, kad istoriniai veiksniai. Kuo daugiau tautai yra tekę iškęsti išbandymų, tuo ji yra vieningesnė. Iš kitos pusės, kuo geriau gyvena, tuo mažesnis poreikis yra tam susivienijimui. 2. Nėra vienos priežasties, visada yra daug faktorių, ir pagrindiniai faktoriai yra patys žmonės, jų elgesys, taip pat aplinka – situacijų kontekstas, ir, aišku, kultūriniai, religiniai dalykai. Nors ir Lietuva, ir Izraelis nėra religinės visuomenės. Nors save gal taip pozicionuoja, bet	Pilietinė visuomenė / 7

○ Žmonės ○ Institucijos ○ Naujas požiūris	taip nėra, nes didžioji dalis žmonių yra grynai sekuliarinė visuomenė, kitaip sakant – tame yra kompleksas. 4. Jaunimas, kuris išauga su kitomis vertybėmis. 5. Iš tikrųjų nors tas terminas nuvalkiotas, bet aš manau, kad tai tolerancija, nes tai galimybė gyventi vieniems šalia kitų su visais kultūros ypatumais ir nereikalaujant, kad viskas būtų unifikuota. Domėtis tais ypatumais galbūt ir nebūtina, bet laikyti kitą žmogų įdomiu ir vertingu, nors jis skiriasi, ir nereikalauti, kad jis būtų toks pat kaip tu, tai ir būtų tos pilietinės visuomenės vienas pagrindinių bruožų, o antra – lygios teisės, absoliučiai visų visuomenės narių lygios teisės. 6. Savaimė mentalitetas nieko neįtakoja. Realiai visuomeniniai institutai tave formuoja kaip žmogų. Pavyzdžiui, nuo 16 amžiaus tave formuoja valstybės institucijos (ar tu svarbus valstybei ar visiškai nesvarbus valstybei) ta prasme, kokia tavo vieta toje valstybėje, koks tavo santykis su bažnytinėmis institucijomis (tai irgi svarbus faktorius, kuris prisidėjo prie vieno ar kito socialinių įgūdžių formavimosi, kurie paskui tampa paveldimi, nes tavo tėvai taip darė, tai ir tu taip darai). Visų pirma reikia žiūrėti į institucinę sąrangą. Dabar labai gaila, kad po 1990 metų iš to nieko nebuvo pasimokyta ir realiai yra tęsiama senoji tvarka ir visi skundžiasi pilietiškumo stoka. 7. Manau, kad visos tragedijos, išgyventos per amžius, suartina žmones, jie turi vienas kitam padėti, vienas kitą palaikyti, nes ne tai, kad buvo tik holokaustas, bet ir ta visa istorija, kai vykdavo iš šalies, tie visi pogromai prieš žydus, todėl jie visuomet turėjo laikytis išvien, palaikyti vienas kitą. Visa ta istorija ir persiduoda, įtakoja. 8. Mūsų bendruomenėje apie 90 % narių šaknys yra Lietuvoje. Lengva dirbti, nes tas mentalitetas, papročiai yra geriau pažįstami.	

Konkrečiai pilietinės visuomenės sąvoką įvardijo tik trys respondentai; ir tai kilo prieštaravimų. Pripažįstama, kad pilietinės visuomenės forma niekur nėra išbaigta ir pasiekta iki galo tiek, kad daugiau nebūtų kur tobulėti. Patriotiškumas prilygintas pilietinei visuomenei galbūt taip pat ne savo tikrąja prasme. Patriotiškumu įvardijamas atsidavimas ne tik savo tėvynei, bet ir tautai (Tarptautinių žodžių žodynas, 1999, p. 349). Jei šiuo atveju atskiriamos sąvokos *tėvynė* ir *tauta* kaip skirtingos ir netapačios, traktuojant patriotiškumą kaip atsidavimą savo tautai, – nebelieka prieštaravimų. Iš kitos pusės, teigiant, kad kai kurie žydai, net neturintys Lietuvos pilietybės yra patriotiškesni už kai kuriuos „tikrus“ piliečius, taip pat gali būti siejama su pilietinės visuomenės reikšme. Juk jei įvardijama, kad pilietinė

visuomenė – tai grupės žmonių, susirinkusių spręsti tam tikras bendras problemas, kilus pavojui jų valstybei, genami patriotiškumo jie taip pat burtųsi į grupes ir spręstų problemą.

Remiantis vieno iš respondentų teigimu, kad pilietinės visuomenės lygį parodo nevyriausybinų organizacijų skaičius, galima teigti, kad teoriškai pilietinės visuomenės reiškinys Lietuvoje turėtų būti, nes šiuo metu Lietuvoje užregistruota apie 20 000 nevyriausybinų organizacijų ir kasmet jų užregistruojama apie 1000. Taip pat keli respondentai įvardijo, kad realiai veikiančių Lietuvoje yra tik 2–3 tūkstančiai.

Kalbant apie Lietuvą nuo 1990 metų, valstybinės institucijos yra tokiu principu konstruojamos, kad jos praktiškai gali funkcionuoti visiškos apatijos ir neveiklumo sąlygomis. Nes jos nieko nesitiki iš gyventojų, gyventojai nieko nesitiki iš jų – nėra sąveikos su socialine aplinka. Jos pačios sau projektuoja, planuoja veiklą, pačios ją vykdo ir pačios ją kontroliuoja. Tad padėtis yra liūdna, nes pats politinės sąveikos modelis nėra pliuralistinis, jis neleidžia dialogo su socialine aplinka, su interesų grupėmis, valstybės institucijos gali pačios sau funkcionuoti ir jos dažniausiai neatliepia lūkesčių, kuriuos žmonės turi. Tai yra liūdna situacija. Be to, reikia pridėti tą visą Lietuvos tradiciją, kad pilietinė visuomenė niekada nebuvo stipri ir, pavyzdžiui, autoritarizmo sąlygomis, tarybų valdžios sąlygomis ji išvis negalėjo būti, ji neegzistavo. Be to, mes turime dar labai trumpą demokratijos laikotarpį (interviu su Š. Liekiu, 7 priedas).

Kaip įvardijo dauguma respondentų, Lietuvos, ir kaip pavyzdžio, Izraelio istorinis kelias link demokratijos skiriasi, todėl skiriasi ir pilietinės visuomenės, nes abejose šalyse jos nėra pilnavertės. Dėl istorijos galėjo kilti ir požiūris į kariuomenę – Izraelis nepriklausomybę atsikovojo karu, tad kariuomenė ten yra lojalumo pavyzdys valstybei, Lietuva kelis kartus prarado demokratiją, jos nepriklausomybei nėra net 20 metų. Tai turbūt irgi vienas iš veiksnių, kodėl apie pilietinę visuomenę sunku konkrečiai kalbėti. Iš tolerancijos pusės Izraelis taip pat viršesnis, kodėl Lietuva tokia nėra – taip pat gali būti paaiškinimas – gal ksenofobija ir kito nepriėmimas yra giliai įsišaknijęs kompleksas po Sovietų Sąjungos, kai Lietuva nebuvo suvereni.

Kalbant apie pilietinę visuomenę iš atstovaujamosios demokratijos, Lietuvoje visuomenė turbūt dar nepasiruošusi dalyvauti, kaip teigia M. Žaltauskas (10 priedas), *Lietuvoje retas žinotų vieną ar kitą teisės akto priėmimą ar savivaldybės nutarimą, antra – ar jis turėtų kompetencijos tam reikalui ir pan. Tad dalyvaujamoji demokratija yra tik teisėje, įstatymuose, tačiau realybėje yra sunkiai įgyvendinama.*

Plečiant žmonių pasaulėžiūrą bei mąstymą galbūt atsirastų daugiau tolerancijos ir sumažėtų antisemitinių įvykių. Lietuvos žydų bendruomenė integruojasi į visuomenę, jie jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi.

Vienas iš pilietinės visuomenės formavimosi veiksnių – tolerancija. Jei neliktų antisemitizmo, būtų žengtas didelis žingsnis į priekį, o šiam procesui įtaką daro patys žmonės. Lygios teisės užtikrina

teorinį lygiavertiškumą, tačiau praktiškai labai trūksta ir valstybės atstovų dėmesio, noro bendradarbiauti. Daug lemia institucinė sąranga, neieškanti dialogo su sociumu, nes joje pačioje dirba žmonės, nesiekiantys žengti pirmyn. Suformuotas stereotipas, jog žydai visais atvejais vieningi, ne be priežasties, nes Lietuva nėra daugiakultūrinė valstybė (iš tiesų yra, bet tai dar vienas kompleksas), Lietuva nėra daugiatautė valstybė (iš tiesų yra), todėl bent jau bendruomenės dėka gali stipriau atstovauti savo interesus.

Taigi, remiantis Havelu (1997), Lietuvai iki tvirtesnės pilietinės visuomenės trūksta pagarbos individų įvairovei, jų užmojams, valstybės noro remtis pilietine visuomene ir institucinių pokyčių. Akivaizdu, jog pritaikius Lietuvos žydų bendruomenės, kaip nevyriausybinės organizacijos, veikimo modelį (santykis – valstybė ir jos piliečiai), ir pilietinės visuomenės formavimuisi, daug kas pasikeistų. Organizacijos veikla vykdoma ir įgyvendinama pagal žmonių poreikius, egzistuoja aiškus dialogas, nariai nori tobulėti ir taip stiprina savo bendruomenę.

4.2.3. Lietuvos žydų bendruomenė ir demokratija

Demokratijos sąvoka neatsiejama nuo pilietinės visuomenės, tai apibrėžta ir teorinėje dalyje. Visgi, norint absoliučiai pagrįsti šį teiginį, buvo domimasi ir empirinio tyrimo metu. Atsakymai sugrupuoti į 2 subkategorijas pagal klausimus ir pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. 3 kategorija. Lietuvos žydų bendruomenė ir demokratija

SUBKATEGORIJOS (Klausimai) / Kokio atsakymo tikėjosi magistro darbo autorė	KĄ ATSAKĖ	KATEGORIJOS (Kategorijos įvardijimas) / DAŽNIS (Kiek šiuo klausimu pasisakė respondentų)
10 klausimas. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai, pačiai demokratijai ? / ○ Turi poveikio ○ Neturi poveikio ○ Iš dalies turi įtakos ○ Abipusė įtaka ○ Nepriklauso viena nuo kitos ○ Priklauso viena nuo kitos	1. Taip, turi. Tas pats noras eiti į kariuomenę yra demokratiškumo skatinimas. 2. Aš nelaikau demokratijos idealia santvarka – vienareikšmiškai. Ji visiškai neparodė to, ko žmonės iš jos laukė. Pilietinės visuomenės ir demokratijos gal visiškai neriščiau, aš tik manau, kad kuo daugiau yra žmonių, kuriems labiau rūpi kitų žmonių gerovė negu asmeninė gerovė, tai tuo geriau bus gyventi toje šalyje. O idealios santvarkos dar turbūt nėra sugalvota. 5. Manau, kad tai veikia abi puses, galima minėti tokius veiksnius kaip piliečių aktyvumas ir neabejingumas savo valstybėje, kuo daugiau teisių turi piliečiai, tuo jie lengviau susitapatina	Demokratija / 5

○ Tik pilietinė visuomenė daro įtaką ○ Tik demokratija turi įtakos ○ Susijusios ○ Nesusijusios ○ Nereikia pilietinės visuomenės ○ Pilietinė visuomenė būtina ○ Demokratija kaip santvarka bloga ○ Demokratija kaip santvarka gera	su ta valstybe, čia yra procesai, kurie veikia pastoviai abi puses ir vienodu stiprumu. Žinoma, demokratija veikia pilietinės visuomenės vystymąsi ir atvirkščiai. Tiek kiek jau pasiekta pilietinėje visuomenėje, vystomos tuo pačiu ir naujos demokratinės struktūros. 6. Pilietinė visuomenė neįmanoma be demokratijos, demokratija sudaro sąlygas pilietinei visuomenei. Labai dažnai pilietinės visuomenės pagrindinė išraiška yra įvairios religinės bendruomenės, kadangi jos leidžiamos. Islamo valstybėse, pavyzdžiui, demokratijos nėra, bet vienintelė pilietinės visuomenės forma yra būtent tos islamo organizacijos. Lietuvoje: tarybiniu laikotarpiu katalikų bažnyčia buvo vienintelė realiai institucionalizuota opozicija, jos rėmuose buvo galima reikšti savo nepasitenkinimą. Ji buvo pakankamai didžiulė, dėl finansų galėjo leisti kažkokią pagrindinę spaudą ir ji buvo vienintelė organizuota jėga. Tai yra abipusis santykis, glaudžiai susijęs, kaip du broliai dvyniai. Be demokratijos nėra pilietinės visuomenės ir, iš kitos pusės, pilietinė visuomenė kuria brandesnę demokratiją. 7. Nemanau, kad tai susiję. Manau, kad per amžius susiformavo kažkokios kultūrinės, istorinės sąlygos, tad kokia dabar yra Lietuva, priklauso nuo to. Manau, kad žmonės būna sudominti tada, kai kažkas tikrai blogo ruošiasi įvykti.	
11 klausimas. Ar įmanoma palyginti Lietuvos ir Izraelio demokratijas ? / ○ Panašios ○ Skiriasi ○ Neįmanoma palyginti ○ Įmanoma palyginti ○ Valstybės valdymo forma ○ Socialinis / pilietinis procesas ○ Istorija ○ Kultūra ○ Žmonės ○ Pilietinė visuomenė ○ Karas	2. Izraelio visiškai neidealizuoju, tikrai negaliu pavadinti idealios demokratijos pavyzdžiu. Manau, kad Izraelis, ir jo vyriausybė, ir visi tie procesai visiškai nesiskiria nuo to, kas vyksta toje pačioje Lietuvoje; čia lygiai tokia pati gili provincija, ir ten nieko gero nevyksta. Aš apskritai demokratijos visiškai nelaikau idealia santvarka. Pavyzdžiui, niekada nėra visų lygių, jeigu tu turi ryšių, tu lygesnis už kitus, Izraelis yra lygiai toks pat kaip ir kitos šalys (yra ir korupcijos ir pan.). Ten gal norai buvo geri kažkada, nes iš idėjos susikūrė šita šalis, bet ji tapo tokia pati kaip kitos šalys. 4. Izraelis yra rytų šalis; link demokratijos yra ilgas kelias. 5. Ne be reikalo daug kas skundžiasi iš Izraelio gyventojų ir Izraelio stebėtojų, kad ten labai daug kopijuojama iš Amerikos. Iš tikrųjų, Amerika demokratijos vystymosi atžvilgiu Izraeliui yra pavyzdys ir tai nėra slepiama. Izraelis, pavyzdžiui, negali lyginti savęs su tokiomis demokratijomis kaip Skandinavijos šalys, nes iš tikrųjų pilietinė situacija ten visiškai kitokia. Kodėl būtent su Amerika, pavyzdžiui,	Demokratija / 4

	todėl, kad Amerika sugebėjo išvystyti savo demokratines nuostatas esant pastoviam emigrantų antplūdžiui. Visą laiką taip buvo, ir tai yra palyginama su Izraelio situacija. Visiškai kitomis sąlygomis susiformavo kitos demokratijos ir dėlto būtent Amerika Izraeliui yra pavyzdys. Sakyčiau, iš tikrųjų tam tikrais atžvilgiais nepalyginamai labiau išsivysčiusi šita demokratija negu Lietuvoje, nes užtenka prisiminti netgi ne visą laiką kiek Lietuvoje egzistuoja demokratija, gal ir trumpiau, bet galėjo būti pasiekti stebėtini rezultatai, nes yra pavyzdžių, o tai, kad šitos demokratijos vystymasis priverstiniu būdu buvo keletą kartų nutrauktas ir dėlto kelis kartus reikėjo atgauti jėgas, iš esmės buvo grįžimas atgal, bandymas suvokti praeities patirtį ir inkorporuoti į naujuosius laikus. Dėl to Lietuva įžengė į demokratinių valstybių ratą su labai skaudžia ir unikalia patirtimi, kuri baisiai skiriasi nuo unikalių Izraelio patirties. 6. Sistemos politinės kultūros prasme yra pakankamai skirtingos. Jeigu lyginti tarpukario demokratijas ir Izraelį, tai įmanoma lyginti, akivaizdu, kad yra daug paralelių, daugybė panašumų. Lyginti net dabartinės ES sąrangos tradicinę valstybę ir Izraelį yra labai sudėtinga dėl visos eilės specifikos. Pavyzdžiui, tarptautinės teisės piliečiams, konstitucijos nebuvimo, valstybės religijos atskyrimo nebuvimo – nėra šitų elementarių atskyrimų. Yra daugybė faktorių, kurie sisteminiu požiūriu skiria. Yra daugiapartinė sistema, proporcinė rinkimų sistema, kuri sukelia visą eilę problemų, kadangi balansas tarp kairės ir dešinės visą laiką yra labai trapus. Dėlto praktiškai iš bet kurios pusės yra ekstremistai, partijos, kurios laimi kažkiek balsų ir didelį vaidmenį vaidina politikoje. Kas bebūtų daugumoje, jam ta mažuma yra svarbi. Bet labiau išvystyta ginčų, dialogo kultūra nei pas mus. Sistemiškai labai stipriai skiriasi. Kalbant, pavyzdžiui, apie tokius reiškinius kaip dialogo kultūra, per daug atstovaujami savi interesai, kadangi pilietinė visuomenė stipresnė, spaudimo grupės yra kur kas didesnės, stipresnės.	

Iš daugumos nuomonės galima spręsti, kad demokratija ir pilietinė visuomenė yra susijusios, viena kitą veikia ir yra abipusiai priklausomos. Tai patvirtina teorinėje dalyje užsibrėžtą teiginį, kad demokratija yra ir kaip valstybės valdymo forma, ir kaip socialinis / pilietinis procesas. Visgi, remiantis viena priešinga nuomone galima pasvarstyti, kodėl šie du reiškiniai nėra susiję, ir atitinkamai daryti

prielaidą, ar tik Lietuvoje jų neįmanoma susieti, ar ir dar kur nors. Jeigu šių dviejų procesų sąjunga priklauso nuo istorinio, kultūrinio paveldo, o Lietuva istoriniu požiūriu yra silpna pilietinė visuomenė, demokratinio požiūriu – traumuota, tad kyla nelabai maloni prielaida, kad tik Lietuvoje demokratijos ir pilietinės visuomenės sąryšis neįmanomas.

Tačiau, žvelgiant į tą patį Izraelį, su tokia pačia skaudžia ir kovinga praeitimi, pilietinės visuomenės ir demokratijos sąryšis matomas: iš žmonių, iš tolerancijos, iš lojalumo savo valstybei, iš daugiakultūrinio ir daugiatautinio privalumo. Kyla įtikinamesnė prielaida, kad ir kokia netobula šalis būtų, demokratija ir pilietinė visuomenė veikia viena kitą, jei ir netobula ta demokratija ar pilietinė visuomenė. Iš istorijos valstybė ir piliečiai turėtų mokytis, tik Lietuva mokosi labai ilgai, su pertraukomis, o Izraelis neramiai, bet kol kas tolygiai. Remiantis Koháku (2007), demokratijos kaip valstybės valdymo formos bei socialinio / pilietinio proceso ir pilietinės visuomenės abipusė įtaka reikalinga visapusiškam tobulėjimui.

4.2.4. Lietuvos žydų bendruomenė kaip mažumos nevyriausybinių organizacija

Žydai Lietuvoje yra tautinė mažuma, tad Lietuvos žydų bendruomenė, kaip nevyriausybinių organizacija, susibūrė tautos pagrindu. Darbe nagrinėjama nevyriausybinių organizacijų įtaka demokratijai pilietinės visuomenės ir mažumų kontekste. Šiuo aspektu tyrimo metu gauti teiginiai sugrupuoti į 6 subkategorijas pagal klausimus ir pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. 4 kategorija. Lietuvos žydų bendruomenė kaip mažumos nevyriausybinių organizacija

SUBKATEGORIJOS (Klausimai) / Kokio atsakymo tikėjosi magistro darbo autorė	KĄ ATSAKĖ	KATEGORIJOS (Kategorijos įvardijimas) / DAŽNIS (Kiek šiuo klausimu pasisakė respondentų)
12 klausimas. Kokių tikslų mažumos buriasi į bendruomenes, nevyriausybines organizacijas ? / ○ Identitetas ○ Tautiškas ○ Parama ○ Pagalba ○ Savanorystė ○ Bendravimas	1. Pagrindinis dalykas yra kultūros ir tradicijų išsaugojimas. Pavieniai žmonės gali padaryti žymiai mažiau negu susibūrę kartu (mokykla, kalbos, kultūros mokymasis, vienas žmogus negali to padaryti). Organizacijos yra stipresnė jėga, ir taip nyksta ta kultūra, reikia dėti pastangas jos išsaugojimui. 2. Priežastis – identifikacija, žmonės ieško savo identifikacijos su kažkokia grupe. Tai viena pagrindinių temų, kuomet žmonės ieško savęs, nori atsakyti į klausimus, todėl jungiasi į grupę. Gali būti viena grupė šachmatininkų, kita – žydų	Mažuma / NVO / 7

○ Kultūra ○ Kalba ○ Tradicijos ○ Papročiai ○ Šventės	bendruomenė. Viena iš versijų, kad po to, kai Lietuva tapo nepriklausoma, tai, kas buvo drausta, tapo leidžiama. Juk žydams visada buvo draudžiama būti žydais ir burtis, tai ir įtakojo šios organizacijos susikūrimą. O kodėl žmonės dabar čia eina ? Nes daugelis prarado socialinius ryšius, giminės išvažiavo į Ameriką, Izraelį, išsibarsė, ir šita bendruomenė duoda galimybę vėl pasijusti kažkokioje grupėje, surasti naujus ryšius. 4. Noras padėti žmonėms, kuriems nepadeda valstybė. 5. Paskata yra ta, kad esant dideliame norui integruotis į visuomenę ir naudotis visomis teisėmis, kartu yra ir noras išlaikyti tą savitumą ir tai nėra lengva padaryti, jeigu žmogus už tai kovoja vienas. Ir iš tikrųjų, šie savitumai visame pasaulyje turi tendenciją pranykti. Kad apsaugoti tą kultūrinį savitumą, kalbinį savitumą (kai kur ne visada ir visur) ir kitokius savitumus būtent demokratinėje valstybėje, kur yra tokia galimybė, kur nėra priespaudos, tai yra viena iš pagrindinių teisių – žmogaus, kuris nepriklauso pagrindinei kultūrai, išlaikyti savo kultūrinį savitumą. Šita teisė yra paradoksali, ji yra, bet individualiai nėra realizuojama praktiškai, ir dėl to aš manau, kad tai yra pagrindinė paskata burtis, sukurti organizacijas arba bendruomenes ir bandyti jų rėmuose tai išlaikyti. 6. Visų pirma supratimas, kad tu turi kažkokį specifinį, kitokį interesą negu visi kiti; nes kai tu matai, kad visiems yra viskas nesvarbu (pavyzdžiui, kapinių paralelė – iškasė mirusio žmogaus palaikus ir sako, kad čia viskas gerai), tu nori apginti savo interesus. Jeigu žmogus yra nepatenkintas tų kapinių kasinėjimu, tai jis remiasi į savo skirtingumą ir skirtingą interesų suvokimą. Reikia tik džiaugtis, kad tokių atsiranda, kad mažumų kuo daugiau būtų. 7. Gyvenant kitoje šalyje to vieningumo mažumos žmonėms reikia, jiems tai yra palaikymas ir kažkoks saugumo garantas. 9. Kiekviena tautinių mažumų bendruomenė turi savo organizaciją.	
13 klausimas. Ar Lietuvos žydų bendruomenė gauna paramą iš užsienio organizacijų ? / ○ Tarptautinis bendradarbiavimas ○ Parama ○ Savanorystė ○ Pagalba	1. Taip, palaiko. Kalbant apie WIZO, jeigu žinote, žydų kultūroje vaikai yra prioritetinga vertybė ir viskas, kas sukasi apie vaikus, yra labai svarbu ir pirmoje eilėje yra švietimas, yra stebimos naujos tendencijos, kas yra svarbu, kas keičiama ir žinoma stebima politika – Izraelis yra karštas taškas, tai tarsi laikoma ranka ant pulso, kad, jeigu kažkas nutiks, kad daugelis žmonių iš viso pasaulio galėtų susivienyti ir pareikšti savo nuomonę, tai yra labai svarbu.	NVO / 6

	2. Iš esmės mes ir esame remiami užsienio organizacijų, mums Lietuva beveik nieko neduoda. 3. Mūsų biudžetas yra apie 2 mln. litų per metus ir iš jų tik 9 000 litų yra valstybės skirta parama; pagrindė mus remia užsienio organizacijos. 4. Be abejo bendradarbiaujame. 7. Tolerancijos centrą labai remia ambasados, kai vyksta renginiai susiję su jų šalimi, pavyzdžiui, britų ambasados vienas iš tikslų yra skleisti Lietuvoje toleranciją, prisidėti prie tolerancijos ugdymo. 8. Mūsų socialinė programa finansuojama iš žydų tarptautinės organizacijos The American Jewish Joint Distribution Committee „JOINT“, ji suinteresuota, kad žydai gyventų visame pasaulyje, ne tik Izraelyje. Jie finansuoja, aišku, tai yra labai mažai, bet žmonės vis tiek jaučia paramą, žmonės yra dėkingi.	
14 klausimas. Kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinių organizacijos ? / ○ Teigiama ○ Neigiama ○ Pilietinės visuomenės pagrindas ○ Valstybės atstovų pagarba	1. Be abejo teigiama, nes tai yra dar vienas kitoks visuomeninis darinys ir, jeigu jis turi teisę gyvuoti, egzistuoti ir yra gerbiamas, tai jau yra demokratijos požymis. 2. Be abejo teigiama. Kuo yra daugiau judėjimų ir darbo ne sau, ne egoistiniais tikslais, tuo yra geriau. 3. Mes savo pavyzdžiu nieko negalime parodyti valstybei, bet bent jau galėtume atkreipti dėmesį, kaip viskas turėtų vykti. Gaila, kad mes valstybei ne taip rūpim. 4. Be abejo teigiama. 5. Be jokios abejonės teigiama, nes per nevyriausybinių organizacijų kiekį galima apskaičiuoti demokratijos lygį. 6. Aišku teigiama, mažumų buvimas ir mažumų interesų artikuliacija sudaro teigiama sąrangą. 7. Manau, kad tikrai teigiama, nes tai jau ne vienas balsas, o susibūrusių žmonių nuomonė jau yra svaresnė, stipriau galima savo poziciją išsakyti ir tai skatina pilietiškumą. 8. Manau, kad nevyriausybinių organizacijos daro teigiama įtaką demokratijai. 9. Prezidentas Valdas Adamkus pasakė, kad NVO yra visuomenės sąžinės balsas. Automatiškai galima teigti, kad šiuo pasakymu ir pagal tą teorinį supratimą, be NVO šita demokratija būtų absoliučiai neįgali.	NVO / Demokratija / 9
15 klausimas. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos išsivystymo lygio ? / ○ Priklauso	1. Taip, priklauso. Jeigu yra demokratija, tai ir mūsų organizacija jaučiasi laisviau ir labiau pajėgi kažką nuveikti ar įtakoti, o jeigu būtų buvęs totalitarizmas, tai nebūtų buvę jokios organizacijos.	Mažumos / Demokratija / 6

○ Nepriklauso ○ Integracija ○ Pilietinė visuomenė ○ Nevyriausybinių organizacijos ○ Tolerancija	2. Komunizmo laikais žydai neturėjo teisės turėti bendruomenę, žydai praktiškai buvo prieš įstatymą, pats jų egzistavimas buvo prieš įstatymą. Dabar, kuo šalis laisvesnė, tuo geriau, tuo visi turi daugiau teisių. 5. Taip, be abejo priklauso. Demokratija reiškia teises, o teisės reiškia visokeriopai užtikrintą gerovę. 6. Be abejo priklauso, kiek yra brandi demokratija, tiek atsiliepia į mažumų interesus. Jeigu demokratija, kaip pas mus: sistema ignoruoja ne tik mažumas, sistema pas mus ignoruoja ir daugumą, todėl čia yra abipusiai susiję dalykai. 7. Priklauso. Kaip sakoma, nėra blogesnės sistemos už demokratiją, bet geresnės niekas dar nesugalvojo. Kuo šalis turtingesnė, tuo kiekvienas asmuo ir organizacija gali daugiau. 8. Žinoma, priklauso. Jeigu nebūtų demokratijos, tai kiekvienas tautinių mažumų bendrijos narys pasakytų: kam mums ta bendruomenė, jeigu mums diktuoja kažkas. O čia kiekvienas žino, kad valstybė yra demokratinė, kiekvienas žino mūsų įstatus, jeigu mes darytumėme kažką antivalstybinio, tai kiekvienas bendruomenės narys suprastų, kad mes negerai darome.	
16. Kokie Jūsų nevyriausybinių organizacijos santykiai su Lietuvos vyriausybe, institucijomis ir pan. ? / ○ Parama ○ Pagarba ○ Pagalba ○ Tolerancija ○ Istorija ○ Mažuma ○ Lygios teisės	1. Gerbia, palaiko ir skatina. Vyriausybė yra atvira įvairiems prašymams, nuomonėms. Aišku, visada gali būti geriau, bet taip, kaip yra šiandien, yra didžiulis pasiekimas palyginus su tuo, kas buvo praeityje. 2. Grynai elgesio, veiklos atžvilgiu niekas mūsų per daug neriboja, mes veikiame Lietuvos įstatymų ribose, neišeiname į gatvę ir kažkokių antilietuviškų lozungų nedarome, o šiaip yra politiniai procesai, kuriuose mes dalyvaujame ir kurie yra ne mūsų naudai, pavyzdžiui, turto gražinimas. Čia toks procesas, kuomet mums būtų daug paprasčiau, jei būtų gražintas mūsų turtas ir mums nereikėtų su ištiesta ranka laukti, kol kokia nors užsienio organizacija mus parems. Kitas dalykas, Vyriausybė privalo palaikyti savo piliečius, ir visais galimais būdais remti visas geras iniciatyvas. 3. Lietuva tiek daug kuo turi pasigirti žydų srityje, bet valstybė pati to nedaro. Lygiai taip, kaip mes negalime laukti dėl žydų švietimo, jaunimo ir socialinio darbo, kol mums valstybė padės, lygiai taip pat mes nenorėtumėm laukti ir dėl paveldo. Mes norime, kad tą paveldą žmonės matytų, ne tik čia gyvenantys, bet ir atvažiuojantys. Atsiskirti nuo užsienio organizacijų norėtumėm tuo būdu, kad	NVO / 6

finansiškaai būtumėm nepriklausomi, bet kartu su jais galėtumėm padėti dar blogiau gyvenantiems. Šiuo metu mes sugebame padengti tik savo pačios bendruomenės poreikius, ir tai nepilnai. Sovietmetis sugebėjo išnaikinti didelę dalį religingumo, nes žydų bendruomenė vis dėlto neatsiejama nuo savo religijos. Religinio švietimo srityje didelė mūsų bendruomenės dalis esame beraščiai ir religiniame švietime mes turėtumėme daugiau pastangų įdėti. Mes labai gerai žinome, ko mums reikėtų, jeigu mes turėtume daugiau lėšų. Dažnai iš vyriausybės yra oficiali parama, kad tik gražiai atrodytų ir oficialiai būtų labai gražu, bet už to slypi tuštuma. Forma būna graži, bet viduje nieko nėra. Pastaruoju metu sprendžiant žydų bendruomeninio turto nuosavybės grąžinimą, tai, kas priklausė katalikų bažnyčiai, buvo sugražinta, kas priklausė stačiatikiams, buvo sugražinta, katalikų bažnyčia jau kalba apie žemės grąžinimą, tai, kas priklausė žydams – kita situacija, mes neturime kiekviename miestelyje sinagogų, kurios buvo, mes neturime kiekvienoje vietoje tų organizacijų, kurios buvo iki karo, pas mus tie pastatai liko, bet tų žmonių iš kapų ar masinių žudynių vietų neprikelsi, todėl negali to prašyti. Dėl to mes laukiame įstatymo pataisų. Įstatymas buvo pakeistas, kai terminas prašyti nuosavybės buvo pasikeitęs.

5. Bet koks santykis nevyriausybinių organizacijų ir valstybės turėtų būti pagal bendrą jų pasiektą konsensuą. Pačios organizacijos neturėtų sėdėti ir laukti, kol jas parems, jos turi rodyti iniciatyvą kaip ir bet kuri organizacija, kuri nori savo išlaikymo būdus užtikrinti. Jeigu, pavyzdžiui, manoma, kad valstybė gali padėti, tai į valstybę reikia kreiptis, ir atvirkščiai, valstybė tikrai prašant tokių organizacijų paramai gali kažkiek įtakoti jų reikalus. O gal iš viso tos įtakos neturėtų būti, turėtų būti tiesiog partnerystės kontaktas.

6. Jeigu vyriausybė gali nevyriausybinei organizacijai kažkuo padėti, tai turėtų bendradarbiauti, jeigu niekuo negali padėti, tai nebūtina sąlyga bendrauti, kad tik neribotų, bet iš kitos pusės, jos neturi kažkaip aptarnauti vyriausybės. Jos turi savus interesus, juos atstovauja ir nebūtinai jos veikla turi pataikauti ar dalyvauti kažkokioje propagandinėje veikloje (ginti valstybės veidą, valstybės įvaizdį ir t.t.), reikalingas gali būti tik sveikas bendravimas. Valstybė turėtų kuo mažiau į tuos klausimus kištis. Gerai, kad nesikiša, bet kyla klausimas, ar ji skatina jas gerai veiklai? Man atrodo, kad neskatina, bet ji nesikiša ir nelabai kontroliuoja,

	kitaip sakant – ji nenori kontroliuoti ir nesikišti, o viena iš versijų kodėl ji nesikiša ir nekontroliuoja yra tai, kad ji yra neįgali tai padaryti. Ji gal ir norėtų, bet yra neįgali. Man atrodo, kad visos problemos kyla iš valstybės negalios, o ne dėlto kad ji labai gera būtų ar pan. Problema realiai yra valstybės negalia, nesugebėjimas ir nesudarymas realių sąlygų. <u>7.</u> Manau, kad palaikymas jaučiamas, yra didesnis sąmoningumo lygis negu, tarkime, dvidešimtame amžiuje buvo. Yra įsteigtas tautinių mažumų ir išsvijios departamentas, kuris parodo, kad realiai rūpinamasi, nėra numota ranka. Manau, kad mažumos tikrai yra prižiūretos ir skatinamas jų organizacijų egzistavimas.	
17. Kokią vietą Jūsų ir Jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla ? / ○ Parama ○ Labdara ○ Tikslas ○ Veikla	<u>1.</u> Užima, ir tas laikas, kurį aš skiriu ar anksčiau labiau skyriau bendruomenei, man labai svarbus. Tai visą laiką yra mūsų gyvenime ir turi būti, aš už tai, kad kiekvieno žmogaus gyvenime būtų nors dalelytė to. <u>2.</u> Žydų tautos tradicijoje labdara yra pagrindinis dalykas, nes gyvenimo tikslas yra padėti kitiems. Ne visi remiasi šitomis tiesomis, tačiau mes stengiamės, kad žmonės suprastų, jog tai yra pagrindinis gyvenimo tikslas. <u>3.</u> Pagerinti pasaulį – tai turėtų būti kiekvieno žydo tikslas. <u>4.</u> Mes turime daug visuomeninės veiklos, mes daug parodome, turime ir darome. <u>5.</u> Gan didelę vietą. Bendruomenės situacija yra tokia, kad be labdaros jos gal pusė, gal trečdalis narių čia, ko gero, neišgyventų, nes jie atsidūrė situacijoje kaip ir kiti Lietuvos pensininkai ir jų skaičius bendruomenėje yra labai didelis. Dėlto be paramos jie tiesiog neišgyventų ir dėlto pastaruoju metu ypatingai suaktyvėjo labdaros organizacijų bendruomenės veikla. Jos visada būdavo, bet tiek, kiek aktyviai dabar veikia, jos dar niekada neveikė ir tai yra dėl tokios liūdnos priežasties. Bendruomenės narių aktyvumas pasireiškia tokiomis bangomis, skirtingai: vykdant kultūrinę kažkokią veiklą aktyvumas pasireiškia daugiau, kai yra kažkokių didesnių įvykių (festivalių, koncertų, konferencijų), o kasdieną tas aktyvumas yra, tarkime, ribotas. Iš tikrųjų aš sakyčiau, kad dabar tai nėra gyvybiškai svarbu, gyvybiškai svarbu dabar yra palaikyti bendruomenės narių gyvybę ir sveikatą, ir tai daroma iš tikrųjų labai aktyviai ir kas gali, tas tame dalyvauja. <u>8.</u> Pagrindė mes gyvename iš aukų. Mūsų gyvenime parama ir pagalba vienas kitam užima labai didelę dalį.	Visuomeninė veikla / 6

Iš recenzentų atsakymų galima daryti išvadą: mažumos į bendruomenes ir organizacijas buriasi, kad išsaugotų kultūrą ir tradicijas, dėl identifikacijos poreikio, dėl visapusiškos pagalbos, gyvendami visuomenėje nenori prarasti savitumo, dėl interesų gynimo ir atstovavimo. Žydų tautinei mažumai iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę nebuvo leista burtis į bendruomenes, *tik prasidėjus Antrajam pasauliniam karui prasidėjo fizinis genocidas: buvo uždarytos žydų parduotuvės, žydams uždrausta klausytis radiją, žydai negalėjo vaikščioti šaligatviu, tik gatve, kiekvienas turėjo prisisegti Dovydo žvaigždę ant krūtinės ir nugaros* (interview su B. Šteinu, 9 priedas). Atgavus nepriklausomybę, Lietuvai tapus demokratine valstybe, žydai iškart įkūrė savo bendruomenę. Mažumos susibūrimas neleidžia prarasti suvokimo, kad žmogus yra savitas, su sava istorija, tai leidžia suvokti savo interesų gynimo svarbą. Dar daugiau, bendruomenės mažumoms yra tarsi saugumo garantas ir vidinis palaikymas. Tad remiantis Gelumbauskū (2004), Lietuvoje tautinėms mažumoms suteikta daug teisių, kad puoselėtų savitumą (kalba, kultūra, tradicijos, religija, papročiai, vertybės ir t.t.).

Lietuvos žydų bendruomenė pagrindinę paramą gauna iš užsienio žydų bendruomenių organizacijų (iš 2 milijonų litų per metus tik 9 000 litų skiria valstybė; Šiaulių apskrities žydų bendruomenė gauna 1000 litų). Bendravimas su užsienio organizacijomis yra be galo naudingas ir Lietuvos žydų bendruomenė tikisi, jog, kai galės, su tų bendruomenių pagalba padės dar didesnei daliai žmonių. Visgi, valstybės parama yra be galo maža. Vadinas, institucinė sąranga nepakankamai objektyviai veikia. Kaip teigia M. Žaltauskas (10 priedas), *Lietuvoje Vyriausybė neturi finansų administravimo funkcijos. Jos biudžetas yra vienintelis – rezervų fondas (skirtas stichinėms nelaimėms ir visokiems kitokiems padariniams šalinti). Tačiau socdemų praktika įrodė, kad rezervų fondas naudojamas netikslingai, o išskirstomas įvairioms organizacijoms, ypač pagal politinį lygmenį. Tad jeigu organizacija yra susijusi su tos partijos nariais arba ta pačia partija, automatiškai ji gauna kelis šimtus tūkstančių dotacijos. Pažiūrėjus į kitas tikras nevyriausybinės organizacijas – jų finansavimas bus automatiškai mažesnis arba jo išvis nebus.*

Visi respondentai sutiko, kad nevyriausybinių organizacijų daro teigiamą įtaką demokratijai. Tai įrodo, kad nevyriausybinių organizacijų yra pilietinės visuomenės pagrindas, o stipri pilietinė visuomenė yra tvirtos demokratijos pagrindas. Tuo ratu einant toliau, demokratija veikia mažumų gerovei, nuo to priklauso ir nevyriausybinių organizacijų pozicija.

Mažumų santykį su valstybės institucijomis patvirtina ir Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija (2007–12–06), joje teigiama, kad „Nevyriausybinių organizacijų ir valdžios institucijų bendradarbiavimas, piliečių dalyvavimas politiniame gyvenime didina valdžios institucijų veiklos teisėtumą, nes užtikrina geresnę išleidžiamų teisės aktų kokybę ir gerina piliečių interesų atstovavimą“. M. Žaltauskas teigia (10 priedas), jog *NVO dalyvauja sprendimų priėmimo kaip*

patarėjai, kurie sukaupia savo patirtį, dalyvauja tarptautiniuose projektuose, jie perima patirtį iš kitų šalių, jie turi sukaupę daugiau patirties negu naujai išrinkti seimo nariai ar tarybos nariai, tai jie pataria komitetams, komiteto nariams įvairiais klausimais, nes jie tą patirtį yra sukaupę, automatiškai yra kaip partneriai, patarėjai, sprendimų priėmimo pradininkai. Tuomet tos organizacijos, pasitarusios su savo partneriais parengia tuos pačius sprendimo projektus ir jie per savo posėdžius apsvarstę tuos sprendimus priima. Privalomas bendradarbiavimas, bet atsargus. Visgi, šiandieninėje Lietuvoje dialogas tarp valstybės ir nevyriausybinų organizacijų dar nėra užmegztas.

Kadangi demokratija Lietuvoje yra tik teisėje ir įstatymuose, vienintelis tiltas, ar įrankis, įgyvendinti tuos įstatymus yra nevyriausybines organizacijos, ypačingai tos, kurios specializuojasi tam tikrose srityse (suburiamas žmonių aktyvas ir ši organizacija teikia oficialią savo nuomonę vienu ar kitu klausimu). Klausimas – kiek institucijos, savivaldybės ar seimas kreipiasi į tokias organizacijas, tu nuomonių išgirdimą (interviu su M. Žaltausku, 10 priedas). Šis faktas įrodo dialogo nebuvimą tarp valstybės ir pilietinės visuomenės, tarp valstybės ir nevyriausybinų organizacijų. Piliečių požiūrį į savanorystę bei saviorganizaciją galima pakeisti per nevyriausybines organizacijas, tačiau individams nėra pozityvaus, tvirto pavyzdžio, kad vykdoma veikla gaus atgarsį iš valstybės. Lietuvos žydų bendruomenė yra vienas iš pavyzdžių kaip sudėtingai siekiamas dialogas su demokratija kaip valstybės valdymo forma.

Kad dialogas įvyktų, atsirastų abipusė pagarba, pirmiausia turi būti išsilaisvinimas iš pačios valstybės (interviu su M. Žaltausku, 10 priedas). Svarbiausia paskata nevyriausybiniams organizacijoms judėti į priekį yra valstybės palaikymas ir pagarba. Mažumų atstovai turi lygias teises kaip ir visi kiti piliečiai, tačiau valstybė neįgali joms suteikti garantijas dėl savitumo išlaikymo, todėl būrimasis į bendruomenes yra būtinas.

Pilietinė visuomenė yra ne tik būrimasis į grupes, bet ir demokratijos lygio rodiklis. Jei silpna pilietinė visuomenė, silpna ir demokratija. Atitinkamai jei silpna demokratija, jos „negalia“ įtakoja mažumų gerbūvį bei nevyriausybinų organizacijų veiklą. Motyvacijos suteikimas ir saviorganizacija būtų pagrindinės priemonės, galinčios įkvėpti piliečius tvirčiau ginti savo interesus bei gyventi dėl bendro gerbūvio, o ne dėl pavienių faktų. Lietuvos žydų bendruomenė gali būti laikoma to pavyzdžiu, nes pasižymi stipria saviorganizacija, saviidentifikacija, savimotyvacija bei kova už savo interesus.

Veiksny, galintis padėti nevyriausybiniams organizacijoms užmegzti dialogą su valstybe, būtų atskira paramos programa, nepriklausoma nuo ministerijų ar politinių partijų. M. Žaltausko teigimu (10 priedas), toks projektas yra pateiktas. Tarptautinė praktika – D. Britanija skiria 70 mln. svarų sterlingų dvejų metų organizacijų rėmimui ne projektams, o pačių organizacijų veiklai, kurios veikia, ir dar 80 mln. svarų sterlingų skiriama trejiems metams projektų finansavimui. Dar M. Tečer laikais D. Britanija atsisakė valstybės institucijų, kurios vykdė tas funkcijas, kurias gali vykdyti nevyriausybines

organizacijos. Jie reformavo visą valstybinį sektorių, paleido į laisvą konkurenciją, ir jeigu tos paslaugos reikia, žmonės susiburs ir tą paslaugą įgyvendins. Jeigu jiems reikia pinigų, jie kreipsis į savivaldybę ar kitą administracinį vienetą, kuris tuos pinigus valdo ir per projektus ta paslauga bus įgyvendinama. Lietuvoje viešųjų paslaugų administracinė reforma yra faktiškai neįgyvendinta. Biudžetinės įstaigos „suvalgo“ šimtus milijonų, o poreikis, ar jis toks egzistuoja, niekas nepatvirtina. Pirma, į tai reikia žiūrėti įstatymiškai, o antra – tai yra politika.

Taigi, mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos, kuri abipusiai priklausoma nuo pilietinės visuomenės, o pastarosios jėga remiasi į nevyriausybinių organizacijų veiklos intensyvumą.

5. IŠVADOS

1. Kategorijos *Lietuvos žydų bendruomenė* rezultatų analizė parodė, kad organizacija yra pliuralistinė ir atvira visuomenei, tačiau pasigendama sėkmingo dialogo su valstybe šiais aspektais: tolerancijos, antisemitizmo, pagarbos, paramos, turto paveldo gražinimo klausimais. Organizacija savanoryste, saviorganizuotumu bei saviidentifikacija visiškai tenkina nevyriausybinei organizacijai keliamus reikalavimus, yra integruota į visuomenę ir tikisi, kad dialogas su valstybe visgi pavyks.
2. Kategorijos *Lietuvos žydų bendruomenė pilietinėje visuomenėje* tyrimo duomenys atskleidė, kad žydai kaip mažumos atstovai jaučiasi pilietinės visuomenės dalimi, teigia, kad nevyriausybines organizacijas yra pilietinės visuomenės ir demokratijos vystymosi pagrindas. Tyrimas leidžia daryti prielaidą, kad pilietinė visuomenė ir demokratija veikia viena kitą, yra abipusiai priklausomos ir viena kitai reikalingos. Visgi, nė vienas respondentas konkrečiai neįvardino, kad Lietuvoje yra pilietinė visuomenė.
3. Kategorijos *Lietuvos žydų bendruomenė ir demokratija* analizės rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuva pilietinės visuomenės, mažumų ir nevyriausybinių organizacijų atžvilgiu nėra pasiekusi „teisingos“ demokratijos lygio. Kadangi demokratija turi trūkumų, tai ir pilietinės visuomenės pozicija nėra stipri. Visgi, Lietuvos žydų bendruomenė savo veikimo modeliu (valstybė ir piliečiai) galėtų būti pavyzdžiu, ko reikia demokratijai stiprinti: piliečių iniciatyvos, savarankiškumo, stipraus interesų gynimo bei saviorganizacijos.
4. Atlikus kategorijos tyrimo duomenų *Lietuvos žydų bendruomenė kaip mažumos nevyriausybine organizacija* analizę, daroma prielaida, kad nevyriausybines organizacijas yra pilietinės visuomenės pagrindas ir daro teigiamą įtaką demokratijai. Nevyriausybines organizacijas sėkmingai veikti gali tik savanorystės, saviorganizacijos, noro padėti dėka. Lietuvos žydų bendruomenė, turinti didelį socialinį skyrių, visą savo veiklą atlieka savanorystės principu.
5. Empirinių tyrimų rezultatai parodė, kad tyrimo hipotezė pasitvirtino.

6. REKOMENDACIJOS

Darbe suformuluotų sąvokų reikšmių ir empiriniu būdu gautų rezultatų pagrindu galima pateikti pagrindines nevyriausybinių organizacijų ir demokratijos dialogo kūrimo rekomendacijas, kaip vienas iš pilietinės visuomenės ir demokratijos stiprinimo veiksmų.

1. Kaip jau minėta empirinio tyrimo duomenų analizėje, turėtų būti parengta atskira programa pilietinių organizacijų sektoriaus rėmimui (nevyriausybinių organizacijų rėmimui), nes iš dabartinių skiriamų lėšų nė viena organizacija negali išgyventi ir kokybiškai dirbti. Reikalinga atskira programa, atskiras fondas, nepriklausomas nuo ministerijų ar politinių partijų. Toks projektas yra pateiktas, kelerių metų bėgyje paaiškės, ar jis bus patvirtintas.
2. Teigiamas valstybės požiūris ir pasitikėjimas nevyriausybinių organizacijų teikiama pagalba (piliečių atstovavimas bei socialinė, materialinė parama) silpnintų piliečių skeptiškumą savanorystės atžvilgiu, pamažu kiltų tautos pasitikėjimas valstybe. Abipusiam pasitikėjimui įgyti reikalinga abipusė iniciatyva ir saviorganizacija.
3. Vykdyti didesnę nevyriausybinių organizacijų (ypač susikūrusių mažumų pagrindu) informacijos bei tyrimų sklaidą, kad būtų įgyvendintas pakankamas ištirtumas, padedantis piliečiams įsisąmoninti, kokią naudą ir teigiamą įtaką nevyriausybines organizacijas turi pilietinės visuomenės ir demokratijos plėtrai. Tai skatintų individų iniciatyvumą bei motyvaciją.
4. Tolerancijos sklaidai, daugiakultūriškumui ir daugiapilietiškumui vystyti turi būti atkreiptas dėmesys į jaunąją kartą. Mažumų ir *lietuvių* bendrai organizuojami projektai bent šiek tiek sumažintų jaunosios kartos tikėjimą praeities prietarais, stereotipais, senosios kartos neigiama „transliacija“ apie aplinkinį pasaulį. Tokių projektų įgyvendinimui taip pat reikalingas valstybės dėmesys, tačiau šiuo metu jis per mažas, kad mažumų bendruomenės galėtų organizuoti tokius projektus.

7. LITERATŪRA

1. Barberis, B. R. (1997). *Džihadas prieš makdonaldų pasaulį*. Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
2. Birch, A. H. (2007). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. 3rd Edition. London and New York: Routledge.
3. Budge, I. (2006). *Deliberative democracy versus direct democracy – plus political parties!* Saward, M. (2006). *Democratic Innovation. Deliberation, representation and association*. London and New York: Routledge.
4. Burry, J. (1965). *A History of Greece: to the death of Alexandre the Great*. New York.
5. Dahl, R. (1994). *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius.
6. Degutis, M. (1999). *Socialinių tyrimų metodologija*. Kaunas, Naujasis lankas.
7. Freeman, Ch. (2000). *The Greek Achievement: the Foundation of the Western World*. New York
8. Gans, H. J. (2003). *Democracy and the News*. Oxford University Press.
9. Gelumbras, E. (2004). Tautinės mažumos Lietuvoje. [žiūrėta 200-11-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=965>>
10. Girnius, K. (1999). Pilietinė visuomenė Lietuvoje. *Naujasis Židinys. Aidai*. Ramonaitė, A. (2002). Demokratijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje. Skaitinių sąvadas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, valstybinio valdymo fakultetas, politologijos katedra, p. 587, 588.
11. Globys, G. (2005). Lietuvių ir žydų skautų organizacijų santykiai tarpukario Lietuvoje. Jaunųjų mokslininkų darbai Nr. 1 (5).
12. Guščinskienė, J. (2004). *Taikomoji sociologija*. Kaunas: Technologija.
13. Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius.
14. Havelas, V. (1997). *Apie pilietinę visuomenę*. Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
15. Held, D. (2002). *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
16. Jablonskaitė, D. (2007). Miegantys piliečiai grėsmės akivaizdoje. *Panorama*. [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.cultureartfact.org/index.php?tid=70&sid=136&aid=637>>
17. Juozaitis, A. (1995) *Demokratijos idėja atgimimo metais*. Demokratija Lietuvoje: elitas ir masės. Metinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla (1996).
18. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
19. Kohákas, E. (1997). *Demokratijos aspektai žvelgiant į XXI amžių*. Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
20. Labanauskas, R. (2005). „Prisiminta demokratijos idėjų plėtros istorija“. Mokslinė konferencija 120-osioms Aleksandro Stulginskio metinėms. XXI amžiaus Horizontai. „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį. 2005 m. kovo 9 d., Nr. 5 (98) [2008-06-14] Prieiga per internetą: <www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20050309/2-1.html>
21. Lahayne, H. (2000). *Ką Biblija sako apie demokratiją?* Prizmė. Krikščioniškas žurnalas apie Dievą ir jo pasaulį. [žiūrėta 2008-06-15]. Prieiga per internetą: <http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=152&Itemid=79>
22. Lazutka, R. (2006). *Ką gali ir ko negali labdara?* [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/56082>>
23. Lietuvos nevyriausybių organizacijų plėtros koncepcija. (2007-12-06). [žiūrėta 2008-11-08]. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/kairys_meniu/nvo_komisija/pletros%20koncepcija.pdf>

24. Lietuvos Nevyriausybinų Organizacijų Rodyklė. (1995). Directory of NON-Governmental Organizations in Lithuania. Jungtinių Tautų Vystymo Programa (JTVP) United Nations Development Programme (UNDP). Vilnius.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (19892). 35 str.
26. Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas. (1989).
27. Lietuvos žydų bendruomenės įstatai. [žiūrėta 2008-11-20]. Prieiga per internetą:<
<http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticles&TopicID=33&Lang=LT>>
28. Lietuvos žydų bendruomenės įstatai. [žiūrėta 2008-11-20]. Prieiga per internetą:<
<http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticles&TopicID=203&Lang=LT>>
29. Linz J., Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. Baltimore and London: The J. Hopkins University Press.* Ramonaitė, A. (2002). Demokratijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje. Skaitinių sąvadas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, valstybinio valdymo fakultetas, politologijos katedra.
30. Luobikienė, I. (2006). Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija.
31. Mathewsas, D. (1997). *Pilietinės visuomenės samprata.* Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
32. Mickūnas, A. (2007). Demokratija šiandien. Straipsniai ir esė. Versus Aurus.
33. Plasseraud, Y. (2006). Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas. Apostrofa.
34. Potašenko, G. (2007). Lietuvos tautinės mažumos (serija „Mažieji pasakojimai apie Lietuvą“). *Šviesa.* [žiūrėta 2008-11-09]. Prieiga per internetą:<<http://www.knyguklubas.lt/>>
35. Saward, M. (2003). Democracy. Polity.
36. Sireika, J. Glausta Senovės Graikijos civilizacijos istorija. Rankraštis.
37. Sullivanas, W. M. (1997). Demokratijos infrastruktūra: nuo pilietinės visuomenės iki piliečių bendruomenės. Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
38. Sullivanas, W. M. (1997). *Kertiniai demokratijos stulpai: pasitikėjimas, gera valia, idealizmas.* Myers, S. (1997). Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
39. Šimašius, R. (2000). Nevyriausybinų organizacijų aplinkos Lietuvoje apžvalga. *Pranešimas konferencijoje „Lietuvos ir Baltarusijos bendradarbiavimas: kelias į pilietinę visuomenę“.* [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga per internetą:<<http://www.lrinka.lt/Pranesim/Nvo.phtml>>
40. Šindeikis, A. (2007). „The Economist“: demokratija Lietuvoje brokuota. Veidas-Nr. 36. [žiūrėta 2008-11-07]. Prieiga per internetą:<<http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.full/46e13cc974522>>
41. Tarptautinių žodžių žodynas. (1999). Vilnius: Gimtinė.
42. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento gyventojų surašymo duomenys. (2001). [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga prie interneto:<<http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/rytu-lietuva>>
43. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: LTU.
44. Vadapalas V., Jočienė, D. (2001). Nevyriausybinių organizacijų tarptautinėje ir ES teisėje. Vilnius: Eugrimas.
45. Valevičius, V., Kraniauskas, L. (2001). Tautinės mažumos Lietuvoje ir Latvijoje: tarp politinės kategorijos ir etniškumo. Identiteto raida. Istorija ir dabartis. [žiūrėta 2008-11-09]. Prieiga per internetą:<http://www.ku.lt/sociologija/files/2001_nr.1-2.90-109.pdf>
46. Važgauskaitė, J. (2004). Demokratija ir jos formos. [žiūrėta 2008-11-06]. Prieiga per internetą:<<http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=971>>

47. Vinokuras, A. (2008). *Ar reikšmingas Lietuvos žydų balsas politikoje?* [žiūrėta 2008-11-10].
Prieiga per internetą:<<http://www.alfa.lt/straipsnis/c90953>>
48. Žydai Lietuvoje. [žiūrėta 2008-12-02]. Prieiga per internetą:<<http://litvakai.mch.mii.lt/>>

8. PRIEDAI

1 priedas

Interviu klausimai

1. Kokios yra Jūsų mažumą atstovaujančios nevyriausybinės organizacijos Lietuvoje? Apibūdinkite jų veiklą.
2. Kokie yra pagrindiniai Lietuvos žydų bendruomenės tikslai ir kaip jie įgyvendinami?
3. Kuo išskirtinė Lietuvos žydų bendruomenė kaip nevyriausybinė organizacija?
4. Papasakokite apie WIZO veiklą ir tikslus.
5. Kas yra pilietinė visuomenė?
6. Lietuva ir Izraelis – demokratinės valstybės. Ar šių šalių vienoda padėtis pilietinės visuomenės atžvilgiu?
7. Ar visapusiška žmonių pagalba vieni kitiems ir vienybė gali būti tolygūs pilietinei visuomenei?
8. Ar Jūs ir Jūsų aplinkos žmonės jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?
9. Kas lemia pilietinės visuomenės formavimąsi?
10. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai, pačiai demokratijai?
11. Ar įmanoma palyginti Lietuvos ir Izraelio *demokratijas*?
12. Kokių tikslų mažumos buriasi į bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas?
13. Ar Lietuvos žydų bendruomenė gauna paramą iš užsienio organizacijų?
14. Kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinės organizacijos?
15. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos išsivystymo lygio?
16. Kokie Jūsų nevyriausybinės organizacijos santykiai su Lietuvos vyriausybe, institucijomis ir pan.?
17. Kokią vietą Jūsų ir Jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla?

2 priedas

Interviu su Anna Avidan

1. Kokios yra Jūsų mažumą atstovaujančios nevyriausybinės organizacijos Lietuvoje?

Lietuvos Žydų Bendruomenė yra nevyriausybinė organizacija. Bendruomenėje veikia daug klubų įvairaus amžiaus žmonėms. Intensyviai užsiimama socialine veikla, parama, daug dirbama su vaikais: vaikų klubai, stovyklos, užimtumo vakarėliai, mokoma kalbų, užsiimama švietėjiška veikla. Dirbama ir su studentais, kai kurie iš jų mokomi būti vaikų stovyklų vadovais. Pagal amžių yra vyresnio amžiaus žmonių klubas, kuris daugiausiai užsiima kultūrine veikla; yra senjorų klubas, kuriame dainuojama, žaidžiama šachmatais, važinėjama į svečius į kitus miestus, bendrai švenčiamos šventės. Taip pat yra socialinės paramos organizacija, kuri remia blogiau, skurdžiau gyvenančius žmones.

2. Kokia yra tarptautinės sionistinės nevyriausybinės moterų organizacijos WIZO veikla Lietuvoje?

Veikla nėra vystoma labai plačiai. Pagrindinė WIZO misija yra lėšų rinkimas, ir lėšų rinkimas būtent Izraelio vaikams – labdara, įvairių akcijų organizavimas. Tos lėšos skiriamos specialioms WIZO mokykloms, kuriose mokosi nepasiturinčių šeimų Izraelio vaikai. Kadangi pas mus tokią veiklą sudėtinga organizuoti (nes maža šalis) ir pačiai mūsų bendruomenei reikia paramos, todėl yra labai sunku kažką organizuoti ir siųsti lėšas dar kitur.

3. Kaip Jūs suprantate, kas yra pilietinė visuomenė? Ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė?

Man ši pilietiškumo sąvoka nėra iki galo aiški, aš suprantu patriotiškumą. Apie pilietiškumą sunku kalbėti, nes aš esu „praradusi“ pilietybę. Vykstant gyventi į Izraelį (kad ir metams) teko atsisakyti Lietuvos pilietybės ir grįžus situacija yra gan sudėtinga: mes turime teisę susigrąžinti pilietybę, tačiau tuomet privalome atsisakyti Izraelio pilietybės, o emociškai tai nėra labai priimtina, nes pagal visą savo biografiją, jausmus ir gyvenimo istoriją aš jaučiuosi esanti dviejų šalių pilietė. Deja, Lietuvoje tai kol kas nėra suderinama. Todėl kalbant apie pilietiškumą aš galiu kalbėti apie meilę Lietuvai ir patriotizmą, tačiau su pilietybe, deja, tai faktiškai nesisieja. Kalbant plačiau, mūsų bendruomenėje yra nemažai žmonių, kurie nėra Lietuvos piliečiai, bet būtent dėl tų istorinių aplinkybių, tačiau kas liečia jų patriotizmą, tai kartais lenkia ir „tikrą“ piliečių patriotiškumą.

4. Ar Izraelyje yra pilietinė visuomenė? Kokios jos apraiškos?

Kas liečia pačių žmonių nuostatas, jie galbūt atviriau reiškia savo pozicijas, labiau domisi politika ir yra aktyvesni. Nuo ko tai priklauso, ar nuo temperamento (kas nėra susiję su šalies istorija), ar nuo to, kad tai valstybei kaip demokratijai yra daugiau metų nei Lietuvoje, jau tos tradicijos yra tvirtesnės, sunku pasakyti, bet kad ten žmonės aktyvesni tai tikrai.

5. Ar tautos vienybė, vienas kitų palaikymas gali būti tolygūs pilietinei visuomenei?

Tai yra skirtingi dalykai. Žinoma, jie turėtų eiti iš vien, bet faktiškai yra įvairiai.

6. Ar Jūs ir Jūsų aplinkos žmonės jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?

Taip, be abejo.

7. Kaip manote, kas lemia tautos vienybę, pilietinės visuomenės formavimąsi?

Manau, kad istoriniai veiksniai. Kuo daugiau tautai yra tekę iškeisti išbandymų, tuo ji yra vieningesnė. Iš kitos pusės, kuo geriau gyvena, tuo mažesnis poreikis yra tam susivienijimui.

8. Izraelis ir Lietuva – demokratinės valstybės. Gal galite apibūdinti, kuom skiriasi, ar panašios, šių šalių demokratijos?

Sunku apibūdinti tuos skirtumus, nes ir vienur, ir kitur yra įvairių problemų. Skiriasi vėlgi žmonių aktyvumas dalyvaujant šalies gyvenime. Izraelyje žmonės aktyvesni. Izraelyje žmonės ir gyvena būtent atvesti kovos už savo teises, tad ten istoriškai labai stiprus tas jausmas, kad mes turime teises, bet daug kur buvome engiami ir dabar turime savo šalį, kurioje esame laisvi. Tad nuo mažens vaikams skiepijama ir mokykloje, ir šeimoje būtent tokia nuostata. Tai yra labai svarbu ir pasireiškia tuo, kad pvz.: į kariuomenę vaikai ten nori eiti. Ten netgi prašoma pažymų, kad paimtų į sunkesnius padalinius. Svarbiausia, kad jie visi šito nori. Šis skirtumas tikrai svarus, nes niekur pasaulyje nesu mačiusi tokio požiūrio.

9. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai, pačiai demokratijai?

Taip turi. Tas pats noras eiti į kariuomenę yra demokratiškumo skatinimas.

10. Kas skatina, kokių tikslu mažumos kuria bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas?

Pagrindinis dalykas yra kultūros ir tradicijų išsaugojimas. Pavieniai žmonės gali padaryti žymiai mažiau negu susibūrę kartu (mokykla, kalbos, kultūros mokymasis, vienas žmogus negali to padaryti). Organizacijos yra stipresnė jėga, ir taip nyksta ta kultūra, reikia dėti pastangas jos išsaugojimui.

11. Ar jūsų žinomos nevyriausybines organizacijos palaiko tarptautinius santykius su užsieniu?

Taip palaiko. Kalbant apie WIZO, tai yra labai daug šalių ir visą laiką susirašinėjame ir stebime netgi kas vyksta Jungtinių Tautų organizacijoje Izraelyje ir šiaip žydų klausimais, kas vyksta švietime. Jeigu žinote, žydų kultūroje vaikai yra prioritetinga vertybė ir viskas, kas sukasi apie vaikus, yra labai svarbu ir pirmoje eilėje yra švietimas, yra stebima naujos tendencijos, kas yra svarbu, kas keičiama ir žinoma politika, Izraelis yra karštas taškas Tai tarsi laikoma ranka ant pulso, kad jeigu kažkas vyksta, kad daugelis žmonių iš viso pasaulio galėtų susivienyti ir pareikšti savo nuomonę, tai yra labai svarbu.

12. Kaip manote, kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybines organizacijos?

Be abejo teigiama, nes tai yra dar vienas kitoks visuomeninis darinys ir jeigu jis turi teisę gyvuoti, egzistuoti ir yra gerbiamas, tai jau yra demokratijos požymis.

13. Kaip manote, ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio, t.y. nuo pačios valstybės gerbūvio?

Taip priklauso. Jeigu yra demokratija, tai ir mūsų organizacija jaučiasi laisviau ir labiau pajėgi kažką nuveikti ar įtakoti, o jeigu būtų buvęs totalitarizmas tai nebūtų buvę jokios organizacijos.

14. Ar vyriausybė jūsų nevyriausybinės organizacijos veiklą kaip nors riboja? Ar tai daroma pagrįstai?

Neriboja, atvirkščiai, gerbia, palaiko ir skatina.

15. Kaip manote, ar demokratinė valstybė turi skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, ar rūpestis mažumomis turi atitekti vyriausybei?

Labai gerai kad skatina, ir kad tos organizacijos yra ir iš kitos pusės yra labai gerai, kad vyriausybė yra atvira įvairiems prašymams, nuomonėms. Aišku, visada gali būti geriau, bet taip, kaip yra šiandien yra didžiulis pasiekimas palyginus su tuo, kas buvo praeityje.

16. Kokią vietą jūsų, jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla?

Užima, ir tas laikas, kurį aš skiriu ar anksčiau labiau skyriau bendruomenei, man labai svarbus. Tai visą laiką yra mūsų gyvenime ir turi būti, aš už tai, kad kiekvieno žmogaus gyvenime būtų nors dalelytė to.

3 priedas

Interviu su Junona Berznitski

1. Kokia veikla užsiima Lietuvos žydų bendruomenė?

Prieš šešis metus praktiškai bendruomenės veikloje dalyvavo vaikai ir pensininkai. O vidutinio amžiaus žmonės nebuvo įtraukti į gyvenimą, pastovus klubas neegzistavo. Buvau ką tik atvykusi į Lietuvą, 12 metų gyvenau Izraelyje ir manęs paprašė užsiimti šia veikla. Iš pradžių buvo kaip pamėginimas kurti tokį klubą, ir šis pamėginimas jau tęsiasi šešis metus. Šis projektas prasidėjo nuo visiško nulio, bet po truputį veikla pradėjo judėti, ratas didėjo, ir šiuo metu yra klubas „Gešer“, kuris verčiasi „Tiltas“, šis klubas yra savanoriškas, kuris vienija vidutinio amžiaus žmones. Užsiėmimai: pastovūs penktadieniniai susitikimai kai yra švenčiamas šeštadienis, yra uždegamos žvakės ir kiekvieną penktadienį po to kokia nors programa: arba paskaita, arba koks nors intelektualinis žaidimas, arba susitikimas su koku įdomiu žmogumi. Kai vyksta žydiškos šventės yra organizuojamos specialios šventės, taip pat yra edukaciniai kursai, kelionės, labai platus spektras, sporto užsiėmimai, žygiai į gamtą, turistiniai žygiai su palapinėmis. Veikla prasidėjo nuo trijų žmonių, kurie atėjo į pirmą susitikimą, ir viso to kulminacija yra konferencija „Limmud“, kuri reiškia „Mokymai“, ir ši konferencija daroma vieną kartą per metus, į kurią suvažiuoja vidutinio amžiaus žmonės iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Šioje konferencijoje paskutinį kartą dalyvavo 1200 žmonių, ji vyko tris dienas. Nuo trijų žmonių Vilniuje mes išaugome į tokį didelį klubą. Tokie klubai yra ir Lietuvos mažuosiuose miesteliuose, kuriuose yra žydų bendruomenės, jie kad ir užsiima mažiau aktyvia veikla, bet mes ką galim tą darom, važiuojam, darom šventes įvairiuose miestuose, žmones kviečiame čia, pravedame renginius ir bendradarbiaujame su Latvijos ir Estijos žydų bendruomenėmis, tokia yra klubo veikla.

2. Ar Lietuvos žydų bendruomenėje užtenka esamų klubų veiklos?

Per pastaruosius šešerius metus „Gešer“ klube darėme labai daug įvairiapusių projektų, tad grupės dinamika yra tokia, kad žmonės keičiasi, ir tie žmonės, kurie prisijungia prie mūsų klubo, įtakoja mūsų veiklą. Darome tai, ko nori žmonės, pvz.: šiuo metu atėjo poreikis kažkokių dvasingumo dalykų, religijos, ir mes pradėjome visiškai naują grupę, sekmadieniais susitikinėjam su rabinu, kalbame apie religines temas. Čia irgi yra grupės dinamikos procesai. Praeitais metais buvo puikus Europos edukacinis projektas, įvairūs kursai, viską darome pagal poreikius.

3. Ar yra Lietuvoje pilietinė visuomenė? Ar Jūs jaučiatės Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?

Lietuvos atžvilgiu situacija liūdna. Negaliu pasakyti, kad visiškai nėra pilietinės visuomenės, yra atskiri žmonės, kuriems tai rūpi, bet jie nedaro žingsnių į priekį, o žingsnį į priekį kaip tik daro tie, kurie neturėtų to daryti. Izraelis labai dažnai yra kritinėje situacijoje, surištas su terorizmu ir karu ir

tai įtakoja žmonių požiūrį į savo tėvynę – kai nuolat tyko pavojus, žmogus būna labiau susikaupęs. Bet vėlgi, pasaulis dabar pasidaręs labai mažas, mes visi esame labai susiję, ir žmonių tas patriotiškumas ir Lietuvoje, ir Izraelyje keičiasi, nes dauguma žmonių nori gyventi geresnėmis sąlygomis (ir tie patys izraeliečiai išvažiuoja, ir tie patys lietuviai išvažiuoja). Man atrodo, kad žmonės pasidarė labai panašūs, ir situacija visame pasaulyje labai panaši. Izraelis daug tolerantiškesnis nei Lietuva šiuo požiūriu, nes Lietuva žinoma savo ksenofobija ir kito nepriėmimu. Izraelis susiformavo po 1948 metų, kai buvo įkurta valstybė. Nors pagrindas – žydai ir arabai, bet valstybė daugiatautė – suvažiavo žydai iš viso pasaulio ir tai duoda įvairovę, yra didesnis atvirumas kitam, nes tu daug kitų matai.

4. Kas lemia pilietinės visuomenės formavimąsi bei tautos vieningumą?

Nėra vienos priežasties, visada yra daug faktorių, ir pagrindiniai faktoriai yra patys žmonės, jų elgesys, taip pat aplinka – situacijų kontekstas, ir aišku kultūriniai, religiniai dalykai. Nors ir Lietuva, ir Izraelis nėra religinės visuomenės. Nors save gal taip pozicionuoja, bet taip nėra, nes didžioji dalis žmonių yra grynai sekuliarinė visuomenė, kitaip sakant – tame yra kompleksas .

5. Ar įmanoma palyginti, kuom skiriasi, ar panašios, Lietuvos ir Izraelio demokratijos?

Izraelio visiškai neidealizuoju, tikrai negaliu pavadinti idealios demokratijos pavyzdžiu. Manau, kad Izraelis, ir jo vyriausybė, ir visi tie procesai visiškai nesiskiria nuo to, kas vyksta toje pačioje Lietuvoje; čia lygiai tokia pati gili provincija, ir ten nieko gero nevyksta. Aš apskritai demokratijos visiškai nelaikau idealia santvarka. Pavyzdžiui, niekada nėra visų lygių, jeigu tu turi ryšių, tu lygesnis už kitus, Izraelis yra lygiai toks pat kaip ir kitos šalys (yra ir korupcijos ir pan.). Ten gal norai buvo geri kažkada, nes iš idėjos susikūrė šita šalis, bet ji tapo tokia pati kaip kitos šalys.

6. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas įtakoja demokratiją, ar šie du dalykai priklauso vienas nuo kito?

Vėlgi, Aš nelaikau demokratijas idealia santvarka – vienareikšmiškai. Ji visiškai neparodė to, ko žmonės iš jos laukė. Pilietinės visuomenės ir demokratijos gal visiškai neriščiau, aš tik manau, kad kuo daugiau yra žmonių, kuriems labiau rūpi kitų žmonių gerovė negu asmeninė gerovė, tai tuo geriau bus gyventi toje šalyje. O idealios santvarkos dar turbūt nėra sugalvota.

7. Kas skatina mažumas kurtis į nevyriausybinės organizacijas, bendruomenes Lietuvoje?

Priežastis – identifikacija, žmonės ieško savo identifikacijos su kažkokia grupe. Tai viena pagrindinių temų, kuomet žmonės ieško savęs, nori atsakyti į klausimus, todėl jungiasi į grupę. Gali būti viena grupė šachmatininkų, kita – žydų bendruomenė. Viena iš versijų, kad po to, kai Lietuva tapo nepriklausoma, tai, kas buvo drausta, tapo leidžiama. Juk žydams visada buvo draudžiama būti žydais ir burtis, tai ir įtakojo šios organizacijos susikūrimą. O kodėl žmonės dabar čia eina? Nes

daugelis prarado socialinius ryšius, giminės išvažiavo į Ameriką, Izraelį, išsibarstė, ir šita bendruomenė duoda galimybę vėl pasijusti kažkokioje grupėje, surasti naujus ryšius.

8. Ar ši nevyriausybinė organizacija palaiko tarptautinius santykius su užsieniu?

Palaiko, padeda, nes mes pagrinde ir esame remiami užsienio organizacijų. Mums Lietuva beveik nieko neduoda.

9. Kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinės organizacijos?

Be abejo teigiamą. Kuo daugiau judėjimų ir darbo ne sau, ne egoistiniais tikslais yra gerai.

10. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio, t.y. nuo pačios valstybės gerbūvio?

Komunizmo laikais mes neturėjome teisės turėt bendruomenę, žydai praktiškai buvo prieš įstatymą, pats jų egzistavimas, o dabar, kai yra laisviau, tai mes turime teisę.

11. Ar vyriausybė jūsų nevyriausybinės organizacijos veiklą kaip nors riboja?

Grynai elgesio, veiklos atžvilgiu niekas mūsų per daug neriboja, mes veikiamė Lietuvos įstatymų ribose, neišeiname į gatvę ir kažkokių antilietuviškų lozungų nedarome, o šiaip yra politiniai procesai, kuriuose mes dalyvaujame ir kurie yra ne mūsų naudai, pavyzdžiui, turto gražinimas. Čia toks procesas, kuomet mums būtų daug paprasčiau, jei būtų gražintas mūsų turtas ir mums nereikėtų su ištiesta ranka laukti, kol kokia nors užsienio organizacija mus parems.

12. Ar demokratinė valstybė turi skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą?

Vyriausybė privalo palaikyti savo piliečius, ir visais galimais būdais remti visas geras iniciatyvas.

13. Kokią vietą jūsų, jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla?

Žydų tautos tradicijoje labdara yra pagrindinis dalykas, nes gyvenimo tikslas yra padėti kitiems. Ne visi remiasi šitomis tiesomis, tačiau mes stengiamės, kad žmonės suprastų, jog tai yra pagrindinis gyvenimo tikslas.

4 priedas

Interviu su Simonu Gurevičiumi

1. Papasakokite apie Lietuvos žydų bendruomenės veiklą, tikslus, ar visi Lietuvos žydai priklauso šiai bendruomenei?

Lietuvos žydų bendruomenė susikūrė iškart atgavus nepriklausomybę, priežastis kodėl nebuvo iki nepriklausomybės atgavimo tai grynai dėl sovietinio režimo, mums buvo uždrausta kurti bendruomenę. Bendruomenėje šiuo metu yra 5000 žmonių, bendruomenė yra, veikia pagal teisinę formą asociaciją, ji jungia 27 žydų organizacijas po visą Lietuvą. Tai yra ir regioninės žydų bendruomenės, ir skirtingos žydų organizacijos (sporto organizacija, jaunimo organizacija, kuri bendra Lietuvai) ir visos jos įeina į Lietuvos žydų bendruomenės asociaciją. Kalbant dėl ko buvo sukurta, tai religija, kultūra, švietimas yra ne žydiški terminai, tai yra daugiau europietiški terminai, tad mūsų religija, švietimas ir kultūra yra skirtingos vieno ir to paties kristalo pusės, priklausomai iš kurios pusės pasižiūrėsi. Kaip kūrėsi bendruomenė: aš manau, kad sovietmečiu žydai gyveno didelėje priespaudoje ir turėdami bet kokią mažiausią galimybę susivienyti į vieną juridinį tašką, į bendruomenę, po nepriklausomybės jie taip ir padarė, buvo sukurta bendruomenė tiek religijos, tiek kultūros principais. Lietuvoje žydai visada kalbėdavo jidiš kalba (kad geriau suprasti, lietuviams krepšinis buvo pasipriešinimas prieš sovietų režimą, mums – kalbėjimas jidiš kalba), kalbėti ir vystyti šokius, dainavimą jidiš kalba vis dėlto buvo būdas kaip pasipriešinti tam režimui, kaip išlikti žydais nepaisant to, kad buvo stengiamasi parodyti, jog žydų jau nėra likę. Dabar dėl tam tikrų politinių priežasčių yra tik dvi organizacijos, kurios nėra Lietuvos žydų bendruomenės narės, tai yra Kauno žydų religinė bendruomenė (bet čia susieta su tuo, kad jie nenori būti mūsų nariais tik dėlto, kad vyksta turto gražinimo procesas, mes įsivaizduojame, kad turto nuosavybė turėtų būti gražinta visai Lietuvos žydų bendruomenei, ir net tiems žmonėms, kurie jau šiuo metu gyvena užsienyje, kad jie turėtų galimybę bent jau kontroliuoti, bent jau kažkaip stebėti tą procesą, nes Lietuvoje gyvena tik 5 tūkstančiai žydų, bet yra daugelis žydų iš Lietuvos, kurie šiuo metu gyvena užsienyje, ir būtent dėl to nuosavybės gražinimo proceso Kauno žydų religinė bendruomenė, kuri yra viena iš keturių žydų organizacijų, esančių Kaune, trys yra mūsų nariai, o jie ne dėlto, kad jie nori, kad tas turtas priklausytų jiems, kurių yra tik 20 žmonių). Praktiškai tai yra daugiau techniniai dalykai, kad jie yra atskirai, o antra organizacija irgi yra religinė, ji nėra Lietuvos žydų religinės bendruomenės narė, o Lietuvos žydų religinė bendruomenė įeina į Lietuvos žydų bendruomenę. Tai ji nėra Lietuvos žydų religinės bendruomenės dalis dėl to, kad jos yra kita religinė pakraipa ir pagal savo istoriją ji tiesiog negali įeiti į Lietuvos žydų religinę bendriją dėl to, kad, pavyzdžiui, protestantai niekada neįeis į katalikų sąjungą, tai lygiai taip pat jie neįeina. Bet mes vis tiek dirbame visais atvejais kartu ir jie tik techniškai neįeina. Tai praktiškai Lietuvos žydų bendruomenė yra kaip tas skėtis, kuris vienija visas žydų organizacijas, išskyrus dėl techninių kliūčių vieną ar kitą. Kodėl mes sakome, kad

esame 5 tūkstančiai žmonių Lietuvoje, todėl, kad buvo atliekamas tyrimas, klausama kas yra žydai, 4007 žmonės pasakė, kad jie yra žydai. Manau, kad mūsų yra daugiau, nes tame tyrime dalyvavo 25 tūkstančiai žmonių, kurie nenurodė tautybės ir dalis iš tų žmonių yra pagyvenusio amžiaus žydai, kurie išgyvenę viską, kas buvo susieta su KGB, jie, turėdami galimybę nesakyti savo tautybės, už kurią buvo persekiojami sovietmečiais, jie tiesiog jos nepasakė. Mano nuomone, Lietuvoje yra žymiai daugiau žydų ta prasme, kad žmonės yra iš mišrių šeimų, tarkime tėvas yra žydas, mama – ne žydė, arba senelis buvo žydas, kurie tikrai domėtusi ta žydų kultūra ir t.t., bet kai ateina pas juos paklausti, kokia jų tautybė, jie sako lietuviai, nors jaučiasi pusiau lietuvius, pusiau žydas, bet atsakymą jis pažymės, kad yra lietuvius. Mes esame labai atvira ir labai pliuralistinė žydų bendruomenė. Dėl religinio aspekto, žydų religinė bendruomenė, kuri įeina į Lietuvos žydų bendruomenės sudėtį, jos nariais gali tapti tik žydai, kurie religiniu požiūriu yra žydai. Religiniu požiūriu žydiškumui yra tik vienas kriterijus – mama turi būti žydė. Mes žydų bendruomenėje prisilaikome, kad tos bendruomenės nariai, puiku, kad jie būtų ir mūsų bendruomenės nariais, bet mes sąvoką „žydas“ žymiai praplečiame. Tarkime visi tie, kurie buvo tinkami Hitleriui žydais, yra geri ir mums. Jeigu Hitleris žudė žmones dėl to, kad jie yra žydai, pasirėmęs vien tuo, kad vienas iš jų senelių buvo žydas, tai ir mes neturėtume tų žmonių atskirti nuo mūsų bendruomenės. Jeigu ateina vaikinai su drauge ir jie kurs šeimą (draugė nežydė, o jis žydas), tai jo draugė gal formaliai netaps žydų bendruomenės nare, kol jos neves, bet praktiškai mes tokiems žmonėms irgi neuždarome durų, nes mums labai svarbus tas vaikas, kuris gims pas juos. Ir mes dėsime visas pastangas, kad tas vaikas žinotų žydiškąją dalį. Būdas, kad jis žinotų žydiškąją dalį yra tik vienas – atidaryti duris ir priimti žmones, o ne uždaryti durų. Pagal religinius įstatymus tie žmonės skaitysis ne žydai, bet mūsų bendruomenės nariais jie gali būti pilnai. Dar mūsų bendruomenės nariais tampa tie, kurie santuokoje liko našliais, nesvarbu žydas yra ar ne, bet jei vaikščiojo į mūsų bendruomenę kartu, tai yra mūsų bendruomenės narys. Dar mūsų bendruomenės nariai yra tautų teisuoliai, tai žmonės, kurie antrojo pasaulinio karo metu gelbėjo žydus. Jie yra ne šiaip mūsų bendruomenės nariai, o labai gerbtini mūsų bendruomenės nariai, nes be jų nebūtų ir mūsų. Kalbant apie mūsų veiklą, į bendruomenę mes įnešėme daug ekonominių aspektų. Pirmas dalykas, tai yra susieta su marketingu, mes padalinome žmones į skirtingus interesus, pavyzdžiui, sportas, kultūra, religija ir t.t. ir mes bandome atidaryti kiekvieną iš tų durelių. Finansiškai mums valstybė padeda tik 9 tūkstančiais litų per metus, ir tai tik religinei žydų bendruomenei, mes į metus stengiamės įvykdyti viską, apie ką jums pasakosiu, mūsų biudžetas yra apie 2 mln. litų ir iš jų tik 9 tūkstančiai yra valstybės paramos. Gaila, kad mes valstybei ne taip rūpime, bet mes nelaukiame, kol mums kažkas duos iš šalies, mes patys bandome tai padaryti, bet dėl tų finansinių keblumų mes ne visas tas duris atidarome. Aišku, svarbu atidaryti tas duris, kad žmonės rastų įėjimą į žydiškumą. Kadangi daug kas kalba apie lygias galimybes, mes suorganizavome merginų futbolo komandą, ir toje komandoje yra pusė žaidėjų, kurios šiaip nedalyvaudavo jaunimo

veikloje iki tol (čia nuo 7 iki 15 metų; vieną kartą savaitėje), per tą idėją mes atsivedame tas mergaites, kurios pradeda dalyvauti švietimo projektuose, visai kitam tam langely, ir atsiveda tėvus ir senelius, ir taip mes sužinome apie dar vieną šeimą. Pas mus yra keturi pagrindiniai tikslai: pirma, kiekvienas žydas, gyvenantis Lietuvoje, turi turėti normalias gyvenimo sąlygas, tai reiškia, kad jeigu yra skurstantis žydų tautybės žmogus, žydų bendruomenės narys, ir jis yra vienišas, tai mes turime būti tie, kas bus šalia jo, kai jam reikės kažkokios pagalbos ir t.t. Tuo tikslu mes turime visą socialinį skyrių, iš 5 tūkstančių Lietuvoje gyvenančių žmonių 1386 šiuo metu yra socialinio centro klientai, pagyvenę žmonės; ir dar apie šimtą, kurie yra vaikai ir kurie gyvena labai varganose šeimose; reiškia trečdalis mūsų bendruomenės yra labai žemame socialiniame lygyje. Tas egzistuojantis mitas, kad žydai yra labai turtingi – aš labai norėčiau, kad tai būtų tiesa, bet tai nėra visai tiesa. Į normalias gyvenimo sąlygas įeina ne tik socialinė pagalba, bet ir psichologinė pagalba, mes turime daug žmonių, kurie susiduria su antisemitizmu; arba žmogus jaučiasi vienišas, jis vienas, nieko nėra, ir bendruomenė turi sudaryti sąlygas, kad jis bent jau nugyventų savo paskutinius metus ne vienas. Pavyzdžiui, mes esame tas katalizatorius, kuriame galime padėti sutikti žydišką merginą. Kalbant apie normalias gyvenimo sąlygas, kitas dalykas yra vienodos galimybės žydams ir nežydams. Tarkime, aš esu žydas ir noriu susigrąžinti man privačiai priklausiusį turtą, tai yra tokių žmonių pas mus valstybėje, kurie sako, kad iš pradžių mes viską padarysime savo piliečiams, lietuviams, o po to tik žydams (Kavaliauskas, premjero patarėjas). Tai žydų bendruomenė yra tam, kad praktiškai neleisti tokiems dalykams būti, čia praktiškai atitinka tą pirmąjį tikslą, kad suteikti kiekvienam tas lygias gyvenimo teises kaip ir kitiems. Antras tikslas yra žydiškos asmenybės ugdymas. Šis tikslas gali būti ir pirmas, bet jeigu žmogus neturi ką valgyti, tai suteikti ką valgyti, patronažą, yra svarbiau negu žydiškos asmenybės ugdymas. Žydiškos asmenybės ugdymas yra per kultūrą, religiją, švietimą. Mes veikiame sudarydami galimybę kiekvienai amžiaus grupei turėti savo vietą. Klubas „Dubi“ („Mažas meškiukas“) – trijų – šešių metų vaikams. Kitas klubas yra 7-15 metų vaikams – „Ilan“ („Medis“), mažas meškiukas lipa medžiu. Ji yra juridiskai užregistruota kaip švietimo, labdaros organizacija. Tad kiekvienoje organizacijoje – žydiškos šventės ir penki užsiėmimai kiekvienai savaitei. Vienas arba du tai yra žydiškas neformalus ugdymas, kiti trys arba keturi yra anglų kalba arba kompiuteriniai kursai, šokiai, dainos. Kiekviena organizacija tuo užsiima. Tai yra tautiškumo ugdymas įvairiausiomis formomis. Nuo 15 iki 18 metų – klubas „Knafaim“ („Sparnai“). Po to yra Lietuvos žydų studentų ir jaunimo sąjunga (18-30 metų), po to yra vidutinio amžiaus žmonės, jie jungiami į vieną organizaciją, nors pagal amžių turėtų būti dvi atskiros, bet šiuo metu jie pas mus yra vienoje grupėje, nors ateityje planuojame juos atskirti. Virš šešiasdešimt metų – senjorų klubas (Abi men zet zich), jis veikia kiekvieną ištisą dieną – šachmatų klubai, kortų klubai, diskusijų klubai, filmų peržiūros, judaizmo užsiėmimai. Viską, ką darome, stengiamės su žydiškumu susieti. Yra dvejų metų vadovų mokykla, nes organizuojame stovyklas. Turime šešis šimtus

vaikų nuo 7 iki 18 metų trims pamainoms. Stovyklų vadovų mokykla ir stovyklos mums yra labai svarbus instrumentas tam, kad kurti būsimus bendruomenės lyderius (užsiėmimai vyksta du kartus į savaitę po tris valandas, mokomi užduoti klausimus, psichologiniai aspektai, kultūra, šokiai, dainos). Jie būna labai gerai paruošti tiek žydišku aspektu, tiek bendrai psichologiškai kaip būsimi lyderiai. Viskas, ką čia darome, darome savanorystės principu. Su naująja karta mes palaikome labai gerą ryšį, jie yra daug aukštesniame lygmenyje nei buvo seniau, jie yra žymiai labiau pasiruošę daryti tą darbą. Tai parodo tą tęstinumą ir jau yra penkios kartos vadovų, kurios jau yra užaugusios, tai mes taip laiptas po laipto taip statome pagrindą mūsų bendruomenei. Be švietimo pas mus yra dar socialinis darbas. Šiuo metu turime 14 socialinių programų (pietūs valgykloje, pietūs į namus, slauga namie, žiemos pagalba). Kiekvieną kartą, kai mes tą socialinę paramą teikiame, mes kol kas saviškiams padedame, bet neatmetame tokios galimybės, kad jeigu kada nors galėsime, padėsime didesnei visuomenės daliai. Mūsų bendruomenės nariams žiemą padėsime finansuoti šildymą. Mes turime atitinkamus kriterijus, kam mes padedame: jei žmogus yra vienišas ir jo pajamos mažesnės nei 1000 litų, mes jau jam padėsime. Jeigu jis gyvena su šeima ir joje skiriama 750 litų vienam žmogui, mes jau jam padėsime, tai yra žymiai aukštesni skaičiai negu egzistuojantys valstybėje. Ir mes savo pavyzdžiu aišku nieko negalime parodyti valstybei, bet bent jau galėtume atkreipti dėmesį – jeigu valstybė galėtų rūpintis žmonėmis, nebūtinai žydais, taip kaip mes tai darome, o tikrai valstybė ne ką mažesnes galimybes turi kaip ir mes, palyginus dydį ir biudžetą, ko gero mes turime panašias galimybes. Visgi, bendruomenė labai stipriai laikosi ant savanorystės, ant savanorių žmonių. Mes nepajėgtume tiek daug išmokėti atlyginimų, jeigu visiems tiems savanoriams mums dabar reiktų mokėti atlyginimus. Mes aptarnaujame globotinius 29 Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Mums svarbu yra ne tiek tos organizacijos, bet kiek padėti tiems žmonėms tiek morališkai, tiek finansiškai, tiek psichologiškai kaip tik mes galime. Pavyzdžiui, Biržuose nebeliko bendruomenės, liko tik vienas žmogus, mes vis tiek bandysime jam padėti ir pakviesti į mūsų renginius ir t.t. Trečias tikslas yra žydų paveldas, tos nuosavybės grąžinimas žydų bendruomenei mums leistų geriau pasirūpinti pirmais dviem tikslais ir užtikrinti tą žydų paveldą: knygos žydų tematika, jidiš kalbos saugojimas, nes ji po truputį išnyksta, o Lietuva tiek daug kuo turi pasigirti žydų srityje, bet valstybė pati to nedaro. Lygiai taip pat kaip mes negalime laukti dėl žydų švietimo, jaunimo ir socialinio darbo kol mums valstybė padės, taip pat mes nenorėtume laukti ir dėl paveldo. Mes norime, kad tą paveldą žmonės matytų ne tik čia, bet ir atvažiuojantys. O ketvirtas tikslas turėtų būti praktiškai priemonė, bet priemonė tiems trims tikslams pasiekti – norėtumėm, kad Lietuvos žydų bendruomenė būtų finansiškai nepriklausoma nuo užsienio žydų bendruomenių paramos, nes praktiškai mūsų biudžeto didžioji dalis yra iš labdaros, gaunamos iš užsienio. Mums labai svarbus dalykas – tai nario mokestis (ne mums bendruomenė priklauso, o mes bendruomenei, tai tam, kad žmonės pajautų, jog priklauso bendruomenei, kad jie priklauso tam tikrai

vienai ar kitai programai, tas mokėjimas sustiprina tą priklausomybę). Kitas dalykas, mes esame labai prieš tai, kad viskas yra nemokamai. Mūsų bendruomenės modelis yra kaip valstybė ir piliečiai. Jie sumoka mokestį, jis labai mažas, norėčiau, kad mokestis būtų diferencijuotas, bet iki to mes dar nepriėjome. Šiuo metu mokestis yra vienas, jis net nesudaro procento mūsų biudžeto, bet visi yra bendruomenės nariai. Ateityje jis taps diferencijuotas tik tuomet, kai nebeliks tos kliūtis, to seno mąstymo, kad visi moka vienodai, visi turi vienodas privilegijas, šį dalyką pakeis ateinantis šiuolaikinis mąstymas. Žydai išsiskiria tuo, kad visada stengiasi užbėgti į priekį lyginant su bendru lygiu. Šiuo metu mes tikrai džiaugiamės, kad mūsų bendruomenės nariai gyvena ilgiau nei vidurkis, mūsų bendruomenės nariai gauna žymiai daugiau paslaugų nei vidurkis, tiek socialiniu, tiek ir kultūriniu požiūriais. Jeigu kalbėti apie kultūrinę veiklą, bendram Lietuvos kontekste mes tikrai esame žingsniu į priekį. Bet mes negalime sustoti, nes viskas vystosi ir mes turime vystytis. Niekas kitas mumis nepasirūpins, jeigu mes patys savimi nepasirūpinsime. Atsiskirti nuo užsienio organizacijų norėtumėm todėl, kad finansiškai būtumėm nepriklausomi, bet kartu su jais galėtumėm padėti dar blogiau gyvenantiems. Šiuo metu mes sugebame padengti tik savo pačios bendruomenės poreikius, ir tai nepilnai. Vis dėlto Lietuvoje yra susiklostęs labai neigiamas stereotipas apie tai, kas yra žydai. Antisemitizmas Lietuvoje yra tikrai nežemame lygyje, ir projektai, kurie būtų skirti lietuvių-žydų santykiams, kurie bendrai padėtų visuomenei, mums būtų labai naudingi, tačiau šiuo metu negalime jų įgyvendinti. Mes dedame daug pastangų, kad šviestume ir nežydišką jaunimą. Dėl antisemitizmo, kas trečias Lietuvos žmogus nenori, kad jo kaimynas būtų žydas. Iš kitos pusės, mes galime daryti ką mes galime, svarbiausia, kad mes neverkšlentumėm, bet mes jau bent galime padaryti taip, kad mus gerbtų. Tai mes pirma padarykime, kad mūsų darbais mus gerbtų. Sovietmetis sugebėjo išnaikinti didelę dalį religingumo, žydų bendruomenė vis dėlto neatsiejama nuo savo religijos. Religinio švietimo srityje didelė mūsų bendruomenės dalis esame beraščiai ir religiniame švietime mes turėtumėm daugiau pastangų įdėti. Mes labai gerai žinome, ko mums reiktų, jeigu mes turėtume daugiau lėšų (vienas iš tų dalykų, kad žydų mokykloje galėtų mokytis žymiai daugiau vaikų, bet tiesiog nėra vietos; mūsų vaikų darželis yra vienas geriausių Vilniaus mieste, bet jis įsikūręs penkių kambarių bute, kur šiaip ne taip telpa keturiasdešimt du vaikai). Mums reiktų, kad būtų sudarytos normalesnės sąlygos, Jidiš institute jie moko jidiš tik kaip papildomą kalbą, o kodėl nebūtų galima gauti magistro laipsnio, susieto su žydų studijomis. Lietuvoje to nėra, Lietuvoje yra labai daug žmonių, ne tik žydų, kurie norėtų gauti ar magistro ar kitą laipsnį, bet nėra tokio dalyko. Tačiau pats poreikis, suvokimas, kad reikia, yra. Tai remiasi į du dalykus: vienas dalykas yra finansinis, kitas dalykas – mūsų valstybėje jaučiamas nenoras bendradarbiauti, nėra suvokimo, kokį didelį turtą turi valstybė turėdama ne šiaip sau istoriją apie žydus, bet turėdama gyvą žydų bendruomenę, kuri savotiškai yra unikali. Dažnai iš vyriausybės yra oficiali parama, kad tik gražiai atrodytų ir oficialiai būtų labai gražu, bet už to slypi tuštuma. Forma būna graži,

bet viduje nieko nėra. Pastaruoju metu sprendžiant žydų bendruomeninio turto nuosavybės grąžinimą, tai kas priklausė katalikų bažnyčiai, buvo sugrąžinta, kas priklausė stačiatikiams, buvo sugrąžinta, katalikų bažnyčia jau kalba apie žemės grąžinimą, tai, kas priklausė žydams – kita situacija, mes neturime kiekviename miestelyje sinagogų, kurios buvo, mes neturime kiekvienoje vietoje tų organizacijų, kurios buvo iki karo, dėl to, pagal esantį įstatymą, pas mus tie pastatai liko, bet tų žmonių iš kapų ar masinių žudynių vietų neprikelsi, todėl negali to prašyti. Dėl to mes laukiame įstatymo pataisų. Įstatymas buvo pakeistas, kai terminas prašyti nuosavybės buvo pasikeitęs. Didžioji dalis žmonių gyvena pakankamai gerai, Pietų Afrikoje jie gyvena pakankamai gerai, jie nori tėvų žemės ne dėl to, kad tai labai vertinga žemė, o dėl to, kad jie nori būti Lietuvos piliečiais, nes jų tėvai, seneliai buvo Lietuvos piliečiais, jie pabėgo, bet jie jaučia labai šiltą jausmą Lietuvai.

5 priedas

Interviu su Rachele Kostanian

1. Papasakokite apie tarptautinės organizacijos WIZO veiklą Lietuvoje ir pasaulyje?

Tai yra pasaulinio masto organizacija, iš tiesų ji vadinasi WIZO (Women's International Zionist Organization), kuri buvo suformuota dar Pirmojo Pasaulinio karo metu Didžiojoje Britanijoje, ponios Rebecca Sieff buvo jos steigėja. Kai šios moterys, kurių vyrai tuo metu užėmė labai aukštus postus, nuvažiavo į Palestiną ir pamatė kaip skurdžiai ir blogai gyvena žydų moterys (būsimame Izraelyje, Palestinos teritorijoje), jos įsteigė tokią organizaciją. Šios organizacijos centras dabar yra Izraelyje, ir jos filialai (tokia kiekviena organizacija) yra beveik kiekvienoje pasaulio šalyje. Tos organizacijos tikslas yra padėti Izraeliui. Visą amžių tikslas buvo kaip padėti Izraeliui. Pagalba pasireiškė pinigų rinkimu, nes Izraelis, arba Palestina, skurdžiai gyvena ir žmonėms reikėjo palaikymo, todėl tam buvo renkami ir siunčiami pinigai (WIZO rinkdavo pinigus). Ir dabar funkcija nepasikeitė, tiesiog prasiplėtė į edukaciją, mokslus, centrus, ir kai Lietuva tapo nepriklausoma valstybe mes pradėjome dalyvauti tarptautiniuose kongresuose ir susipažinome su šios organizacijos atstovėmis. Ėmėme domėtis šios organizacijos veikla – didžiausia kryptis yra socialinė ir edukacinė. Organizacija palaiko žydų istorijos, žydų religijos edukaciją, meną. O Izraeliui stengiasi padėti, ypač kai yra labai pavojinga situacija. Kai buvo antrasis karas su Libanu, tai WIZO moterys (Anglijos, Prancūzijos, Amerikos) surinko tris milijonus dolerių per dieną ir išsiuntė į Izraelį. Joms rekomenduojant mes irgi įsteigėme savo moterų organizaciją (pradžioje 4 moterys) ir susėdusios galvojome, ką galime daryti. 1990 m. pinigų nebuvo, todėl nusprendėme padėti vienišoms žydų šeimoms, invalidams, sergantiesiems. Tuo metu Lietuvoje buvo krizė, tad pradėjome šį socialinį darbą (WIZO moterys). Apėjome visus rajonus, susidarėme sąrašus, suvedėme kartotekas, po to pradėjome ieškoti lėšų, mus palaikė vienas kitas, taip pat verslo žmonės (tik tada pradėjo vystytis verslas), ir taip pradėjome. Po to mūsų organizacija išaugo iki 30-40 narių. Šiuo metu organizacija pusiau veikia pusiau neveikia.

2. Ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė?

Izraelis yra Rytų šalis. Daugybėje šalių yra demokratija, tik postsovietinėse žemėse ir teritorijose jos nėra, ir tai turbūt yra normalu. Link demokratijos yra ilgas kelias.

3. Ar jaučiatės Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?

Jaučiuosi, kadangi mane labai užgauna, kas vyksta Lietuvoje (ir korupcija, ir vogimai, ir tiek daug netiesos, tiek daug melo, tiek daug netolerancijos, smurto – *skinheadai*, jiems leidžiama vaikščioti po miestą, kapinėse ramybės nėra). Mano protėviai čia atsikraustė kažkur 15 amžiuje. Tada, kai žydus varė iš kai kurių šalių jie ir atsikraustė į Lietuvą, kuri viduramžiais buvo visai tolerantiška, ir graikų būta čia, ir totorių, ir karaimų, ir lenkų, ir ukrainiečių.

4. Kas lemia tautos vienybę, pilietinės visuomenės formavimąsi?

Jaunimas, kuris išauga su kitomis vertybėmis.

5. Kas skatina mažumas kurtis į bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas?

Noras padėti žmonėms, kuriems nepadeda valstybė.

6. Lietuvos žydų bendruomenės bendradarbiavimas su užsienio organizacijomis?

Be abejo bendradarbiaujame.

7. Kaip manote, kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinių organizacijų?

Be abejo teigiamą.

8. Kokią vietą Jūsų, Jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla?

Mes turime daug visuomeninės veiklos, mes daug parodome, turime ir darome. Bendruomenė turi didžiausią socialinį skyrių.

6 priedas

Interviu su Larisa Lempertiene

1. Papasakokite apie žydų veiklą Lietuvoje po nepriklausomybės atgavimo. Kokia veikla užsiėmė, dalyvavimas pilietinėje visuomenėje?

Žydų veiklos pobūdžių yra skirtingų – kultūrinis, dvasinis, pilietinis. Pilietinis dalyvavimas ar dalyvavimas pilietinėje visuomenėje priklauso nuo laikotarpio. Pavyzdžiui, tarpukaryje, kai kurį laiką egzistuoja žydų autonomija, kur žydai gali būti seimo nariais ir pasinaudoja ta teise, be to bendruomenių statutai visiškai keičiasi ir būtent tada žydų bendruomenė tampa kaip ir šiuolaikiniu pobūdžiu nevyriausybinė organizacija ir yra žymiai daugiau kontaktų su Lietuvos visuomene ir pati visuomenė daugiau pažįsta žydų bendruomenę. Dar kita situacija susiklosto kai šita žydų autonomija buvo panaikinta po 1923 m., apribotos žydų teisės, pradėtas ekonominis spaudimas prieš žydų verslą ir žydų verslininkus, žinoma bendruomenės nariai pasijaučia nejaukiai, vėl vyksta toks daugiau užsidarymo procesas. Nuo nepriklausomybės atkūrimo žydų bendruomenė egzistuoja kaip aktyvi nevyriausybinė organizacija, kuri nuo pat įstatymo apie tautines mažumas patvirtinimo turi visas absoliučiai lygias teises, be to, kalbant apie žydų bendruomenę, yra pastovus ir vyriausybės, ir vyriausybinių organizacijų dėmesys, nes iš tikrųjų per šią bendruomenę, kaip per tam tikrą veidrodį arba kaip per išbandymo medžiagą, tikrinamas kaip ir tolerancijos paveikslas Lietuvoje. Mes visi šitą žinome, nes didelį dėmesį užsienio organizacijos skiria būtent žydų padėčiai Lietuvoje. Dėl paramos yra viena situacija, daugelis žydų bendruomenių Rytų Europoje gauna tą tarptautinių žydų organizacijų paramą, nes visų žydų bendruomenių Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje yra vienas toks labai liūdnas bruožas – daug žmonių išvažiavo, liko čia nemažai senyvo amžiaus ir prastos sveikatos žmonių, kuriems paramos reikia, o esant šiuolaikinėms sąlygoms pati bendruomenė su tuo nesusitvarko, ir čia ne tik mūsų situacija. Kitas dalykas yra toks, kad tarptautinės ne žydų organizacijos ir skirtingos valstybės, kurios laiko save demokratinėmis, demokratinės struktūros, yra išsivysčiusios, žiūri į Lietuvą kaip į šalį, kuri irgi turi plėtoti savo erdvėje tą demokratiją bei toleranciją ir per santykius su žydu bendruomene galima tai pamatyti.

2. Kas yra pilietinė visuomenė? Ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė? Kaip Izraelyje pasireiškia pilietinė visuomenė?

Skirtumų yra žinoma nemažai, nes labai skirtinga šitų šalių specifika visais atžvilgiais, bet ir viena, ir kita šalis tik eina pilietinės visuomenės link. Šiaip aš nesu tikra, kad kažkurioje šaly ta pilietinė visuomenė užbaigta ir daugiau nėra kur judėti, nemanau taip. Nes kiekvienoje visuomenėje mes rasime, ir šalyje, kokia bebūtų ji demokratiška, tam tikrų židinių, kur yra tolerancijos stoka ir tam tikrų mažųjų bendruomenių, žmonių grupių, kurių atžvilgiu tai dar nepasiekta. Taip kad nei Lietuva, nei Izraelis čia nesudaro jokios išimties. Bet sakyčiau, kad Izraelio nepriklausomybė egzistuoja nuo 1948 m., kai šita

valstybė paskelbta kaip nepriklausoma. Ir nepaisant visų trūkumų, visų kliūčių ir visų stabdžių jai vystytis, niekada nebuvo atimta jos nepriklausomybė. Vienas dalykas, kad ten keletą tūkstančių amžių žydai neturėjo savo valstybės, bet nuo pat jos paskelbimo ji buvo nepriklausoma ir tai yra vertė ir vertybė, kuri iš tikrųjų diegiama ir suprantama nuo mažens kiekvienam šios šalies piliečiui. Ir čia be jokios abejonės absoliučiai kita situacija. Esant tai priespaudai, kurią patyrė Lietuva ir Lietuvos visuomenė nuo skirtingų režimų skirtingais laikais ir dar gyvos kelios kartos, kurios patyrė tą priespaudą ir paskui kažką „transliavo“ savo jaunai kartai (teigiama ar neigiama transliacija tų buvusių vertybių atžvilgiu), nepaisant to, kas bebūtų transliuojama, vis tiek Lietuvos kelias yra kur kas skausmingesnis. Pavyzdžiui, Izraeliui teko kovoti už savo nepriklausomybę, bet tos kovos buvo sėkmingos, nė karto nebuvo prarasta ši nepriklausomybė, tiesiog kovota kariniu būdu. Lietuva buvo kitoje situacijoje, jos kova už nepriklausomybę pasireiškė kitais metodais (ne karu), bet ne visada buvo sėkminga. Tai irgi paliko skaudų pėdsaką ištisų kartų atmintyje, jų gyvybėje, todėl negalima laukti iš Lietuvos visuomenės, kad ji dabar būtų absoliučiai pilietinė visuomenė. Žinoma, kai žmonių situacija yra sudėtinga, kai atimtos pagrindinės teisės, tai natūraliai žmonėse atsiranda tokių paieškų, kas gi yra kaltas, ir eiliniam žmogui sunku suvesti galus, daryti filosofinius išvedžiojimus ir iš tikrųjų matyti tikrus kaltininkus tikrai režimuose ir struktūrose, todėl jie natūraliai linkę tai matyti žmonių grupėse, žmonių bendruomenėse ir atskiruose žmonėse ieškoti tos kaltės. Nors protarpiais tai pasireiškia labai nemaloniai, bet tai yra pilnai suprantama, taip kad Lietuvai viskas dar prieš akis ir aš tikiuosi, kad Lietuvos nepriklausomybė daugiau niekada nebus pažeidžiama.

3. Ar tautos vienybė, vienas kitų palaikymas gali būti tolygūs pilietinei visuomenei?

Kalbant apie Lietuvos žydų bendruomenę, kurioje yra vos 4000 žmonių, yra grynai dirbtina situacija, nes negalima lyginti, koks yra palaikymo lygis tokioje mažoje bendruomenėje, kuri yra valstybės dalis ir visų piliečių, esančių valstybėje. Iš prigimties pilietinė visuomenė yra daugiakultūrinė, nes jeigu ji yra pilietinė visuomenė, ji inkorporuoja tuos elementus. Pavyzdžiui, Izraelio situacija – kaip tokia pilnavertė valstybė yra toli nuo idealo, nes joje irgi yra visokių pogrupių, kurie nelabai susikalba tarpusavyje ir yra nemažai įtampos (tai nepasireiškia muštynėmis ir tos įtakos nėra toks aukštas lygis), nors, pavyzdžiui, 1970-aisiais metais, 1960-ųjų pabaigoje ten buvo panaši situacija kaip neseniai Prancūzijoje, tik vėlgi nepasiekė tokio lygio. Kai imigrantai, repatriantai iš Arabų šalių irgi buvo labai nepasitenkinę savo teisėmis ir savo teisine situacija ir iš tikrųjų buvo toks maištas, labai smarkiai buvo jaučiamas jaunimo maištas. Tai ir yra ta situacija, kai yra viena tauta arba vienos tautos valstybės, kurių beveik pasaulyje nebeliko, net ir Izraelio mes dabar negalime laikyti vien žydų valstybe: visų pirma dėl arabų gyvenimo (ir tai yra didžiulė bendruomenė), o antra vertus dėl to, kad ir žydai iš skirtingų šalių sudaro sub-bendruomenes, kurių kultūros labai skirtingos ir kurios jau nepasižymi tokiu didžiuliu palaikymu vienas kito. O Lietuvos žydų bendruomenės situacija yra iš nevilties. Jeigu tai būtų

prieškario situacija, kai buvo labai daug žydų ir ši bendruomenė buvo labai gausi, tai irgi buvo visokių frakcijų, politinių nesutarimų ir iš kitos pusės buvo ir palaikymo sistemų, ir labdaros, o dabar tiesiog žmonės privalo laikytis vienas kito, kad ši bendruomenė visai neišnyktų ir čia yra situacija, kuri susiklostė nenatūraliai.

4. Ar žydai Lietuvoje jaučiasi pilnaverčiais Lietuvos visuomenės nariais?

Teisiniu atžvilgiu taip, be jokios abejonės, o toliau kiekvienas turi pasakyti dėl savęs. Aš ir mano visa šeima tokiais jaučiamės. Aš niekada nepatyrčiau kažkokių neigiamų savo ypatumų kai kalba eina apie teises, kuriomis galiu naudotis.

5. Kas formuoja pilietinę visuomenę?

Iš tikrųjų nors tas terminas nuvalkiotas, bet aš manau, kad tai tolerancija, nes tai galimybė gyventi vieniems šalia kitų su visais kultūros ypatumais ir nereikalaujant, kad viskas būtų unifikuota. Domėtis tais ypatumais galbūt ir nebūtina, bet laikyti kitą žmogų įdomiu ir vertingu, nors jis skiriasi, ir nereikalauti, kad jis būtų toks pat kaip tu, tai ir būtų tos pilietinės visuomenės vienas pagrindinių bruožų, o antra – lygios teisės, absoliučiai visų visuomenės narių lygios teisės.

6. Izraelis ir Lietuva – demokratinės valstybės. Gal galite apibūdinti, kuom skiriasi, ar panašios, šių šalių demokratijos?

Ne be reikalo daug kas skundžiasi iš Izraelio gyventojų ir Izraelio stebėtojų, kad ten labai daug kopijuojama iš Amerikos. Iš tikrųjų, Amerika demokratijos vystymosi atžvilgiu Izraeliui yra pavyzdys ir tai nėra slepiama. Izraelis, pavyzdžiui, negali lyginti savęs su tokiais demokratijomis kaip Skandinavijos šalių demokratijos, nes iš tikrųjų pilietinė situacija ten visiškai kitokia. Kodėl būtent su Amerika, pavyzdžiui todėl, kad Amerika sugebėjo išvystyti savo demokratines nuostatas esant pastoviam emigrantų antplūdžiui. Visą laiką taip buvo, ir tai yra palyginama su Izraelio situacija. Visiškai kitomis sąlygomis susiformavo kitos demokratijos ir dėlto būtent Amerika Izraeliui yra pavyzdys. Sakyčiau, iš tikrųjų tam tikrais atžvilgiais nepalyginamai labiau išsivysčiusi šita demokratija negu Lietuvoje, nes užtenka prisiminti netgi ne visą laiką kiek Lietuvoje egzistuoja demokratija, gal ir trumpiau, bet galėjo būti pasiekti stebėtini rezultatai, nes yra pavyzdžių, o tai, kad šitos demokratijos vystymasis priverstiniu būdu buvo keletą kartų nutrauktas ir dėlto kelis kartus reikėjo atgauti jėgas, iš esmės buvo grįžimas atgal, bandymas suvokti praeities patirtį ir inkorporuoti į naujuosius laikus. Dėl to Lietuva įžengė į demokratinių valstybių ratą su labai skaudžia ir unikalia patirtimi, kuri baisiai skiriasi nuo unikalios Izraelio patirties.

7. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai? Ar pilietinei visuomenei įtaką daro demokratija?

Manau, kad tai veikia abi puses, galima minėti tokius veiksnius kaip piliečių aktyvumas ir neabejingumas savo valstybėje, kuo daugiau teisių turi piliečiai, tuo jie lengviau susitapatina su ta

valstybe, čia yra procesai, kurie veikia pastoviai abi puses ir vienodu stiprumu. Žinoma, demokratija veikia pilietinės visuomenės vystymąsi ir atvirkščiai. Tiek, kiek jau pasiekta pilietinėje visuomenėje vystomos tuo pačiu ir naujos demokratinės struktūros.

8. Kas skatina, kokių tikslų mažumos kuria bendruomenės, nevyriausybines organizacijas?

Paskata yra ta, kad esant dideliame norui integruotis į visuomenę ir naudotis visomis teisėmis, kartu yra ir noras išlaikyti tą savitumą ir tai nėra lengva padaryti, jeigu žmogus už tai kovoja vienas. Ir iš tikrųjų, šitie savitumai visame pasaulyje turi tendenciją pranykti. Kad apsaugoti tą kultūrinį savitumą, kalbinį savitumą (kai kur ne visada ir visur) ir kitokius savitumus būtent demokratinėje valstybėje, kur yra tokia galimybė, kur nėra spaudos, tai yra viena iš pagrindinių teisių – žmogaus, kuris nepriklauso pagrindinei kultūrai, išlaikyti savo kultūrinį savitumą. Šita teisė yra paradoksali, ji yra, bet individualiai nėra realizuojama praktiškai, ir dėl to aš manau, kad tai yra pagrindinė paskata burtis, sukurti organizacijas arba bendruomenes ir bandyti jų rėmuose tai išlaikyti.

9. Kaip manote, kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinių organizacijų?

Be jokios abejonės teigiama, nes per nevyriausybinių organizacijų kiekį galima apskaičiuoti demokratijos lygį.

10. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio, t.y. nuo pačios valstybės gerbūvio?

Taip, be abejojimo priklauso. Demokratija reiškia teises, o teisės reiškia visokeriopai užtikrintą gerbūvį.

11. Ar vyriausybė turėtų skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą?

Bet koks santykis nevyriausybinių organizacijų ir valstybės turėtų būti pagal bendrą jų pasiektą konsensą. Pačios organizacijos neturėtų sėdėti ir laukti, kol jas parems, jos turi rodyti iniciatyvą kaip ir bet kuri organizacija, kuri nori savo išlaikymo būdus užtikrinti. Jeigu, pavyzdžiui, manoma, kad valstybė gali padėti, tai į valstybę reikia kreiptis, ir atvirkščiai, valstybė tikrai prašant tokių organizacijų paramai gali kažkiek įtakoti jų reikalus. O gal iš viso tos įtakos neturėtų būti, turėtų būti tiesiog partnerystės kontaktas.

12. Kokią vietą Jūsų, Jūsų tautos gyvenime užima labdara ir visuomeninė veikla?

Gan didelę vietą bendruomenės situacija yra tokia, kad be labdaros jos gal pusė, gal trečdalis narių čia ko gero neišgyventų, nes jie atsidūrė situacijoje kaip ir kiti Lietuvos pensininkai ir jų skaičius bendruomenėje yra labai didelis. Dėl to be paramos jie tiesiog neišgyventų ir dėlto pastaruoju metu ypatingai suaktyvėjo labdaros organizacijų bendruomenės veikla. Jos visada būdavo, bet tiek, kiek aktyviai dabar veikia, jos dar niekada neveikė ir tai yra iš tokios liūdnos priežasties. O šiaip bendruomenės narių aktyvumas pasireiškia tokiomis bangomis, skirtingai: vykdant kultūrinę kažkokią veiklą aktyvumas pasireiškia daugiau, kai yra tokių kažkokių didesnių įvykių (festivalių, koncertų, konferencijų), o kasdien tas aktyvumas yra, tarkime, ribotas. Iš tikrųjų aš sakyčiau, kad dabar tai nėra

gyvybiškai svarbu, gyvybiškai svarbu dabar yra palaikyti bendruomenės narių gyvybę ir sveikatą ir tai daroma iš tikrųjų labai aktyviai ir kas gali, tas tame dalyvauja.

7 priedas

Interviu su Šarūnu Liekiu

1. Kokie Lietuvos žydų bendruomenės ypatumai?

Ji išsiskiria etniniu, religiniu principu, teoriškai ši organizacija turėtų vienyti visus Lietuvos žydus. Dabar kiek ji vienija yra visiškai kitas klausimas, manau, kad koks ketvirtadalis joje gal ir dalyvauja. Nes žydų situacija Lietuvoje yra pakankamai marga – dalis savęs visiškai neidentifikuoja su bendruomene, kiti yra sociologine prasme, ne religine prasme žydai, vieni save suvokia kaip tautybę, kiti tik kaip religinę grupę. Įvairovė yra labai didelė ir tokio vieningo denominatoriaus, kuris sakytų, kad čia visi vienodi, vieno tipo – nėra; yra pakankama įvairovė. Tačiau pati bendruomenė tapo tokia interesų gynėja ir tokia institucija, kuri atspindi ir gina pliuralizmo pozicijas, tolerancijos pozicijas Lietuvoje. Ta prasme, norom nenorom jie atsidūrė tokioje padėtyje. Jie aišku iš pradžių tą savo veiklą vykdė ir net negalvojo, kad tokiam vaidmeny jie atsidurs, kaip jie dabar atsidūrė, nes daugybė problemų, su kuriomis jie dirba ir dėl kurių jie veda dialogą su kažkokiomis valstybinėmis institucijomis, praktiškai visi klausimai vienaip ar kitaip susiję su tokios tolerancijos problemomis, susiję su kažkokiu interesų atstovavimu, ko pas mus visuomenėje visą laiką trūksta. Pas mus visuomenėje visi pasyvūs, niekas nenori nieko daryti, visi laukia, kol už juos kažkas kažką padarys. Tarpukario Lietuvoje buvo apie 150 tūkstančių žydų, bet nevyriausybinių organizacijų sektoriuje dalyvavo apie 65 tūkstančius žydų. Aišku, kai kurie žmonės dalyvavo net 5 organizacijose, bet bendras skaičius vis tiek yra išpūdingas. Tas aktyvumas, organizuotumas, saviorganizacija, dalyvavimas institucijose keliasdešimt kartų viršija lyginant su kitomis mažumomis (rusai, baltarusiai – iš 80 tūkstančių dalyvavo tik 2-3 tūkstančiai). Tai yra labai aukštas rodiklis lyginant kitų mažumų kontekste. Saviorganizacija, saviidentifikacija ir kaip jie atstovauja savo interesus yra tikrai pagirtinas ir yra pavyzdys visiems (kad ir kokį interesą jie beatstovautų, ar tai religinį interesą, ar mėgėjišką, hobį galų gale, nesvarbu ką), nes visa statistika, kuri pas mus yra, tai pas mus interesai labai silpnai atstovaujami ir žmonės retai kada atstovauja interesams.

2. Kas yra pilietinė visuomenė, ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė? Kaip yra Izraelyje?

Realiai pilietinė visuomenė nėra tapati nei patriotiškumui, nei piliečių visumai. Pilietinė visuomenė tai žmonių gebėjimas laisvai asocijuotis vieniems su kitais tam, kad spręstų vienokias ar kitokias problemas, poreikius ir t.t. Žiūrint į bendrą Lietuvos situaciją, tai paprastas skaičius, kuris apibūdina pilietinę visuomenę, yra visų organizacijų skaičius. Lietuvoje realiai veikiančių yra tik kokie 2 – 3 tūkstančiai. Norvegijoje yra 4,5 mln. gyventojų ir yra apie 60 tūkstančių visokių asociacijų, kur visi dalyvauja. Statistinis norvegas dalyvauja 4 organizacijose. Skaičiai tikrai išpūdingi, lyginant tą pačią Skandinaviją ir Lietuvą, kur skaičiai labai niekingi. Tai parodo, kad yra masė žmonių, kurie niekur nedalyvauja, nieko nenori ir tai atspindi mūsų kasdieniniame, socialiniame ir politiniame gyvenime

(po to teigia, kad valdžia ignoroja visų žmonių norus). Jeigu tie žmonės nesugeba artikuliuoti savo norų ir nespaudžia tos valdžios ir kažko nedaro, tai su kuo ta valdžia turės dialogą. Valstybinės institucijos yra tokiu principu konstruojamos, kad jos praktiškai gali funkcionuoti visiškos apatijos ir neveiklumo sąlygomis. Nes jos nieko nesitiki iš gyventojų, gyventojai nieko nesitiki iš jų. Kitaip sakant, jos pačios sau projektuoja, planuoja veiklą, pačios ją vykdo ir pačios ją kontroliuoja. Tad padėtis yra liūdna, nes pats politinės sąveikos modelis nėra pliuralistinis, jis neleidžia dialogo su socialine aplinka, su interesų grupėmis, valstybės institucijos gali pačios sau funkcionuoti ir jos dažniausiai neatliepia lūkesčių, kuriuos žmonės turi, kurių jie nesugeba artikuliuoti. Tai yra liūdna situacija, nes bet kuriame lygmenyje taip yra. Ir dar reikia pridėti tą visą Lietuvos tradiciją, kad pilietinė visuomenė niekada nebuvo stipri (pavyzdžiui, autoritarizmo sąlygomis, tarybų valdžios sąlygomis ji neegzistavo). Skandinavijoje viskas organizuojama parapijiniu principu, savitalka, bendradarbiavimu, nuo 16 amžiaus laisvi žmonės. Kalbant apie Izraelį ir norą eiti į kariuomenę – tai yra statuso klausimas. Priklauso, kaip tu pačioje pradžioje suvoki kariuomenės išpūdį, koks yra jos įvaizdis ir kokia jos vieta visuomenėje. Ten yra sudarytas toks išpūdis. Jeigu tu galvosi nuo pat pradžių, kad ta tavo kariuomenė nieko verta ir apskritai ką tu čia darai, kam ji reikalinga, nes me vis tiek čia maži, čia malkų gausime ir nieko neapsiginsime, todėl taip ir yra. Pati valstybė projektuoja tokį įvaizdį. Toliau, visuotinės karinės prievolės nebuvimas irgi yra to paties rezultatas. Jeigu tu gali to išvengti, tarnyba neprivaloma, tai kodėl tu turi tarnauti. Ir tai niekaip nesusiję nei su tavo ateities karjera, nei su tavo darbais. Izraelyje, jeigu tu kariuomenėje netarnavai, darbo valstybinėje tarnyboje tu negausi, tai yra tavo lojalumo klausimas, karinė tarnyba yra vienas svarbiausių tavo lojalumo ženklų valstybei. Kitas dalykas, Izraelyje visi tiki, kad jeigu jie pralaimės karą, jie pralaimės vieną kartą. Pas mus visi yra kolaborantai iš pašaukimo, visi įprate, kad jeigu ir pralaimėsime, užeis kita valdžia, bet mes toliau kentėsime, toliau Marijai melsimės, į Šilo atlaidus važiuosime, mišias užpirkinėsime ir po 50 metų vėl bus gerai. Visuomenė pas mus nekelia klausimų „taip arba taip“.

3. Kokia Izraelyje pilietinė visuomenė?

Kadangi Izraelyje visuomenė labiau orientuota į tą savipagalbą, saviorganizaciją, valstybė pati socialiai yra orientuota ir laukia atsako iš savo piliečių. Taip pat karinė tarnyba daug ką duoda, pavyzdžiui, jei Izraelyje važiuojant su mašina tau nuleis padangą, tai ten iškart sustos dvi trys mašinos ir tau padės susitvarkyti, tokių klausimų net nekyla. Pas mus ant kelio sustojus pagalbos gali tekti ilgokai laukti. O ten toks principas, kad jeigu visiems gerai, tai ir tau bus gerai, o ne atvirkščiai. Vienas kito palaikymas ir bendravimas čia gali būti prilyginamas ir kaip vienas kito problemų sprendimui. Nereikia žiūrėti kas ten kažką padarys, aš paėmiau ir padariau, nes tu padarai, kad visiems būtų gerai, jeigu visiems gerai, tai ir tau gerai. Ten kitaip problemos formuluojamos. Pas mus nesupranta, kad jeigu kitiems blogai, tai ir tau bus blogai.

4. Gal žinote, ar žydai jaučiasi Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?

Aišku jaučiasi.

5. Kas lemia pilietinės visuomenės formavimąsi?

Savaime mentalitetas nieko neįtakoja. Realiai visuomeniniai institutai tave formuoja kaip žmogų. Pavyzdžiui, nuo 16 amžiaus tave formuoja valstybės institucijos (ar tu svarbus valstybei ar visiškai nesvarbus valstybei) ta prasme, kokia tavo vieta toje valstybėje, koks tavo santykis su bažnytinėmis institucijomis (tai irgi svarbus faktorius, kuris prisidėjo prie vieno ar kito socialinių įgūdžių formavimosi, kurie paskui tampa paveldimi, nes tavo tėvai taip darė, tai ir tu taip darai). Visų pirma reikia žiūrėti į institucinę sąrangą. Dabar labai gaila, kad po 1990 metų iš to nieko nebuvo pasimokyta ir realiai yra tęsiama senoji tvarka ir visi skundžiasi pilietiškumo stoka.

6. Ar įmanoma palyginti Lietuvos ir Izraelio demokratijas?

Sistemos politinės kultūros prasme yra pakankamai skirtingos. Jeigu lyginti tarpukario demokratijas ir Izraelį, tai įmanoma lyginti, akivaizdu, kad yra daug paralelių, daugybė panašumų. Lyginti net dabartinės ES sąrangos tradicinę valstybę ir Izraelį yra labai sudėtinga dėl visos eilės specifikos. Pavyzdžiui, tarptautinės teisės piliečiams, konstitucijos nebuvimo, valstybės religijos atskyrimo nebuvimo – nėra šitų elementarių atskyrimų. Yra daugybė faktorių, kurie sisteminiu požiūriu skiria. Yra daugiapartinė sistema, proporcinė rinkimų sistema, kuri sukelia visą eilę problemų, kadangi balansas tarp kairės ir dešinės visą laiką yra labai trapus. Dėlto praktiškai iš bet kurios pusės yra ekstremistai, partijos, kurios laimi kažkiek balsų ir didelį vaidmenį vaidina politikoje. Kas bebūtų daugumoje, jam ta mažuma yra svarbi. Bet labiau išvystyta ginčų, dialogo kultūra nei pas mus. Sistemiškai labai stipriai skiriasi. Kalbant, pavyzdžiui, apie tokius reiškinius kaip dialogo kultūra, per daug atstovaujami savi interesai, kadangi pilietinė visuomenė stipresnė, spaudimo grupės yra kur kas didesnės, stipresnės.

7. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai?

Pilietinė visuomenė neįmanoma be demokratijos, demokratija sudaro sąlygas pilietinei visuomenei. Labai dažnai pilietinės visuomenės pagrindinė išraiška yra įvairios religinės bendruomenės, kadangi jos leidžiamos. Islamo valstybėse, pavyzdžiui, demokratijos nėra, bet vienintelė pilietinės visuomenės forma yra būtent tos islamo organizacijos. Lietuvoje: imant tarybinį laikotarpį katalikų bažnyčia buvo vienintelė realiai institucionalizuota opozicija, jos rėmuose buvo galima reikšti savo nepasitenkinimą. Ji buvo pakankamai didžiulė, dėl finansų galėjo leisti kažkokią pagrindinę spaudą ir ji buvo vienintelė organizuota jėga. Tai yra abipusis santykis, glaudžiai susijęs, kaip du broliai dvyniai. Be demokratijos nėra pilietinės visuomenės ir iš kitos pusės pilietinė visuomenė kuria brandesnę demokratiją.

8. Kas skatina, koku tikslu mažumos kuria bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas?

Visų pirma supratimas, kad tu turi kažkokį specifinį, kitokį interesą negu visi kiti; nes kai tu matai, kad visiems yra viskas vienodai (pavyzdžiui, kapinių paralelė – iškasė mirusio žmogaus palaikus ir sako, kad čia viskas tvarkoj), tu nori apginti savo interesus. Jeigu žmogus yra nepatenkintas tų kapinių kasinėjimu, tai jis remiasi į savo skirtingumą ir skirtingą interesų suvokimą. Reikia tik džiaugtis, kad tokių atsiranda, kad mažumų kuo daugiau būtų.

9. Kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinės organizacijos?

Aišku teigiamą, mažumų buvimas ir mažumų interesų artikuliavimas sudaro teigiamą sąrangą.

10. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio?

Be abejo priklauso, kiek yra brandi demokratija, tiek atsiliepia į mažumų interesus. Jeigu demokratija, kaip pas mus: sistema ignoruoja ne tik mažumas, sistema pas mus ignoruoja ir daugumą, todėl čia yra abipusiai susiję dalykai.

11. Ar demokratinė valstybė turi skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, ar rūpestis mažumomis turi atitekti vyriausybei?

Jeigu vyriausybė gali nevyriausybinei organizacijai kažkuo padėti, tai turėtų bendradarbiauti, jeigu niekuo negali padėti, tai nebūtina sąlyga bendrauti, kad tik neribotų, bet iš kitos pusės, jos neturi kažkaip aptarnauti vyriausybės. Jos turi savus interesus, juos atstovauja ir nebūtinai jos veikla turi pataikauti ar dalyvauti kažkokioje propagandinėje veikloje (ginti valstybės veidą, valstybės įvaizdį ir t.t.), reikalingas gali būti tik sveikas bendravimas. Valstybė turėtų kuo mažiau į tuos klausimus kištis. Gerai, kad nesikiša, bet kyla klausimas, ar ji skatina jas gerai veiklai? Man atrodo, kad neskatina, bet ji nesikiša ir nelabai kontroliuoja, kitaip sakant – ji nenori kontroliuoti ir nesikišti, o viena iš versijų kodėl ji nesikiša ir nekontroliuoja yra tai, kad ji yra neįgali tai padaryti. Ji gal ir norėtų, bet yra neįgali. Imant Lietuvos-Lenkijos valstybę, tai problema buvo ne tai, kad ji buvo tolerancijoje, o problema, kad ji nesugebėjo nieko įgyvendinti. Iš to atsirado tariamos tolerancijos situacija. Lietuvos-Lenkijos valstybėje nieks nevaržo tokio žodžio kaip *tolerancija*. Man atrodo, kad visos problemos kyla iš valstybės negalios, o ne dėl to, kad ji ten labai gera. Problema realiai yra valstybės negalia, nesugebėjimas ir nesudarymas realių sąlygų.

8 priedas

Interviu su Ieva Šadzevičiene

1. Papasakokite apie savo centro veiklą. Kodėl būtent *Tolerancijos centras*?

Tolerancijos centras buvo įsteigtas 2002 m. Tolerancijos centras yra Vilniaus Gaono žydų muziejaus padalinys, nes Lietuvoje karo metu vyko baisūs nusikaltimai ir kad tai nepasikartotų ateityje buvo įkurtas šis centras, tarsi atminimas vykusio genocido prieš žydų tautą. Turime nuolatinės ekspozicijas iš muziejaus fondų, žymiausias eksponatas – dešimt Dievo įsakymų iš sudegusios sinagogos. Vyksta keičiamos parodos, tačiau vienaip ar kitaip turi būti susiję su žydų tematika (kartais kitų mažumų, tačiau kur irgi vyksta genocidas). Toliau rengiame įsimintinų datų minėjimus (tarptautinė holokausto diena, Lietuvos žydų genocido dienos minėjimas, katastrofos diena), mes tai darome kaip Lietuvos kultūrinė organizacija, nes tai valstybinis muziejus, bet visada kviečiame ir narius, o renginiai yra net kaip edukacinis dalykas (Lietuvos moksleivius supažindinti su tomis datomis, papasakoti, kas ten yra). Tolerancijos centro tikslas nėra užsidaryti žydų bendruomenėje, atvirksčiai – kad čia ateitų Lietuva. Esmė, kad visus sujungtų.

2. Kas yra pilietinė visuomenė? Ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė? Ar mažuma gali jaustis Lietuvos pilietinės visuomenės dalimi?

Visų pirma, žmonių elgesys priklauso nuo išsilavinimo, nes žmonių bukumas, siauros pažiūros lemia žmonių prietaringumą (iš tėvų, senelių eina), o jei žmogus išsilavinęs, ir nesvarbu kokios jis tautybės, jis kitaip priima ir supranta pasaulį. Viskas priklauso nuo žmogaus vidinių pažiūrų, kaip jis supranta pasaulį. Dėl pilietinės visuomenės – ir taip, ir ne. Vieni žmonės yra labiau atviresni. Kalbant apie tuos pačius lietuvius, kurie gyvena užsienyje ir grįžta į Lietuvą, jie patys pabuvę kitoje šalyje tautine mažuma visiškai kitaip vertins tautines mažumas Lietuvoje negu užsigyvenę ir manantys, kad tai tik jų Lietuva. Svarbu pajusti savu kailiu, ką reiškia būti tautine mažuma. Antra vertus, kartais patys tautinių mažumų atstovai nenori integruotis į visuomenę, jie visą laiką gyvenę Lietuvoje nesimoko lietuvių kalbos ir pan. (baltarusiai, lenkai), patys mažumų atstovai taip pat turėtų stengtis, kad įsiliėtų į Lietuvos visuomenę.

3. Kas lemia tautos vienybę ir pilietinės visuomenės formavimąsi?

Kalbant apie lietuvius, tai jie susivienija kai jau bombas meta ant galvų. Manau, kad visos tragedijos, išgyventos per amžius, suartina žmones, jie turi vienas kitam padėti, vienas kitą palaikyti, nes ne tai, kad buvo tik holokaustas, bet ir ta visa istorija, kai vydavo iš šalies, tie visi pogromai prieš žydus, todėl jie visuomet turėjo laikytis iš vien, palaikyti vienas kitą. Visa ta istorija ir persiduoda, įtakoja.

4. Ar pilietinės visuomenės egzistavimas turi didelę įtaką demokratijos plėtrai? Ar demokratija įtakoja pilietinę visuomenę?

Nemanau, kad tai susiję. Manau, kad per amžius susiformavo kažkokios kultūrinės, istorinės sąlygos, tad kokia dabar yra Lietuva priklauso nuo to. Manau, kad žmonės būna sudominti tada, kai kažkas tikrai blogo ruošiasi įvykti.

5. Kas skatina, kokių tikslų mažumos kuria bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas?

Gyvenant kitoje šalyje to vieningumo mažumos žmonėms reikia, jiems tai yra palaikymas ir kažkoks saugumo garantas. Pačioje žydų bendruomenėje tų tikrųjų litvakų yra mažuma, kurie kažkokiu būdu sugebėjo išgyventi per karą. Pavyzdžiui, Tolerancijos centro direktorius Markas Zingeris yra iš tų tikrųjų litvakų; tai jie yra žydai, bet jie yra ir lietuviai, ir net niekas per daug neabejoja, ir net jie patys gal nesijaučia, kad jie yra mažuma ir savęs neatiboja nuo visuomenės ir šalies.

6. Ar jūsų centras gauna paramą iš užsienio?

Kažkiek skiriama parama iš valstybės. Dar yra Laisvos Paramos fondas, tai jį daugiau kuruoja Rachelė Kostanian, taip pat labai remia ambasados, kai vyksta kažkokie renginiai susiję su ta valstybe, pavyzdžiui, britų ambasados vienas iš tikslų yra skleisti Lietuvoje toleranciją, prisidėti prie tolerancijos ugdymo.

7. Kaip manote, kokią įtaką demokratijai turi nevyriausybinių organizacijų?

Manau, kad tikrai teigiamą, nes tai jau ne vienas balsas, o susibūrusių žmonių nuomonė jau yra svaresnė, stipriau galima savo poziciją išsakyti ir tai skatina pilietiškumą.

8. Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio, t.y. nuo pačios valstybės gerbūvio?

Priklauso. Kaip sakoma, nėra blogesnės sistemos už demokratiją, bet geresnės niekas dar nesugalvojo. Kuo šalis turtingesnė, tuo kiekvienas asmuo ir organizacija gali daugiau.

9. Ar demokratinė valstybė turi skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, ar rūpestis mažumomis turi atitekti vyriausybei?

Manau, kad palaikymas jaučiamas, yra didesnis sąmoningumo lygis negu, tarkime, dvidešimtame amžiuje. Yra įsteigtas tautinių mažumų ir išėivijos departamentas, kuris parodo, kad realiai rūpinamasi, nėra numota ranka. Manau, kad mažumos tikrai yra prižiūretos ir skatinamas jų organizacijų egzistavimas.

9 priedas

Interviu su Borisu Šteinu

1. Žydų gyvenimas Lietuvoje.

Šiaulių krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, žydų tautybės žmonės jau gyveno kažkur 15-16 amžiuje. Šiaulių geografinė padėtis buvo labai palanki vystyti verslą. Todėl Šiauliuose išsikūrė daugelis tokių įmonių, kurios vėliau peraugo į didelius fabrikus. Šiauliai buvo odininkų miestas, atsirado ir kitų veiklos šakų, pramonė vystėsi, ir daugelis pramonės įmonių šeimininkai buvo žydų tautybės žmonės. Imant odos pramonę, tai vienas iš tokių stambiausių Šiauliuose buvo Frenkelio fabrikas. Frenkelis buvo ir Šiaulių žydų bendruomenės mecenatas; Niureko fabrikas, Charazickio fabrikas. Ir be to, buvo labai daug smulkių odos perdirbėjų ir avalynės siuvimo įmonių. Net Šiauliuose yra toks profesinis techninis mokymas – jis daugiausia buvo odos perdirbimo ir avalynės gamybos srityje. Be to, Šiauliuose buvo ir muilo fabrikas, kurio šeimininkas buvo žydas, buvo linų perdirbimo įmonė, vinių fabrikas, buvo labai daug pramonės šakų. Kalbant apie laiką prieš antrąjį pasaulinį karą, tai dauguma fotografijos salonų, grožio salonų buvo žydų verslininkų rankose. Šiauliuose buvo išplėsta plati švietimo sistema. Buvo žydų gimnazija, žydų vaikų darželiai, profesinis techninis mokymas (pagrindė odininkų specialybė), buvo žydų liaudies mokykla. Kadangi gimnazijose galėjo mokytis tik pasiturintys žmonės, tai buvo įsteigta žydų liaudies mokykla (aš joje mokiausi). Šiauliuose žydų bendruomenė buvo gausi ir turtinga. 1939 m. Šiauliuose gyveno apie 8,5 tūkstančio žydų. O aplinkiniuose visuose miesteliuose, rajonų centruose, valsčiaus miesteliuose žydų gyventojų skaičius kai kur viršydavo 50% visų gyventojų. Tada prasidėjo neramumai Lenkijoje ir Klaipėdos krašte (1939 m.), daugelis žydų tautybės gyventojų iš ten bėgo ir daugelis nusėdo Šiauliuose. Kažkaip integravosi į tą visuomenę, tačiau tos integracijos laikas buvo labai trumpas, kadangi 1940 m. atėjo sovietai. Šiauliuose dar buvo daug dvasinių organizacijų (sinagogų). Šiauliuose oficialiai registruotos prieš karą buvo 7 sinagogos. Be to, buvo dar labai daug maldos namų (miesto pakraščiuose, būdavo susirenka žmonės ir meldžiasi). Pagrindė sinagogos buvo centre. Ir sinagogos buvo paskirstytos, viena buvo choralinė, o daugiau kitos sinagogos buvo paskirstytos pagal specialybes (siuvėjų, batsiuvių, pirklių sinagogos). Iš kultūrinės pusės Šiauliuose buvo ir teatras, ir žydų saviveikla. Šiauliuose buvo labai stiprus Maccabi futbolo klubas (jis turėjo savo orkestrą, stadioną, viską, kas reikalinga sportui). Buvo įrengtos žydų kapinės, pirmas žydas šiose kapinėse buvo palaidotas 1749 m., šios kapinės buvo likviduotos tarybiniais laikais 1967 m. 1940 m., kada atėjo sovietai, buvo dvasinis genocidas. Buvo uždarytos kai kurios žydų visuomeninės organizacijos, kai kurios sinagogos, buvo nacionalizuoti fabrikai, didžiuliai namai, kas turėjo, įmonės, salonai ir t.t. 1941 m. birželio 14 d. kartu su lietuviais žydai buvo tremiami į Sibirą. Ir paėmus procentaliai pagal gyventojų skaičių tai buvo maždaug tiek pat, kiek ir lietuvių. Bet galbūt tas trėmimas žydams sudarė didesnes galimybes likti gyviems negu būtų pasilikę čia. 1941 m. prasidėjo

karas ir žydų likimas visiems žinomas. Tik karui prasidėjus nuo pat pirmų dienų prasidėjo fizinis genocidas (buvo uždarytos žydų parduotuvės, žydams buvo uždrausta klausyti radiją, žydai negalėjo vaikščioti šaligatviu, kiekvienas turėjo prisisegti Dovydo žvaigždę ant krūtinės ir nugaros). Žydai pasiskirstė į tokias grupes, kad dalis traukėsi į Rusiją (aš buvau Rusijoje su šeima), dalis nutarė pasilikti čia. Tas traukimasis į Rusiją buvo kruvinas kelias, daugelis neišlaikė tų sunkumų ir grįžo atgal ir pakliuvo baltaraiščiams, o paskui vokiečiams į rankas. Šiauliuose liko nemažai, apie 10 tūkst. žydų, ir liepos pabaigoje jau buvo organizuotas getas. Pirmoji geta buvo organizuota prie žydų kapinių, ten buvo įkalinta apie 3 tūkstančiai žydų. Ten buvo labai blogos sąlygos, todėl iškėlė žmones į kitas vietas. Labai sunkiose sąlygose gyveno, teritorija buvo aptverta. Buvo išrinktas geto komitetas iš tų pačių kalinių (iš garbingų Šiaulių žmonių). Ir šitas geto komitetas tvarkė visus reikalus. Bet kadangi ne visi čia tilpo, šitas geto komitetas kreipėsi į miesto vadovybę ir paprašė, kad skirtų papildomai dar vieną getą. Miesto vadovybė patenkino šį prašymą ir įkūrė antrą getą. Ten buvo apgyvendinta virš 2 tūkst. gyventojų, tad abiejuose getuose buvo apie 5 tūkst. žmonių. Tačiau vis tiek dar liko daug, tuomet vėl tas geto komitetas kreipėsi į vadovybę su prašymu rasti dar vietas. O tuo metu visi žmonės buvo suvaryti į sinagogą. Buvo galvota, bet teigiamo sprendimo nebuvo priimta. Ir tuomet prasidėjo žudynės. Buvo atlikta žmonių selekcija. Fiziškai stiprūs, reikalingų specialybių žmonės buvo palikti, o kiti buvo vežami į miškus ir žudomi. Didžiausia žudynių vieta Šiaulių krašte yra Kužių seniūnijoje Luponių miške, ten yra nužudyta apie 8 tūkst. žmonių (per du mėnesius). Tie žmonės yra palaidoti 11 duobių. Ilgus metus ten nebuvo nieko tvarkoma, mes dabar jau sutvarkėme tas kapines, ir pagal projektą vadiname jau tokiu memorialu. Savanoriškai tvarkėme, bet padėjo mums ir valstybinės institucijos, ir žmonės, kadangi reikėjo lėšų. Dar viena stambi žudynių vieta, virš tūkstančio žmonių nužudyta Normančių miške. Bubiuose prie piliakalnio irgi yra, istorija tokia: kadangi Luponių miškas buvo durpynas, ir 1941 m. rugpjūčio mėnesį buvo ištisas lietus, ir negalima buvo ten įvažiuoti, tai todėl buvo pasirinkti Bubiai, ir ten yra nužudyta apie 500 žmonių. Kadangi kiekviename miestelyje Šiaulių krašte gyveno žydų, tai kiekviename miestelyje yra žudynių vietos. Geto kaliniai gyveno sugriežtintose sąlygose, dirbo Frenkelio fabrike, dirbo Pavenčių cukraus kombinate, dirbo Daugėlių statybinių medžiagų kombinate, dirbo Balčiūnų durpyne. O ta agresija vyko toliau. Senyvo amžiaus žmonės, ligoniai buvo žudomi. 1943 m., kada jau daugelis buvo išžudyta, liko mažiau, visi žydai buvo perkelti į Trakų getą. Ir jau tada buvo pavadintas ne getu, o Kauno koncentracijos stovyklos filialu. Ir viena buvo labai baisi diena, 1943 m. lapkričio mėnesį įvyko vaikų „akcija“, dienos metu, kai dauguma suaugusiųjų buvo darbe, getas buvo apsuptas vokiečių kareivių ir buvo surinkti vaikai iki 12 metų, čia buvo surinkta apie 700 vaikų (Šiaulių gete). Ir jie buvo išvežti ir nužudyti, su jais žinoma ir seni žmonės, kadangi nenorėjo paleisti vaikų tai ir senelius sumetė į mašinas. Tie, kurie tai pergyveno, matė ir pasakojo, tai yra baisus dalykas. Getas išbuvo iki 1944 m. liepos mėnesio, tada Šiaulių getas buvo

likviduotas, visi likę gyvieji buvo išvežti į Vokietiją. Vyrai į Dachau stovyklą, moterys į Osvencimą (Aušvicą). Iš ten irgi grįžo labai nedaug. Kadangi gyvenimo sąlygos buvo nepakenčiamos, žmonėms reikėjo sunkiai dribti, ir išlaikė stipriausieji. Pasibaigus karui, Šiauliuose grįžo beveik visi, kurie buvo pabėgę į Rusiją, kurie liko gyvi, grįžo labai nedaug iš Vokietijos (iš Vokietijos buvo galimybės ir negrįžti į Lietuvą, nes kare dalyvavo ir Amerika, ir Anglija, tuomet kiekvienam rūpėjo šeimos likimas), ir po to grįžo visi tie, kurie buvo vietinių gyventojų slepiami. Po karo Šiauliuose nebuvo net tūkstančio žydų, vėl iš naujo integravosi į tą visuomenę. Žmonės dirbo, žmonės mokėsi, po karo visiems buvo sunku. Ypatingai baimė čia gyventi buvo tiems, kurie buvo gete, koncentracijos stovyklose. Daugelis norėjo imigruoti į Izraelį, tačiau tai buvo neįmanoma – geležinė uždvara ir tai buvo neįmanoma. Kas mėgino nelegaliai, tas atsidūrė kalėjime. Po Izraelio paskelbimo nepriklausoma valstybe tokia didesnė emigracija į Izraelį prasidėjo 1950-60 m. per Lenkiją. Lenkijoje tada buvo tokia nuostata, kad kas nori, tas tegu važiuoja. Iš Šiaulių tuomet nedaug išvažiavo. Prasidėjo santuokos su Lenkijos piliečiais ir dalis išvažiavo. Toliau tokia emigracija vyko 1970-72 m., kada jau norėjo emigruoti žydai iš visos Tarybų Sąjungos, bet ta emigracija buvo gan sudėtinga, tie žmonės, kurie norėjo emigruoti, buvo persekiojami. Pavyzdžiui, labai ilgas laiko tarpas buvo nuo dokumentų padavimo iki atsakymo gavimo. Per tą laiką žmonės buvo persekiojami darbuose, jaunimas, studentija – aukštosiose mokyklose. Be to, buvo uždėtas mokestis tiems, kurie baigė mokyklas, kad už gautą diplomą reikia mokėti ir ne kiekvienam čia buvo pagal kišenę. Bet visgi važiavo. O po nepriklausomybės paskelbimo iš Šiaulių išvažiavo gan nemažai, ir dabar mūsų likę yra 200 žmonių. Po karo iki nepriklausomybės žmonės dirbo, gyveno, bet nebuvo to žydiškumo, nebuvo bendruomenės, jokių religinių apeigų nebuvo. Pas mus bendruomenėje dabar yra 200 žmonių, ir kiek leidžia mūsų galimybės, mūsų užduotis yra propaguoti žydų kultūrą, žydų tradicijas, žydų religiją (kiek sugebame, tačiau labai mažai sugebame, kadangi užaugome ir pasenome toje santvarkoje, kada nieko nebuvo). Mūsų bendruomenė yra pati seniausia Šiaulių mieste, mes įsikūrėme – bus 20 metų. Po to atsirado rusų bendruomenė, baltarusių bendruomenė, armėnų, vokiečių, Šiauliuos yra 5 bendruomenės. Mūsų bendruomenė yra neskaitlinga, bet kiek galime, tiek darome. Vieną kartą į mėnesį susirenkame, pravedame Šabą, mes visas žydiškas religines ir tradicines šventes pravedame. Mūsų žmonės noriai ir labai aktyviai dalyvauja. Turime turtingą biblioteką, kurioje yra apie 10 tūkst. egzempliorių knygų (ja naudojasi visi, miesto visuomenės nariai, moksleiviai, studentai). Mūsų bendruomenės durys yra atviros visiems, ne tik žydams. Yra vaikų ir moterų dainų ir šokių ansamblis, Maccabi klubas, vaikų ir jaunimo klubas „Ilan“, moterų klubas. Bendruomenėje yra socialinė programa, kadangi pas mus iš tų 200 žmonių yra apie 70 pensininkų ir invalidų. Tiems žmonėms reikalingas dėmesys, ir moralinis palaikymas, ir kai kuriems finansinis palaikymas. Pagrindiniai mes gyvename iš aukų. Prie Lietuvos vyriausybės yra tautinių mažumų departamentas, kasmet jiems rašome programas, ir jie mums skiria be galo mažai (tūkstantį litų). Turime užsienyje

rėmėjų, bet su jais irgi – nori duoda, nori neduoda. Pas mus bendruomenėje apie 90% narių šaknys yra Lietuvoje. Lengva dirbti, nes tas mentalitetas, papročiai yra geriau prieinami. Yra ir kultūrinės programos, kiekvienais metais per žydų genocido dieną, tomis dienomis aplankome daugumą masinių žudynių vietų (ten skaitome maldas žuvusiems, padedame gėlių, uždegame žvakes, atiduodame pagarbą tiems, kurie buvo nužudyti). Religinės bendruomenės pas mus nėra, bet jeigu yra iš žmonių pageidavimas, kad praveisti kokias nors religines apeigas, tai mes čia, tose patalpose ir pravedame. Darbui su jaunimu ir vaikais labai didelę reikšmę turi tos stovyklos. Stovyklos organizuojamos žiemą ir vasarą. Dabar nuo gruodžio 25 d. iki 30 d. visų mokyklinio amžiaus vaikų stovykla Giruliuose bus. Tai yra labai lengvatinėmis kainomis, o vasarą daug metų iš eilės stovykla vyksta Pageluvyje. Būna, kad susirenka apie 400 vaikų iš visų Baltijos regionų (Latvijos, Lietuvos ir Estijos). Tai yra be galo geras renginys, pirmas dalykas, vaikai susipažįsta su tradicija, skaitomos paskaitos, susidraugaujama. Čia yra labai daug darbo, nes vyksta prie Šiaulių, tai didelis krūvis tenka mūsų bendruomenei, bet viskas padaroma ir viską galima įveikti. Mūsų socialinė programa yra tiems, kurie gauna mažas pajamas, reikia vaistų kompensacijos, maisto produktų (anksčiau būdavo rinkiniai, dabar kiekvienas gauna kortelę į Maximą ir žmogus apsiperka už tam tikrą sumą, aišku tai nėra daug, bet vis tiek parama). Anksčiau gamindavome pietus, dabar perėjome prie tų kortelių. Turime vieną socialinį darbuotoją, kuris aptarnauja ligonius ir senyvo amžiaus žmones. Ši socialinė programa finansuojama iš žydų tarptautinės organizacijos Joint, ji suinteresuota, kad žydai gyventų visame pasaulyje, ne tik Izraelyje. Jie finansuoja, aišku tai yra labai mažai, bet žmonės vis tiek jaučia paramą, žmonės yra dėkingi. Problemų yra daug, pirmoje eilėje finansiniai reikalai, ir žiemos metu kai reikia išlaikyti tą pastatą. Mūsų žmonės yra integruoti į bendrą visuomenę Lietuvoje, ir mums, kas liečia iš valdžios pusės, yra sudarytos visos sąlygos vystyti mūsų visuomeninę veiklą. Be to, palaikome glaudžius ryšius su visa apskritimi, kadangi mes esame Šiaulių apskrities žydų bendruomenė. Visoje Lietuvoje yra labai turtingas žydų kultūros paveldas: yra unikali sinagoga, kapinės civilinės, ir šitie klausimai atima daug laiko ir labai sunkiai sprendžiasi. Mūsų bendruomenė įeina į Lietuvos žydų bendruomenės sudėtį. Nuo 2004 m. buvo priimtas įstatymas, kad visos tos visuomeninės organizacijos sudaro asociaciją. Ir mes pagal tą įstatymą įeiname į Lietuvos žydų bendruomenės asociaciją. O taip mes esame savistovūs, visuomeninė organizacija, turinti juridinio asmens statusą (turime teises ir pareigas, viską, kas numatyta Lietuvos įstatyme). Mūsų gyvenime parama ir pagalba vienas kitam užima labai didelę dalį, be to, mes dar užsiėmėme visą laiką gelbėtojų paieška (lietuviai, kurie gelbėjo žydus). Tarybiniais laikais buvo negarbė sakyti, kad išgelbėjo žydą, žmonės tylėjo, dar dabar mes randame žmonių, ir niekas nežino, kad jie gelbėjo žydus, tik jie patys. Po bendruomenės atkūrimo reikėjo tą darbą atlikti. Mes jaučiamės pilietinės visuomenės pilnaverčiais nariais, valstybė mus tik kontroliuoja duotų lėšų ribose. Joint yra tarptautinė žydų organizacija, kuri yra Paryžiuje ir ji remia žydų bendruomenes. Tai jie

irgi mus kontroliuoja tų lėšų ribose, kurias jie duoda. Jeigu mes Lietuvoje darytumėme kokius antiįstatyminius dalykus, tai mes neštumėme už tai atsakomybę. Pas mus įstatuose pasakyta, kad bendruomenė veikia pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir konstituciją. **Ar mažumų gerbūvis priklauso nuo demokratijos lygio valstybėje?** Žinoma priklauso, jeigu nebūtų demokratijos, tai kiekvienas tautinių mažumų bendrijos narys pasakytų: kam mums ta bendruomenė, jeigu mums diktuoja kažkas. O čia kiekvienas žino, kad valstybė yra demokratinė, kiekvienas žino mūsų įstatus, jeigu mes darytumėme kažką antivalstybinio, tai kiekvienas bendruomenės narys suprastų, kad mes negerai darome. Manau, kad NVO daro teigiamą įtaką demokratijai.

10 priedas

Interviu su Martinu Žaltausku

1. Kiek yra nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje?

Lietuvoje šiemet skaičiuojama virš 20 tūkstančių organizacijų. Klausimas – kiek iš jų yra aktyviai arba realiai veikiančių. Dabartiniiais duomenimis tiek yra įregistruota, nes kasmet įregistruojama maždaug 1000 nevyriausybinių organizacijų. Jos neužsidarinėja (jeigu nevykdo veiklos joms nebūtina užsidaryti). Dėl mažumų organizacijų, kiekviena tautinių mažumų bendruomenė turi organizaciją (totorių, rusų, baltarusių, žydų). Tos tautos, kurios gyvena Lietuvoje, visos turi organizacijas. Yra kelios dešimtys tokių organizacijų, o jei didesnė bendruomenė, tai turi net keletą. Dėl religinių organizacijų kyla klausimas: ar jos yra nevyriausybines organizacijos, nes jos registruojamos ne pagal asociacijų įstatymą, ne pagal viešųjų įstaigų ar labdaros paramos fondus, o pagal religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą. Prieš steigiant tokią bendriją reikia gauti teisingumo ministerijos leidimą. Religinės organizacijos nevykdo visuomenės santalkos ir pilietiškumo sklaidos, jos yra daugiau uždaro rato (jos linkusios atstovauti savo narių interesus). Tai klausimas, ar jie gali plėtoti pilietiškumą ir pritraukti kitus narius į savo bendriją jeigu jie yra kitos religijos. Iš įdomesnių mažumų organizacijų būtų vyrų krizių centras, vienintelis toks egzistuojantis Lietuvoje, moterų krizių centrų yra daug, o vyrų vienas, gėjų lyga yra tik viena.

2. Kas yra pilietinė visuomenė? Ar Lietuvoje yra pilietinė visuomenė?

Ir teoriškai, ir praktiškai yra įvairiausių nuomonių. Jei mes kalbame apie nediktatūrinę šalį, o demokratine, tai demokratijos pagrindinė forma yra atstovaujamoji demokratija. Mes išrenkame savo atstovus, ir per juos, jie įgyvendina mūsų norus, tikslus, nuomonę ir pan. Tai yra pagrindinis principas, kaip lengviausia valdyti šalį, bet pas mus to nepakanka, kadangi mes nelabai pasitikime mūsų išrinktais atstovais (jie vykdo savas politikas, siaurus interesus), visuomenė kaip tokia yra užmiršta, todėl atsiranda dalyvaujamoji demokratija, ta forma, kada žmonės dalyvauja sprendimo priėmimo procese. Lietuvoje teisiškai tos formos yra sutvarkytos (viešojo administravimo įstatymas, Lietuvos vietos savivaldos įstatymas), kuriose teigiama visoms viešo administravimo ir valstybinėms institucijoms, kad prieš priimant sprendimus reikia konsultuotis su vietos bendruomene, gyventojais, nevyriausybėmis organizacijomis ir pan. Tas konsultavimasis yra privalomas ir tie žmonės turėtų būti įgalinti dalyvauti sprendimo priėmimų procesuose – tai vadinama dalyvaujamoja demokratija. Bet klausimas yra – ar visuomenė yra pasiruošusi dalyvauti. Pavyzdžiui, Olandijoje, Danijoje ar Amerikoje žmonės yra nuolat supažindinami ir patys domisi tais sprendimais. Lietuvoje retas žinotų vieną ar kitą teisės akto priėmimą ar savivaldybės nutarimą, antra – ar jis turėtų kompetencijos tam reikalui ir pan. Tad dalyvaujamoji demokratija yra tik teisėje, įstatymuose, tačiau realybėje yra sunkiai įgyvendinama ir vienam asmeniui žinoti tuos visus

nutarimus ar pasisakyti visais klausimais yra praktiškai neįmanoma. Dėl to vienintelis tas tiltas, ar įrankis įgyvendinti tuos įstatymus yra nevyriausybinės organizacijos, ypač tos, kurios specializuojasi tam tikrose srityse (suburiamas žmonių aktyvas ir ta organizacija teikia oficialią savo nuomonę vienu ar kitu klausimu). Klausimas – kiek institucijos, savivaldybės ar seimas kreipiasi į tokias organizacijas, tų nuomonių išgirdimą.

3. Kas lemia kasmetinį nevyriausybinių organizacijų skaičiaus augimą?

Nepriklausomybės atgavimas – nuo 1991 iki 1995 metų nebuvo jokio įstatymo, kuris reglamentuotų šitų organizacijų steigimąsi. Visos organizacijos buvo steigiamos pagal vyriausybės nutarimą (vyriausybės posėdyje įkuriama organizacija). Tame metų laikotarpyje buvo apie 300-400 organizacijų (atkurtos įvairios nevyriausybines organizacijos, veikusios tarpukaryje, atkurtas joms turtas ir pan.). 1995 m. buvo priimti labdaros įstatymas, asociacijų įstatymas, visuomeninių organizacijų įstatymas – tai per 2-3 metus prisisteigė apie 5000 organizacijų – sektoriaus atsigavimas, žmonėms leidžiama kurti organizacijas. Pirmas etapas – finansavimas, pajamų šaltiniai iš Jungtinių Tautų, Amerikos, Vakarų Europos, tas išsilaisvinimas, kai žmonės gali įvykdyti projektus. Tai iki 2001 m. būtų pirmas etapas, kai įsikūrė tiek daug organizacijų. Antras etapas nuo įstojimo į Europos Sąjungą. Tos organizacijos, kurios įgyvendino savo siekius, veiklas ir projektus, jos arba nutraukė savo veiklą (nes to finansavimo nebėra visiškai), dabar kuriasi tos organizacijos, kurios visuomenės išsilaisvinimo atžvilgiu supranta, kad toje politikoje niekas nieko nevykdo ir žmonės kuria organizacijas kad kažką įgyvendintų. Dar kuriasi dėl tų pačių finansinių šaltinių, žiūri į struktūrinius fondus, į valstybės paramą (bet dabartinės krizės laikais vargu ar kas čia ką kurs).

4. Kodėl vienos nevyriausybines organizacijos gauna mažiau nei kitos? Kas tai sprendžia?

Bėda – Vyriausybė kaip tokia apskritai nevaldo finansų, jos funkcija nėra administruoti finansavimą. Jos biudžetas yra vienintelis – rezervų fondas (skirtas stichinėms nelaimėms ir visokiems kitokiems padariniams šalinti). Tačiau „sodemų“ praktika įrodė, kad rezervų fondas nėra naudojamas tikslingai, o yra išskirstomas įvairioms organizacijoms, ypač pagal politinį lygmenį, taigi jeigu organizacija yra susijusi su tos partijos nariais arba ta pačia partija, automatiškai jos gauna kelis šimtus tūkstančių dotacijos. Pažiūrėjus į kitas tikras nevyriausybines organizacijas – jų finansavimas bus automatiškai mažesnis arba jo išvis nebus. Realiai yra kiti šaltiniai, kas valdo tą administravimą, tai yra ne vyriausybė, o jos „rankos“ – ministerijos, jos skelbia konkursus ir organizacijos metai iš metų dalyvauja, rengia projektus, ir laimi arba nelaimi.

5. Ar nevyriausybines organizacijos daro teigiamą įtaką demokratijai?

Prezidentas Valdas Adamkus pasakė, kad nevyriausybines organizacijos yra visuomenės sąžinės balsas. Automatiškai galima teigti, kad šiuo pasakymu ir apskritai pagal tą teorinį supratimą, be nevyriausybinių organizacijų šita demokratija būtų absoliučiai neįgali. Kadangi nevyriausybines

organizacijos dalyvauja sprendimų priėmimo kaip patarėjai, kurie sukaupia savo patirtį, dalyvauja tarptautiniuose projektuose, jie perima patirtį iš kitų šalių, jie turi sukaupę daugiau patirties negu naujai išrinkti seimo nariai ar tarybos nariai, tai jie pataria komitetams, komiteto nariams įvairiais klausimais, automatiškai jie yra kaip partneriai, patarėjai, sprendimų priėmimo pradininkai. Tuomet tos organizacijos, pasiderinusios su savo partneriais, parengia tuos pačius sprendimo projektus ir jie per savo posėdžius apsvarstę juos priima. Privalomas bendradarbiavimas, bet atsargus. Dėl ko jis brokuotas – organizacijos patirtį sukaupia iš tarptautinių projektų (Amerikos, Kanados fondai, programos, ambasados, kurios rėmė organizacijų veiklą), tai šitie žmonės tą patirtį sukaupia, bet jie nebeišgyvena, nes finansavimas nutrauktas, automatiškai arba jie pasitraukia iš to sektoriaus ir eina į kitą sektorių, arba pasuka į verslus. Tuomet sektoriui kyla klausimas, ar valstybė turėtų rūpintis sektoriumi? Atsakytume „taip“. Bet ar fundamentaliai sektorius turėtų būti išlaikomas iš valstybės pinigų? Atsakymas „taip“, iš kitos pusės „ne“. Kadangi jeigu valstybė išlaikytų nevyriausybinių sektorių, kiek jo priklausomumas arba nepriklausomybė nuo pačios valstybės būtų, kokia padėtis. Siūlymas dabartinei naujai vyriausybei – parengti atskirą programą pilietinių organizacijų sektoriaus rėmimui (NVO rėmimui), nes iš dabartinių skiriamų lėšų nei viena organizacija negali išgyventi ir kokybiškai dirbti, reikalinga atskira programa, atskiras fondas valstybėje, kad būtų nepriklausomas nuo jokios ministerijos, kuris skirtų projektus organizacijų instituciniam stiprinimui, arba organizacijai kaip tokiai, kuri vykdo savo veiklą ir ta veikla yra matoma, žinoma, reikalinga tai demokratijos plėtrai ir kad nebūtų susijusi su įvairių politinių partijų sprendimais ir pan. Tas projektas yra pateiktas, gal per šiuos keletą metų jis bus patvirtintas. Tarptautinė praktika – D. Britanija skiria 70 mln. svarų sterlingų dvejų metų organizacijų rėmimui ne projektams, o pačių organizacijų veiklai, kurios veikia, ir dar 80 mln. svarų sterlingų skiriama trejiems metams projektų finansavimui. Dar M. Tečer laikais D. Britanija atsisakė valstybės institucijų, kurios vykdė tas funkcijas, kurias gali vykdyti nevyriausybinių organizacijos. Jie reformavo visą valstybinį sektorių, paleido į laisvą konkurenciją, ir jeigu tos paslaugos reikia, žmonės susiburs ir tą paslaugą įgyvendins. Jeigu jiems reikia pinigų, jie kreipsis į savivaldybę ar kitą administracinį vienetą, kuris tuos pinigus valdo ir per projektus ta paslauga bus įgyvendinama. Lietuvoje viešųjų paslaugų administracinė reforma yra faktiškai neįgyvendinta. Biudžetinės įstaigos „suvalgo“ šimtus milijonų, o poreikis, ar jis toks egzistuoja, niekas nepatvirtina. Pirma, į tai reikia žiūrėti įstatymiškai, o antra – tai yra politika.

6. Kokia padėtis Lietuvoje filantropijos ir labdaros atžvilgiu?

Šalia Atviros Lietuvos Fondo veikė Baltijos – Amerikos Partnerystės Programa. Jie dabar irgi užsidaro, bet jie įkūrė tęstinį fondą, pilietinės atsakomybės fondą, kuris rūpinsis ta filantropija, tais bendruomenės fondais ir pan. Tai šis fondas apima tai, kas susiję su fondais, filantropija, parama,

kas yra skatinama iš gyventojų, tai jie tame specializuojasi. Kas yra susiję su socialiai atsakingu verslu ir su verslo investicijomis į bendruomenę ir socialinius dalykus tai yra Jungtinių Tautų vystymo programa. Jie veikia kaip biuras, kaip organizacija, jie turi ilgametį projektą kelerių metų į struktūrinių fondų finansuojamas socialines ministerijas, jie vykdo socialiai atsakingo verslo skatinimą Lietuvoje, kad tos visos korporacijos būtų socialiai atsakingos ir tą paramą tai bendruomenei teiktų (kad mokėtų teisingus atlyginimus ir pan.). Organizacijų yra, bet per tuos tris ateinančius metus sunku bus ką išjudinti, kadangi šita filantropija kol kas neveikia, 2% sistema yra ne filantropija, o mokesčių perskirstymas. Filantropinės akcijos sunkiai įgyvendinamos, nes, visų pirma, sunku suorganizuoti, sunku angažuoti žmones, kad jie darytų tas akcijas, o antra – žmonės vis tiek skeptiškai į tai žiūri. Jeigu renkant aukas ne sau niekas neduoda, tai yra juoda demotyvacija, pasyvumo ir neigiamo požiūrio motyvas, tuomet irgi nebedalyvaujama. Tuomet visas tas pasyvumas krenta ant visuomenės, aš neduodu, aš nerenku, aš neorganizuoju, niekam to nereikia.

Kaip motyvuoti žmones? Visų pirma tai turėtų būti valstybės teigiamas požiūris ir palaikymas (nebūtinai finansinis). Iki šiol „socdemų“ partija sakydavo, kad nereikia tokių akcijų organizuoti, nes valstybė viskuo pasirūpina. Akivaizdu kad valstybė viskuo nepasirūpina, yra daug kliūčių, jeigu valstybė užsimerkia, kad jie nesugeba viskuo pasirūpinti, tai jau tada yra valstybės neigiamas požiūris. O jeigu būtų teigiamas ir sakytų „gerai, mes daug ko negalime padaryti, mes skatiname organizacijas tai daryti, mes jas palaikysime morališkai, finansiškai“, tos organizacijos jau tada turėtų palaikymą, turėtų bent tą dalinį finansavimą, surinktų savanorius, bendraminčius, juos tada angažuotų, juos įtrauktų, ir jeigu tų savanorių socialiniai tinklai išsiplėtoja, tada automatiškai jie ir į gatves išeina, atsiranda jų palaikymas iš valdininkų pusės. Žiūrint į vakarus, jei būna kokios akcijos, būtinai išeina ministras, premjeras, meras, kuris palaiko tą akciją ir sako, kad viskas yra gerai, mes valstybė vykdome savo funkcijas, o socialinius reikalus ir kas yra susiję su žmonėmis vykdo mūsų partneriai, organizacijos, žodžiu, kad valstybė neskuba visko įgyvendinti; tai toks požiūris automatiškai palaiko ir tada tos organizacijos, kurios vykdo tą veiklą, sako: „mes turime nedaug finansų, bet mus palaiko valstybė, kuri galbūt irgi nedaug tų finansų turi“, ypatingai Lietuvos atveju, bet su žmonių pagalba, su verslo pagalba įmanoma. Turi būti išsilaisvinimas iš pačios valstybės.